

Aylık Tarih

Yıl: 1 Sayı : 5 Temmuz 2023

**Viyanadaki Yeniçeri
Eski Türk Evleri
Eski Meyhaneler
Bir Uçak Enkazı ve Hikayesi
Çırak Çıkarma
Direklerarası
Tarihte Kamuflaj
Bir Cami: Ortaköy Camii
Alman Çeşmesi
İstanbul'un Aynası (5)
Eski İstanbul Abideleri ve Binaları (5)
Yüksek Ökçeler (Ömer Seyfettin)**

Aylık Tarih

Yıl: 1 Sayı: 5 Temmuz 2023

Viyana'daki Yeniçeri
Eski Türk Evleri
Eski Meyhaneler
Bir Uçak Enkazı ve Hikayesi
Çırak Çıkarma
Direklerle
Tarihte Kamufyaj
Bir Cami: Ortaköy Camii
Alman Çeşmesi
İstanbul'un Aynası (5)
Eski İstanbul Abideleri ve Binaları (5)
Falaka (Ömer Seyfettin)

5. Sayımız

Bu ay sizlere beşinci sayımızı yayınlıyoruz. Bu sayımızda dizi yazılarımızla devam etmekle beraber kısaca bazı tarihi konulara da yer verdik. Dergimizde yer alan konular;

Viyana'daki Yeniçeri, yazısında Osmanlılar'ın Avrupa'ya yaptıkları seferlerin bir anısı olarak yapılmış olan bir yeniçeri heykeli anlatılmaktadır.

Eski Türk Evleri, yazımızda eski istanbul evleri hakkında bilgi verilmektedir.

Eski Meyhaneler'de, akşamcılar vemyehane müdavimleri anlatılmaktadır.

Bir İçak Entazı ve Hikayesi, yazımızda, Hasköy'deki Rahmi M. Koç müzesinde sergilenen bir ağır bombardıman içağı enkazının hikayesi, nasıl ve nerede bulunduğu hakkında bilgiler verilmekte beraber, uçağın son görevi ile ilgili bilgiler de verilmektedir.

Bir Cami: Ortaköy Camii, Bu ay Barok, Rokoko mimarisi tarzında inşa edilmiş camilerimizden biri olan Ortaköy Camii fotoğraflarla anlatılmaktadır.

İstanbul Çeşmeleri yazı serimizin bu ayki bölümünde *Alman Çeşmesi* hakkında bilgiler verilmektedir.

Bu yazılarımıza ek olarak; Eski İstanbul'da çıkarklık yapabilmek için nelerin gerektiğini *Çırak Çıkarma* yazımızda anlatmaktayız.

Bu sayımızın da ilginizi çekeceğini umuyoruz.

Viyana'daki Yeniçeri

Hayat Tarih Mecmuası; Temmuz 1966, S.66-67

Viyana şehri, Viyana'nın muhasara yıllarına ait en küçük bir hatırayı, en kıymetli bir tarih belgesi olarak saklamaktadır. Bir ok, bir gülle, bir elbise parçası ve hatta bir tahta parçası... İşte muazzam bir binanın üstünde bir Yeniçeri heykeli...

Otto Stradal isminde bir tarihçi, heykeli şöyle tarif etmektedir: «Atın başı çok küçük, Yeniçeri'nin kolları fazlasıyla adaleli... Bu nispetsizliğinden dolayı heykeltraşı kabahatli bulmamak lâzım. Çünkü heykeltraş XVII. yüzyıldan kalma bir heykeli model olarak almıştı. Bu heykel Viyanalılar için çok yabancı olan bir at ırkı ile, kahraman bir Yeniçeri süvarisini tespit ediyordu.»

Bu ifadeden anlıyoruz ki, Viyana muhasarasından sonra yapılan ilk heykel bu gün kaybolmuş bulunmakta, fakat 107 yıl önce yapılmış olanı, binada muhafaza edilmektedir.

HÜCUM VURUŞU

Heykelin bulunduğu mıntaka «Heiden-schub» diye anılmaktadır. Manası «hücum vuruşu» na gelmektedir. Bir ikinci anlamı da gene Viyana muhasarası ile ilgilidir. Türk ordularının şehri sardığı o korkulu günlerde, bir fırıncı çırağı yer altından gelen sesleri duymuş, bu suretle şehre lâğım kazarak girmek isteyen Türk lâğımcılarının teşebbüsüne mani olmuştur. Almanca'da Hıristiyan olmayanlara ve şiddetle hücum edenlere verilen «Heiden», fırına ekmek sürenlere de verilmektedir. Türk lâğımcılarını ele veren Viyanayı fırıncı ile bu isim arasında bir ilgi kurulmakta, semt de bu

bakımdan Heiden-schub adını almaktadır.

Bununla beraber Viyanah ünlü tarihçilerden Richard Groner, bu ismin 1365 yılından beri mevcut olduğunu ileri sürerek Heiden-schub isminin Viyana muhasarası ile ilgili olmadığını iddia etmektedir.

Diğer bir tarih araştırmacısı ise, Heiden-schub kelimesinin Romalılar devrinden kalma olduğunu iddia etmekte, «Barbar duvarı» anlamına geldiği tezini savunmaktadır.

Bir rivayet daha: Kuman Türkleri'nden bir süvari, bir çarpışma sırasında fırsatını bularak şehre girmiş. Fakat bir tek kişi ne yapsın? Şüphesiz çok geçmeden öldürülmüş, işte bu rivayete göre de, bölge adını bu yüzden almış bulunuyor.

ALTIN GÜLLE

Bütün bu rivayetler, mevcut olmakla beraber, heykel, ikinci Viyana muhasarasının bir hatırası olarak seyredilmekte ve halk arasında o şekilde telâkki edilmektedir.

Yeniçeri heykelinin bulunduğu binanın birkaç adım ilerisinde «Altın Gülle» diye isimlendirilmiş bir yer vardır. Burada da bir evin cephesinde mancınıkla atılmış bir gülle muhafaza edilmektedir.

Stengasse sokağında gene bir taş güllenin altına bozuk bir şive ile şu satırlar yazılı bulunmaktadır:

«20 Temmuz 1683'te bu taş Leopold şehriden bir Türk tarafından atılmıştır. Ağırlığı 79 fund-40.»

Aylık Tarih

Aylık Dergi

Sayı: 5, Temmuz 2023

Sahibi ve Sorumlusu:
H.Veysel Güleriyüz

e-posta: veyselguleryuz@gmail.com

Bir Uçak Enkazının Esrarı

H.Veysel Güteryüz

B24 ağır bombardıman uçağının enkazı.

Bugün Hasköy'deki Rahmi M.Koç Müzesini ziyarete gidenler girişte sağdaki alanda, saçak altında bir savay uçağı enkazının bulunduğunu göreceklerdir. Bu enkaz, üzerinde çok zor okunan "Hadley's Harem" yazısı bulunan bir ağır bombardıman uçağıdır ve 1940'lı yıllarda Amerikada yapılan "B24D Liberator" tipi bir uçaktır. II. Dünya Savaşı sırasında kullanılan "B24D" ve "B25" tipi ağır bombardıman uçakları o zamanlar "Uçan Kale" olara isimlendirilmekteydi.

Peki bu uçak enkazı Türkiye'deki bir müzede ne arıyor?

Gelelim bu enkazın nerede ve nasıl bulunduğu ve müzeye nasıl geldiğine...

(23.6.1995 Tarihli Hürriyet gazetesinden)

ABD uçağı 52 yıl sonra çıkarıldı

İkinci Dünya Savaşı sırasında Antalya'nın Manavgat İlçesi yakınlarında denize düşen B-24 tipi Amerikan bombardıman uçağının pilot kabini su yüzüne çıkarıldı.

1943 yılında Alman uçaklarınca vurulunca denize gömülen uçak, 17 yıl önce dalgıç Oğuz Altunseçen tarafından bulunmuştu.

Altunseçen ve 12 kişilik kurtarma timi, sonunda amaçlarına ulaşmayı başardı. Dalgıçlar, üç gün önce denizin 27 metre altında yatan uçağın pilotu Yüzbaşı Robert Hadley'in iskeleti ile konuşma cihazlarının bulunduğu bir kutu, iki miğfer, bir dürbün ve bir tabanca ile bir havai fişek tabancası çıkarmışlardı.

Ardından ABD'den getirilen balonla uçağın pilot kabini, su yüzüne çıkarılarak traktörle karaya çekildi. Uçağın kanatları ve kuyruk kısmının çıkarılması için çalışmalar devam edecek.

Zeynel ALTUN / ANTALYA (bha) »

Bu uçağın hikayesini anlatmadan önce 1943 yılına ve İkinci Dünya Savaşı'nın en kanlı günlerine gidelim.

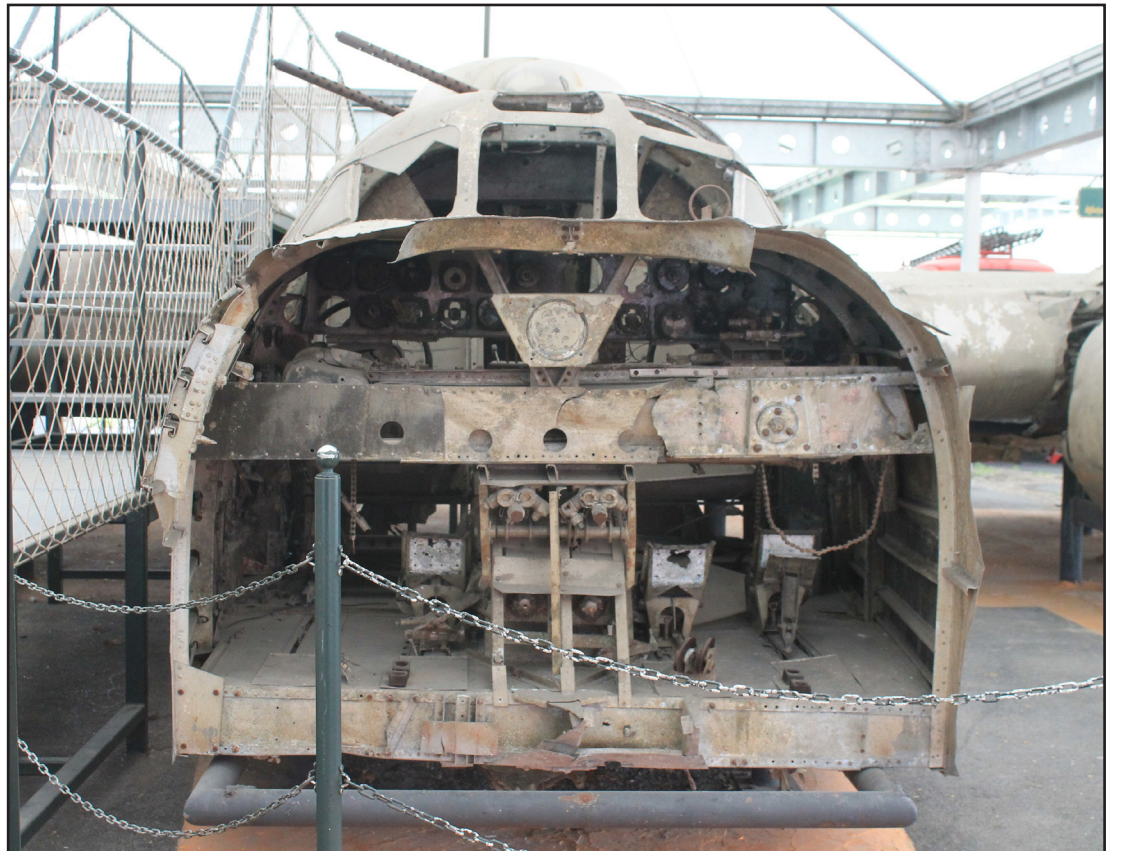
II. Dünya Savaşı

Almanya'nın 1 Eylül 1939 günü Polonya'yı işgali ile 6 sene süren, kapkaranlık, ıstırap dolu bir dönem başladı; II. Dünya Savaşı... Ve bu insana insanlığını unutturan kara yıllar, 2 Eylül 1945 günü USS Missouri zırhlısının güvertesinde Japonya'nın kayıtsız şartsız

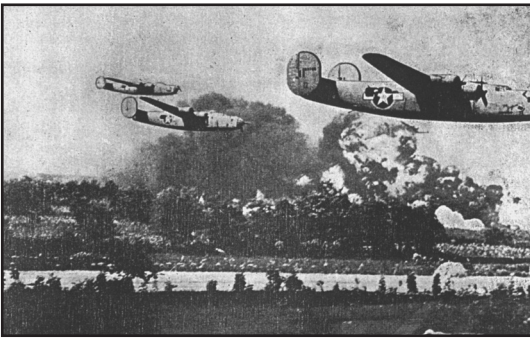
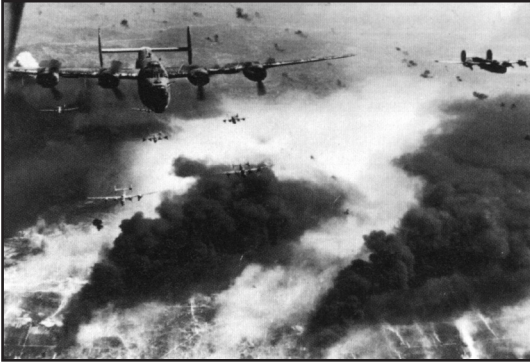
teslim antlaşmasını imzalaması ile son buldu.

Ardında birçok acı ve onarılması gereken maddi, manevi derin izler bırakan II. Dünya Savaşı, dünyayı sarsan, bir insanlık ayıbı olarak geldi, geçti ve gitti.

Bu savaşın tüm dünyayı sardığı o yıllarda Scapa Flow, Pearl Harbour baskınları, Stalingrad ve Leningrad savunmaları, Midway ve Matapan Burnu savaşları gibi anımsanacak pek çok önemli olay yaşandı. İşte bunlardan biri de 1 Ağustos 1943 günü, 44., 93., 98., 376. ve 389. Bombardıman Filoları ta-

B24 enkazının diğer bir görünümü.

Ploesti bombardımanından 3 ayrı görünüm.

rafından gerçekleştirilen ve daha sonraları "KARA PAZAR," diye anılacak olan, PLOESTI bombardımanıydı.

Ploesti

Savaşın başlarında Almanya, silahlı kuvvetlerinin akaryakıt ihtiyacını çeşitli denizasırlı kaynaklardan sağlayabilmekteydi, ancak müttefiklerin deniz üstünlüğünü ele geçirmesi sonucunda Almanya, akaryakıt ihtiyacını başka kaynaklardan sağlayabilmenin çaresini aramaya başladı. O tarihte Almanya'nın bir uydusu durumunda olan Romanya'nın PLOESTI petrol havzası ve rafinerisi, bulunan bu yeni çarelerden biriydi.

Savaşın bir an önce sona ermesi için, Almanya'nın enerji temininde belini bükmeye çalışan müttefikler, Alman Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri için can damarı olan bu bölgeyi devre dışı bırakmak üzere harekete geçtiler ve ağır bombardıman uçaklarıyla yapılacak bir hava baskını plânladılar.

11/12 Haziran 1942 tarihinde Mısır'ın "Fayid," üssünden havalanan B-24 LIBERATOR'lar bu önemli harekâtı gerçek-

leştirdiler.

Alman işgâli altındaki Avrupa'ya ilk uzun menzilli bombardıman olan bu hareket dönüşünde uçakların 7'si Irak'a, 2'si Suriye'ye ve 4 tanesi de Türkiye'ye iniş yapmak zorunda kaldılar.

"Kara Pazar,,

Savaşın ilerlemesi ve denizasırlı ulaşımının iyice azalması sonucu Almanların akaryakıt temini için PLOESTI'nin önemi giderek artmaya başlayınca, Müttefikler PLOESTI'nin devre dışı bırakılmasını hedefleyen ikinci bir hareket düzenlemeye karar verdi.

Dünya havacılık tarihine "KARA PAZAR,, olarak geçen bu hareket 1 Ağustos 1943'te Libya'daki üslerden havalanan 178 adet B-24 D LIBERATOR ağır bombardıman uçağı ile gerçekleştirilmişti. Bu tarihi olayın istatistiksel bilgileri şöyledir;

- PLOESTI bombardımanında 58 uçak kaybedilmiş ve bu uçakların personelinin 301 ölü, 130 yaralı verilmiştir.
- Gidiş-geliş 3700 km mesafe alınan bu hareket, yaklaşık 15 saat sürmüş, harekatta 170 ton bomba kullanılmıştır.
- Harekat tamamlandıktan sonra dönebilen uçaklardan, yeniden sefere çıkabilecek

uçak sayısı, sadece 33 adet olarak belirlenmiştir.

- Bombardımanın hedefi olan rafinerilerin toplam kapasitesi, hareket sonunda %46'ya düşmüştür.

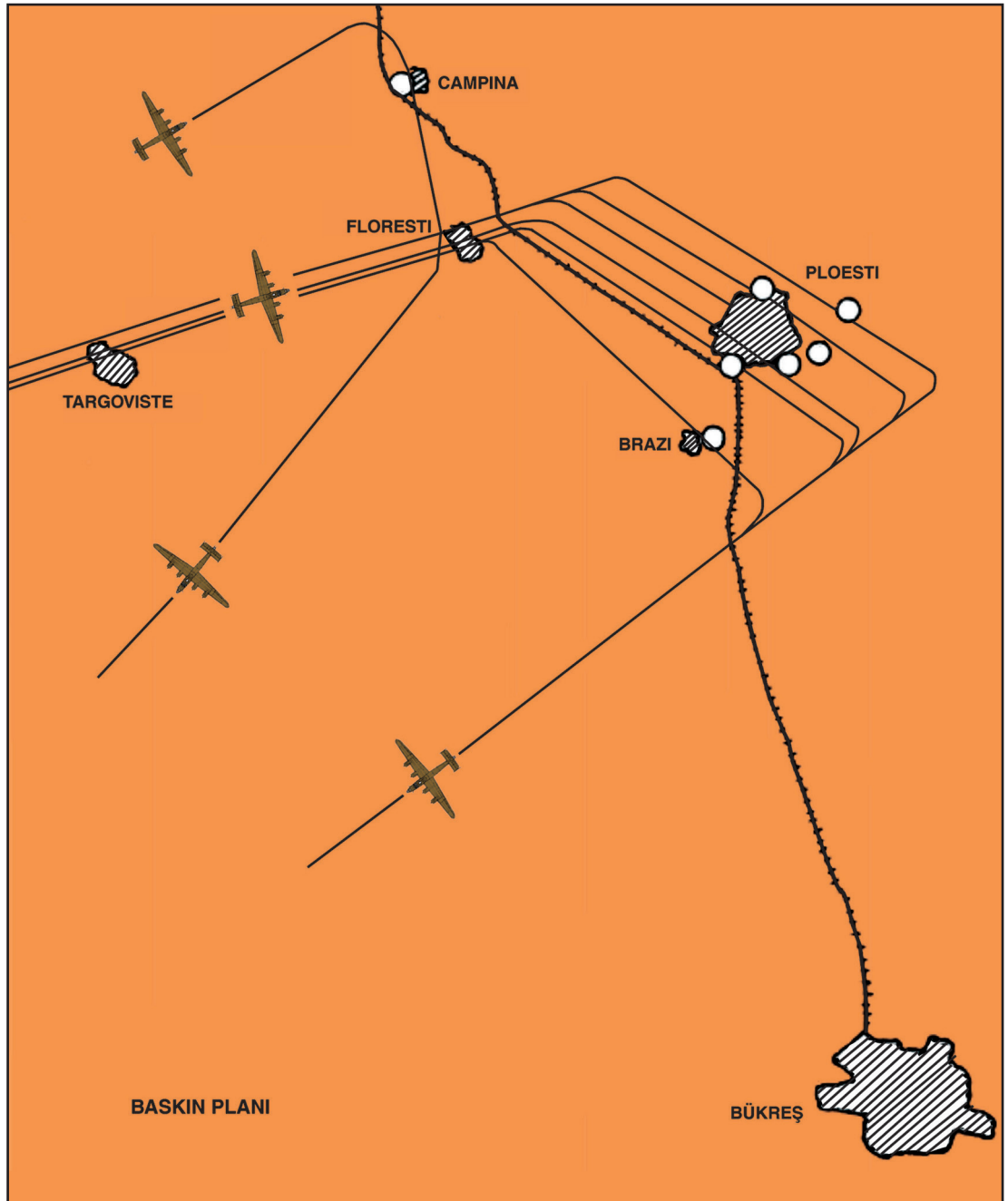
Ploesti baskınına katılan B-24'lerden yaralanmış veya yakıtı azalmış olan bazı uçaklar, daha kısa bir rota izleyerek Kıbrıs'taki İngiliz üssüne ulaşmaya çalıştılar. "Hadley's Harrem" de bunlardan biriydi. Bu uçaklardan bazıları sağlam olarak Türk askeri havaalanlarına, bazıları da zorunlu olarak araziye indiler.

Daha sonraki yıllarda ülkemize iniş yapmış olan bu uçaklardan oluşturulmuş bir filo Türk Hava Kuvvetleri'nde 1942-1947 yılları arasında kullanılmış, aralarından biri ise o dönem Genelkurmay Başkanı olan Kâzım Orbay'ın irtibat uçağı olarak görevlendirilmiştir.

B-24 Liberator

II. Dünya Savaşı'nın havacılık tarihindeki önemini kaydetmeden geçmek mümkün değildir.

Zero'lar, Mustang'ler, Uçankale'ler ve özellikle B-24 LIBERATOR'lar gibi birçok kilometre taşı hala anılardaki yerlerini korumaktadır.

Kara pazar operasyonunun planı.

B24'lerin fabrikada yapımı,

1939 yılında deneme uçuşlarını başarıyla tamamlayan B-24'ler, 1941'de ilk olarak İngiliz Hava Kuvvetleri'nde (RAF) daha sonra da Amerikan Hava Kuvvetleri'ndeki (USA-AF) yerlerini almaya başladılar.

1941 yılının Haziran ayı B-24'ün ilk savaş görevi aldığı tarih olarak görünüyor. 1941 yılı Kasım ayında Amerikan Hava Kuvvetleri'ndeki ilk savaş görevine çıkan B-24'ler daha sonra 11/12 Haziran 1942 günlerinde Alman işgali altındaki Avrupa'ya ilk uzun menzilli stratejik bombardımanı PLOESTI semalarında gerçekleştirdiler.

II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Amerikan savaş endüstrisinin 1945 Haziran ayına kadar yaklaşık 19000 adet B-24 LIBERATOR ürettiği bilinmektedir.

Cefakar uçaklardan sayılan B-24 LIBERATOR'lar, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 15 ülkenin Hava Kuvvetlerinde görev yapmışlardır.

II. Dünya Savaşında bir çok önemli olayda yer alan B-24'lerin, Amerikan Hava Kuvvetleri'nde son uçuşları 1956 yılında olmuştur.

Bugün dünyada 3'ü uçabilir durumda 26 adet B-24 LIBERATOR bulunmaktadır. Bunlardan biri olan "Hadley's Harem", B-24 D tipinde gerçek bir klâsik LIBERATOR'dur.

B-24 D Liberator "Hadley's Harem" 41-24311-L seri numarası ile 1941 yılında Consolidated fabrikası tarafından imal edilmişti.

"Hadley's Harem" Bulunuyor...

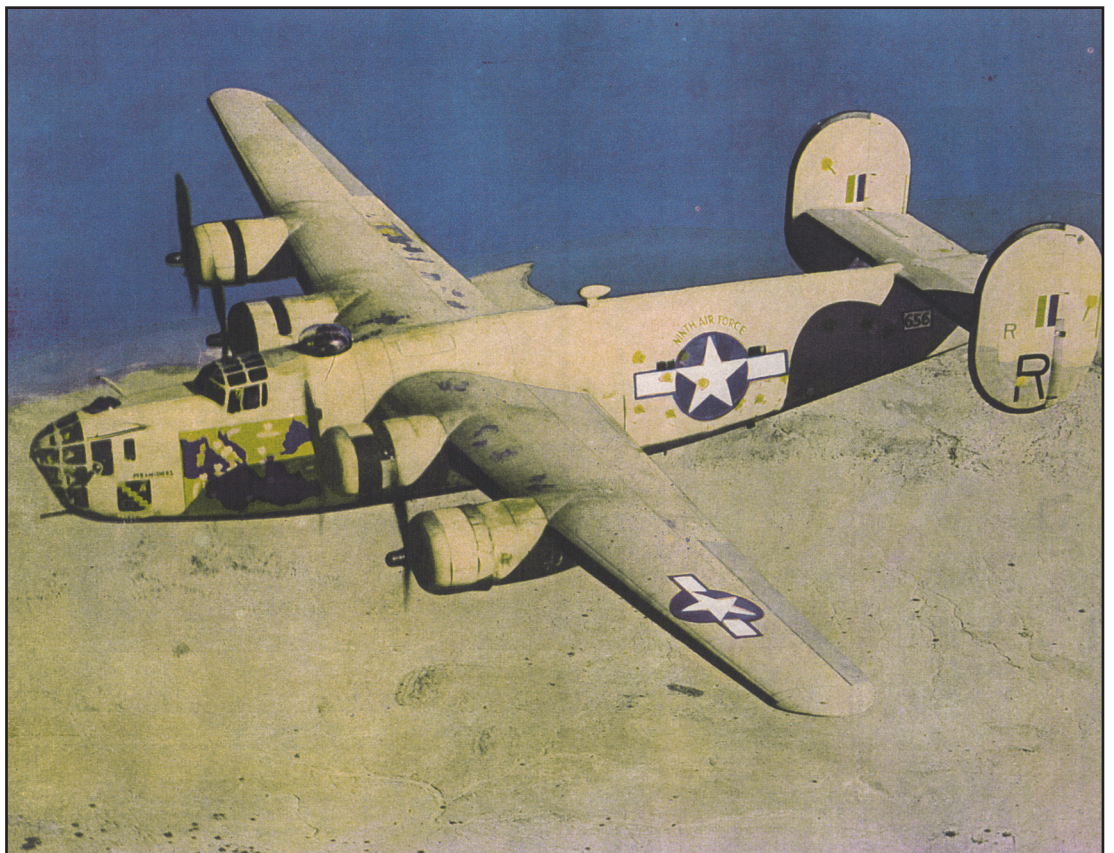
Hadley's Harem'in bulunuşu uzun yıllar öncesine dayanır. Amatör bir balıkadam olan

Oğuz Altunseçen, 1972 yılının ilkbaharında Antalya kıyılarında balık avlamak için yaptığı dalışlardan birinde bir uçak enkazına rastlamıştır. Koskoca ağır bombardıman uçağı bütün heybetiyle suyun altında yatıyordu. Kanat açıklığı 30 m.'den daha fazla olan bu dev ağır bombardıman uçağının sudan çıkartılışı çok zor olduğu için bulunuşundan kokpitinin bulunduğu burun kısmının su yüzüne çıkartılışına kadar 20 yıldan daha fazla bir sürenin

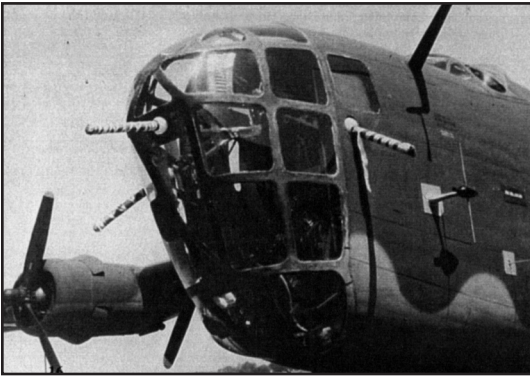
geçmesi gerekti.

Daha sonra bu konudan haberdar olan Rahmi M. Koç Müzesi müdürü restore edip topluma yeniden kazandırılma amacıyla bu tarihî objeyi aldı.

1943 yılındaki o büyük savaşın bütün izlerini üzerinde taşıyan "Hadley's Harem" in sergilenmekte olan burun kısmından çıkan birçok değişik ve ilginç malzeme de ayrıca müzeyi ziyaret edenlerin görüşü için sergilen-

Bir B24 Libya çölü üzerinde uçarken.

B24'ün makineli tüfekleri.

mektedir. Müze uçağın diğer parçalarını su altından çıkartarak birleştirmiş ve sergilemektedir.

Hadley's Harem'in Son Seferi

1 Ağustos 1943 tarihinde Ploesti-Romanya petrol tesislerine yapılan bombardıman saldırısı sırasında "Hadley's Harem", U.S. Army Air Fore 98th Bomb Group "Pyramiders"e dahil olarak görevdeydi. "Hadley's Harem" bu tarihi hareket sırasında grup lideri Albay John R. "Killer" Kane'in öncülük ettiği "Flight One" içinde, Kane'in sol kanadındaki ilk uçaktı. Uçağın mürettebatı aşağıdaki şu on kişiden oluşuyordu :

Kaptan Pilot: Gilbert B.Hadley, Yardımcı Pilot: James R. Lindsay, Seyrüseferci: Harold Tabacoff, Mühendis: Russell Page, Bombacı: Leon Storms, Telsizci: William Leonard, Uçaqsavarcı: Christopher Holweger (Cephaneci), Uçaqsavarcı: Pershing W. Waples, Uçaqsavarcı: Leroy Newton, Uçaqsavarcı: Frank Nemeth.

98 inci Bombardıman Grubu'nun hedefi "White Four" kod ismiyle tanınan Ploesti'deki en büyük petrol tesisi olan Astro Romana rafinerisiydi. Rafineri birçok sabit uçaqsavar bataryasına ilâveten, çevresindeki demiryolu üzerinde yol alan tren üzerine yerleştirilmiş gezici bir uçaqsavar bataryası tarafından da korunmaktaydı.

Yapılan uçuş plânına göre, yüksek irtifada iki grup halinde Romanya'ya kadar uçulacak ve rafineri yakınında ani alçak uçuşa geçilerek, önceden çölde kurulan maketler üzerinde provaları yapıldığı şekilde, bombardıman gerçekleştirilecekti.

Adriatik üzerinde karşılaşılan kötü hava şartları sonucunda iki grup birbirinden kopunca telsiz suskunluğunu bozmak zorunda kaldılar, bu da Alman'ların önceden hazırlıklı olmalarına ve sonuçta büyük zâyiat verilmesine yol açtı.

"Hadley's Harem" hedefe ulaşırken uçağın burun kısmından girerek patlayan bir uçak-

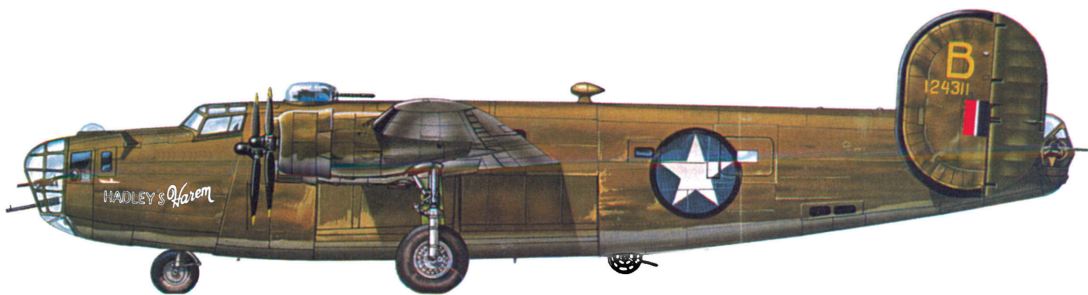

Hadley's Harem'in son seferinin planı.

savar mermisi bu kısımda büyük tahribata neden oldu. Göğsüne şarapnel parçaları isabet eden Bombacı Storms hemen can verdi. Seyrüseferci Tabacoff da bu sırada yaralandı. 2 numaralı motor da durmuştu. Mühendis Russell Page el kumandalarını kullanarak bomba yuvalarının kapaklarını açtı ve uçağın bomba yükünü boşalttı.

Uçak ağır bir yara almıştı. Bingazi'ye doğru dönüş yolculuğuna başladılar. Ancak kısa bir süre sonra bunu gerçekleştiremeyeceklerini anlayıp rotalarını Türkiye üzerinden Kıbrıs'taki İngiliz Hava Üssü'ne yönelttiler.

Anadolu üzerinde 3 numaralı motor da sustu. Toros Dağları'nı aştıktan kısa bir süre sonra 1 numaralı motorun yağ basıncı hızla düşmeye başladı. Kıbrıs'a da ulaşamayacaklarını anlayarak Türkiye'nin Akdeniz kıyılarına inmeye karar verdiler. Manavgat civarlarında deniz üzerinde iyice alçalarak kumsala yaklaşıırken uçağın son kalan iki motoru da sustu. Bir kanadının suya değmesi ile uçak şiddetle denize çarptı ve hızla battı. Pilot ve yardımcı pilot uçaktan hiç çıkmadılar. Sağ kalan diğer mürettebat yüzerek kıyıya ulaştı. İlk tıbbi müdahaleleri, onları bulan Türk köylüleri tarafından yapıldı. Yaralıları ardından İstanbul Amerikan Hastanesi'ne (Amiral Bristol) yollandılar, deniz kazazedesi olarak kabul edilip, Dış İşleri Bakanlığı tarafından serbest bırakıldılar.

B24'ün yan görünümü. Canlandırma: H.Veyssel Güleriyüz.

98. Bombardıman grubunun arması

Eski İstanbul'da Çırak Çıkartma

Yazan: Çelik Gülersoy
Sadeleştiren: H.Veyssel Güleriyüz

Tanzimat'tan önceki esnaf hayatında bir sanata, çırak olarak giren çocuğa ya da delikanlıya, o sanat işi için kabul edilmiş çıraklık süresini tamamlayarak kalfasının veya ustasının uygun görmesiyle, aynı sanata bağlı bir heyet huzurunda bir meslek sınavıyla, günümüzün diploması yerine geçen, bir peştemal kuşatılırdı. Peştemal kuşanan çırak, kalfa olur, o zaman, işin loncasında kayıtlı esnaftan sayılırdı.

Esnaflık gedik yöntemiyle sınırlanmış olduğuna göre, bağımsız dükkân sahibi usta olması, bir dükkân gediğinin boşalmasına bağlıydı.

Bir kalfa, vâris bırakmadan ölen ustasının yerine, yahut aynı sanat, iş üzerinde diğer bir ustanın ölümü üzerine, bağlı olduğu lonca kurallarınca ustalığa lâyık görülürse ikinci kez bir de ustalık peştemalı kuşanırdı. Esnaf arasında bu ustalık peştemalı kuşatma törenine «Çırak Çıkarma» denirdi.

Çırak çıkarılan, yani dükkân sahibi olan kalfa da peştemal alırken, dinî kurallar ve geleneklere dayanan esnaflık ahlâk ve terbiyesinden bir sınav verir, böylece bir tür tarikat âyinine benzeyen tören yapılırdı.

Tanzimat'tan önceki devirde her Müslüman esnaf zümresinin dinî bir tarikat ile yakın bağlılıkları vardı. Müslüman esnaf teşkilâtı, İslâmî kurallar ve geleneklere dayanan esnaflık ahlâk ve terbiyesinin esasları ve peştemal kuşanma, çırak çıkarma gibi tören, bir tür esnaf ilmi-hâlî (1) diyebileceğimiz kitaplarda belirlenmişti ki, o kitaplara «fütüvvet-nâme (2)» adı verilmiştir. Çırak çıkarma töreni sırasında yapılan sınav, işte bu fütüvvet-nâme'lerdeki kurallar üzerinden olurdu.

(1) İlmi-hâl: Din kurallarını öğrenmek için yazılmış kitap.

(2) Fütüvvet-nâme: esnaf teşkilâtı ile bunların riâyet etmeleri lâzım gelen usul ve kaidelerden bahseden eser, yönetmelik, "tüzük."

Esnaf peştemalını, hamam peştemalından ayırmak için, uzman yazarların elinden çıkmış eski metinlerde, esnafa kuşatılan peştemal, aynı anlamda «şed (3)» kelimesiyle belirtilmiştir. Fütüvvet-nâmelerde de bu kelime kullanılmıştır.

(3) Şed: Fütüvvet yoluna giren kimseye bağlanan kuşak.

Evliya Çelebi fütüvvet-nâmelerin kayıtları ile kendi izlenimlerini birleştirerek çırığa peştemal, şed kuşanma törenini şöyle anlatıyor:

«Evvelâ o.esnaf zümresinin nakibi (vekili), şakirdin (çırak) sağ elini sol eline alıp mecliste hazır olanların huzurundan geçirip seccadesin-

de oturan pîrin önüne getirir ve:

— «Esselâmü aleyküm yâ ehlüşşeria!..» der. Pir de:

— «Aleykümüsselâm yâ ehlüttarika vel mârifeti vel hakika!..» diyerek dört kapı selâmlarını ifa ederler (Dört kapı: Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat).

«Sonra şakird besmele çekip geri geri gidererek kapı yanına varır ve orada durur. Şakirdin sağ tarafında nakib, sol tarafında çavuş olduğu halde tekrar ortaya gelirler ve şakird meclis huzurunda sanatı, işi üzerine marifetini (yaptığı bir eseri) arzeder. Makbule geçerse meclisi teşkil edenler:

«Bu zâtı posta müstahak gördük. Allah mübarek eyleye!» der.

«Fatıha okunur. Allahü-ekber, Allahü-ekber diyerek Peygamber'imizin dört yârî aşkına zikredilir. Kerbelâ şehidieri ve on iki imam yâd olunur. Nakib, yüz yetmiş tarikatın kurucularını teker teker yâd ederek ruhlarını şad eder. Sonra şakirdi ustasına teslim eder. Ustası da artık manen evlâdı olan şakirdini tekrar meydana getirerek kendi belindeki şedi (peştemalı) şakirdin beline bağlar. Sağ el sağ ele, iki baş parmakları dışarıda kalmak üzere biad ve ahd ederler (sada kat yemini verirler). Sonra mecliste bulunanlardan biri «İnnellezine yübâyiüneke...» âyet-i kerimesini tilâvet edip Fatıha ile merasim bitmiş olur. Pîr şakirdi önüne alır ve şu nasihat-ta bulunur:

«— Ey oğull.. Evvelâ harama bakma, yalan söyleme, haram yeme, haram giyme, haram içme,

ekmek tuz hakkına ihanet etme; ihtiyarları hor görme, uluların önünden gitme, sabretmesini bil, tahammül etmesini bil, bir şey koymadığın yere el uzatma, emanete ihanet etme, kanaat sahibi ol!..» diyerek bu sözlerinin kulağına küpe olması için şakirdin kulağını çekerek ensesine bir tokat atar ve:

«— Gafil olma, gözünü aç, gün akşamlıdır!.. der.»

Yine Evliya Çelebi, kalfayı çırak çıkarmada, dükkân sahibi usta yapmada bağlanan şed için, bunun ayrı bir tören olduğunu açıklamadan, belirtmeden şunları yazıyor:

«Ustanın şakirdin beline bağladığı şedden gayrı bir şed daha vardır. İpekten, kutundan, softan (4) olan bu ikinci şed, şakirdin (şakird kelimesi burada artık çırak değil kalfadır) beline değil, sağ koltuğu altından ve sol omuzu üstünden geçirilerek hamâil (5) tarzında bağlanır. Bu şed bağlandığı zaman mecliste hazır bulunanlar:

(4) Sof: Yün veya keçi kılından dokunan bir çeşit ince kumaş.

(5) Hamail: Omuzdan asılan çapraz bağ, kılıç kayışı.

«— Yürü Allah yardımcın olsun, postun mübarek olup kazancın helâl olsun!» diye hayır dua ederler.

«Şakird besmele çekerek kendi pîrinin, nakibinin, çavuşunun ve kethüdasının ve mecliste misafir olarak bulunan sair esnaf pîrlerinin ellerini öper, sonra arka arka yürüyüp kapıdan

Sekerci Hacı Bekir'in dükkânı. Foto: Abdullah Biraderler 1890.

edeple çıkar ve bu mecliste bulunanlar için ziyafet verir. Benim üstadlarımdan gördüğüm budur, fütüvvet-nâmede de böyle yazar.»

Evliya Çelebi'nin ikinci şed anlatımından şöyle bir anlam çıkarmak olasıdır: İlk sahne, bir çırağın peştemal kuşanma töreni olmakla beraber, aynı tören kalfaya ustalık peştemalı kuşatılmasında da tekrar edilerek, fakat kalfaya ikinci bir şed, peştemal da hamâyıl gibi bağlanmaktadır.

Evliya Çelebi'nin kullandığı «post» kelimesi, dükkân, tezgâh, iş anlamındadır. Bir kalfa usta olurken fütüvvet-nâme ile verdiği sınavda sorular ve cevaplar belirli olup şunlardır:

Soru:

— Eşref-i mahlûkat olan benî Âdem'in cediti Âdem Safiyyullah'dan Hâtemülenbiyâ Efendimiz Hazretleri'ne kadar peygamberler hangi sanatı işlediler?

Cevap:

— Hazret-i Âdem ikinci ve çiftçi idi, Hazret-i Şit kazkaz ve-hallaç idi. Hazret-i Hûd tüccar idi, Hazret-i İbrahim Halep'te sütçü idi, Mekke-i Mükerrreme'de Kâbe-i Muazzama'yı yaparken mimar oldu; Hazret-i İsmail avcı, Hazret-i İshak çoban idi; Hazret-i Yûsuf zindanda günlerini bilmek için saat yaptı, Zülkişl Peygamber ekmekçi idi, Üzeyir Peygamber bahçıvan idi; Hazret-i İşmuil tercüman, Hazret-i İlyas çulha idi; Hazret-i Dâvûd zırh, Hazret-i Süleyman hurma yaprağından zenbil yaptı; Ermiya Peygamber cerrah, Hazret-i Dâniyâl falcı idi; Hazret-i Lokman hekimdi; Hazret-i Yûnus balıkçı idi; Hazret-i Musa çoban, Hazret-i İsa seyyah; Meşhar-i Mevudat Efendimiz de mücâhid-i fî sebilillâh idi.

Soru:

— Sanat sahibi olmak için ne lâzımdır?

Cevap:

— Söz sahibi olmak lâzımdır...

Soru:

— Söz kimden kaldı?

Cevap:

— Efendimiz Muhammed Mustafa'dan kaldı...

Soru:

— Şed kimden kaldı?

Cevap:

— On kişiden kaldı: Hazret-i Âdem Cennet'ten çıkınca melâikelerden utanıp edep yerine incir yaprağı kuşandı; ikinci Hazret-i İbrahim Kabe'yi yaparken şed kuşandı, üçüncüsü Nuh Peygamber'dir ki gemi yaparken kuşandı; dördüncüsü Efendimiz'dir ki Mirâc gecesi şed kuşandı, beşinciden onuncuya kadar Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman, Hazret-i Ali, Hazret-i Hamza, Hazret-i Halid bin Velid, peygamberden mezun olup şed kuşandılar...

Soru:

— Şed'in mânası nedir?

Cevap:

— Şeytani nefis ile daim mücadele edip vesveseden kurtulmadır...

Soru:

— Sanat karındaşlığı kimden kaldı?

Cevap:

— Hazret-i Âdem'den kaldı ki Cebrail Aleyhisselâm ile karındaş oldular...

Soru:

— Dört kapı selâmı nedir?

Cevap:

— Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat' tir...

Soru:

— Marifet nedir?

Cevap:

— Kendi nefsindeki eksikliği bilmektir...

Soru:

— Bunu bilmeyenin kazandığı para ne olur?

Cevap:

— Haram olur...

Evliya Çelebi bunlardan söz etmiyor, an-

Semerciler. Foto: Guilloume Berggren 1885

cak bunlar Fütüvvet-nâmelerde yazılıdır. Çıkarak oğlan kalfalık sınavında toplantıya mutlaka yalın ayakla çıkardı. Eşiği atlamadan yüksek sesle şu kıt'ayı söylerdi:

**Eşiğimde komusum ben can ü ser
Tâ vücudum ola safi hem çü ser
Eşiğimde hacetim budur benim
Kim kılasım ben fakire bir nazer
Sonra eşiği, önce sağ ayağını atarak geçerdi,
ve:**

**Seiâmü aieyküm ey erenler
Ki dünya varlığın terkedenler**

derdi. El öpmek için pîrin (şeyhin) önüne vardığı zaman da şu kıt'ayı söylerdi:

**Sem-i tevîk-ı hidâyettir yüzün
Sûret-i Hak'dan işaretir yüzün
Ehli tevhide beşarettir yüzün
Hacc ü ihram ü ziyarettir yüzün**

Bu tören esnafının tarık-ı fütüvvet, hır-fetler devrine aittir. Hiçbir kayıt olmamakla beraber loncalar devrinde terkedilmiş olduğu sanılmaktadır.

ESNAFIN MESİRE EĞLENCERİ

Çok eski bir gelenek olarak İstanbul esnafının hemen her sınıfı yılda bir kez bütün çıraqları, kalfaları, ustaları, âmirleri ve ihtiyarları ile toplu olarak, aralarında özellikle topladıkları para ile Haydarpaşa Çayırı, Küçük-su Çayırı, Büyükdere Çayırı, Beykoz Çayırı, Florya ve Kâğıthane mesirelerine gider, çadırlar ve lonca malı vakıf mutfak ve sofratakimlerini götürerek bir-iki gece orada kalırlar, gençler türlü oyunlar, yaşlılar türlü bilgece sohbet ile eğlenirlerdi. Her esnaf sınıfının, her yıl aynı mesireye gitmesi de gelenek gereğindendi.

Örneğin terlikçi esnafı daima Beykoz Çayırı'na on senede, bazan yirmi senede bir gider ve mesirede 15 ile 20 gün kalırlar, günümüzün deyimi ile çadırlı kamp hayatı geçirirlerdi.

Sepetçi ve bakkal. Foto: Sebah-Joillier 1889

Eski İstanbul Evleri

Prof.Dr.Velal Esat Arseven

Sadeleştiren: H.Veyssel Güleriyüz

Türk Sanatı Tarihi, Akşam Matbaası, 1928, S.

Bugün İstanbul'da birkaç yüzyıllık değil hattâ yüzyıllık bir ev, hemen hemen kalmamış gibidir. Şehrin geçirdiği yangınlar ve sokakların açılması için yapılan yıkımlar dolayısıyla bu eski evler tamamiyle ortadan kalkmıştır. Bu nedenle eski İstanbul evlerine dair o zaman yapılmış olan resimlerden ve şekillerde şekillerde devam edegelen bazı eski evlerden başka kayıtlara sahip değiliz. İstanbul'da bu gün kalmış olan eski evlerden anlatmaya değer olanları, 1697'de inşa edilmiş olan Anadolu Hisarı'ndaki Meşrutalı yalı veya Köprülü yalısı diye tanınan Amca Hüseyin Paşa yalısıdır. [1].

[1] Saiadin et esguich : *Le yali des Keuprulu à Anatolie Hisar. Publie par la societe des amis d'Istanbul. Deasius de Terzian, Nouri et Eumur Cherif. Paris 1911.*

Bundan başka Boğaziçi'nde, Tarabya'da Fransa Sefareti olan yalı vardır. Bunun bir kısmı yanmıştır. Boğaziçi'nde daha başka yalılar varsa da bunlar Barok devrine ait binalar olup, bunlardan hemen hemen eser kalmamış gibidir. Eski İstanbul evleri hakkında bilgimiz, ancak eskiden İstanbul'a gelen bazı yabancı ressamın yaptığı resimlere ve kalan birkaç evle sınırlı kalmaktadır. Bursa'da ve İstanbul'un civarındaki Gebze, İzmit, İzmit, gibi şehirlerde rastladığımız bazı evlerin plân ve cephe itibarıyla, Anadolu ve Edirne evlerinden farklı olduğunu anlamaktayız. Resimlerde gördüğümüz ve İstanbul'da rastladığımız eski evlerin, İstanbul'un fethinden sonra bu şehirde yapılan evlerden çok farklı olmaması mümkündür.

Bizans evleri hakkında şimdiye kadar yapılan incelemelere göre, fethinden sonra İstanbul'da ve civarında Türklerin inşa etmiş oldukları evlerle Bizanslıların evleri arasında büyük farklar bulunduğunu görmekteyiz. [2]

[2] Belie: *Habitation Byzantie*

Bizans evleri Türkler'in harem âdetlerine ve yaşayışlarına uygun gelmediğinden, İstanbul'a yerleşen Türkler hemen kendilerine göre evler yaptırmaya başlamışlardı. Alelacele yapılan bu evler, ahşap veya dolma idi. Bu evleri yapanlar da Türkler'in Anadolu'dan birlikte getirdikleri yapı ustaları idi. Böylece ev şekli derhal değişti ve Bursa ile Edirne evleri tarzında evler yapılmaya başlandı. İslâm dünyasında, eski Yunanlılar'da olduğu gibi kadınların erkeklerden ayrı yaşamaları, evlerin harem ve selâmlık olarak iki ayrı kısımdan oluşmasını gerektirdiğinden, evler bu düzende yapıldı.

Büyük konaklar ve saraylarda ise bu harem ve selâmlık bölümler ayrı birer bina olarak inşa edildi. Bunların erkeklerle özgü kıs-

Eski İstanbul'daki bir sokakta eski evler..

mına ilken "Hariciye" sonraları "Selâmlık", kadınlara özgü kısmına da "Harem" denildi. Orta halli evler aynı çatı altında erkeklerle ve kadınlara özgü iki bölümden oluşacak şekilde yapıldı. Bunlarda da erkeklerle özgü olanına "Selâmlık" ve kadınlarınkine de "Harem" denildi. Her kısmının, ayrı kapıları, ayrı avluları ve ayrı merdivenleri vardı. Hattâ en küçük evlerde bile selâmlığa ayrılan bir odaya, ayrı küçük bir merdivenle çıkılır ve bunun sofası ve apdehanesi ayrı olurdu.

İstanbul evlerinde, Anadolu ve Edirne evleri gibi üstü açık bir avlu ve üst katta önü açık sofalar yoktur. Eski İstanbul evlerinde sofaların önleri açık değildi.

İstanbul evlerinin kapısı Anadolu evlerindeki gibi dış avluda olmayıp doğrudan doğruya sokak üstünde idi. Kapıdan geniş bir taşlığa girilir ve buradan, merdivenle yukarı kata çıkılırdı.

Anadolu evlerinde olduğu gibi, İstanbul evlerinde de alt kat değerli değildi. Buradaki taşlığın, yani kapalı avlunun etrafında genellikle ahır ve hizmetçilere özgü odalar bulunur ve efendilerin odaları üst katta olurdu. Evin en şerefli ve misafir ağırlamaya özgü olan odaları, en üst katta bulunurdu. Selâmlık ve harem kısımları ayrı dairelerden olan büyük konaklarda, bu iki kısmı üst kattan birbirine birleştiren altı boş bir geçit vardı. Buna (köprü) denilirdi (Üsküdar'daki Köprülü Konak buna örnektir.). Evin erkeği bahçeden

geçmeden, selâmlıktan, hareme üstü ve yanları kapalı bu köprüden geçerek giderdi.

Aynı çatı altında bulunan harem ve selâmlıklı evlerde ise, haremle selâmlık arasında yine böyle dar geçitli bir kısım vardı ki, burada bulunan bir oda hem selâmlık ve hem de harem olarak kullanılırdı. Bu odaya mabeyin odası denilirdi.

Genellikle evler iki ve üç katlı idi. Bunlar da Anadolu evleri gibi çıkmalı idiler. Fakat bu çıkmalar, Ankara evlerinde görüldüğü gibi kirişler üzerine bindirilmeyip desteklerle tutturulurdu. Birinci kat, zemin katından daha dışarıya taşkın ve üst kat bundan ileriye çıkmış bir şekilde idi. Bunların böyle çıkmalı cumbalar halinde yapılmasının nedenleri şöyledir:

1-Şehirde arsaların az olması, ve istenildiği kadar geniş evler yapmaya uygun arsa bulunamaması,

2-Cumbalar sokağa doğru bir çıkma oluşturduğundan yan pencerelerden sokağı görmek ve dışarıdan eve bir müdahale yapılacak olursa, evi koruyabilme olanağı sağlaması,

3-Çıkmalar evin alt duvarından dışarı doğru çıkarak bu kısmı yağmurdan korumasıdır.

Evin üstü ahşap çatı olup, kiremitlerle örtülmüştü. Damın etrafına tahtadan geniş saçaklar inşa olunurdu. Bu saçakların tavanları genellikle nakışlarla süslenirdi.

İstanbul'da bazı dar sokaklar vardı ki, cumbalarda oturanlar, karşı evden çubuğu-

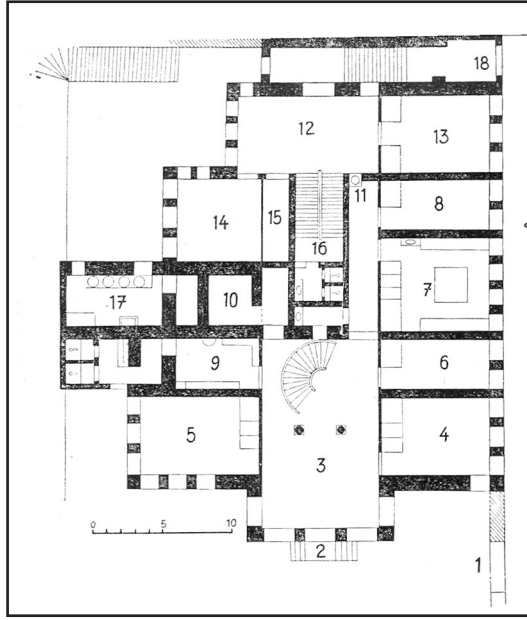
nu yakacak kadar birbirine yakın bulunur ve bu cumbalar sokağın üstünde âdetâ bir kemer oluşturlardı. Bâzan saçaklar birbirinin altına bile girerlerdi. Bu saçaklar bina duvarlarını yağmurdan ve yazın odaları güneşin sıcağından korumak amacıyla yapılmışlardır. İşte yine bu amaçla sokak kapıları üstüne de kapı açılıncaya kadar orada bekliyenleri güneş ve yağmurdan korumak için böyle küçük saçaklar yapılırdı ki, bunlara kapı sundurması denilirdi. Bu dam ve kapı saçakları aynı zamanda binaya da bir mimarî karakter verirdi. İstanbul'da sık sık oluşturan yangınlar nedeniyle dar sokaklardaki evlerin birbiri altına giren saçakların, ateşin yayılmasına ve yangınların büyümesine neden olduğu görülerek, XVI. yüzyılda III. Murat zamanında vezir-i âzam olan Şemsi Paşa tarafından evlere böyle geniş saçaklar yapılması yasak edilmiş ve bir süre evlerin mimarî şekillerinde değişiklik meyoana gelmiştir.

Saçakların kaynağı, eski Türk çadırlarının kaldırılan etekleridir. Her ne kadar saçak bir gereksinmeden doğmuş bir unsur ise de, sıcak havalarda çadırın içine hava ve serinlik vermek ve bir gölgelik oluşturmak için yukarıya kaldırılan çadır eteklerinin bu konuya ilham verdiğini de düşünmek yanlış olmaz. Bunun yangın dışında bir yararı vardır ki, o da gerek kışın yağmur ve rüzgârlarından ve gerekse yazın güneşinden evi korumasıdır. Fakat bu saçaklar, yangın oluştuğunda çok tehlikeli idiler.

Bâzı evlerin cephelerinde ve saçakları altına gelen kısımlarda, özellikle kârgır binalarda, kuşlar için küçük ev şeklinde yuvalar yapılırdı. Bu yuvaların çeşitli şekilleri vardır. Evlerin sokak tarafındaki duvarlarında «Fresk ile yazılmış.» «maşaallah kâne», «ya hafız», ve «ya malikülmülk» gibi nazardan koruyucu yazı yazılırdı. Bu yazıların altında genellikle evin inşa edildiği tarih de yazılı olurdu.

Ahşap kaplamalı evlerde, bu yazılar çerçeve içinde olarak, evin cephesi ortasına ve saçak altına asılırdı.

Daha büyük evlerde gerek selâmlık ve gerekse haremın ayrıca birer avluları olduğunu söylemiştik. Bu avlular ya toprak, kaldırım

Beşiktaş, Akaretlerde sadrazam Ahmet Esat Paşa'ya Siltan Abdülaziz tarafından verilen 19. yüzyıl konaklarından Taş Konak denilen konağın birinci kat planı.

taşı yeya tuğla döşeli olup buraya araba da girerdi.

Selâmlık avlusunun etrafında kâhya, uşaklar, ayvaz (3), vekilharç (4) ve aşçı odaları bulunurdu. Bu avludan genişçe ve sahanlıktı bir merdivenle orta kat sofasına çıkılır. Bu sofalar oldukça büyüktür ve burası da sedirlerle döşenmiş olup, orada oturulur. Odalar, bu sofanın etrafındadır. Anadolu evlerinin sergâhına (5) karşıt düşen bu sofaların önü açık değildir. Bâzı odalarda ocak vardır. Fakat, İstanbul evlerinde genellikle manea kullanıldığından ocak enderdi. İstanbul'un bâzı eski evlerinin odalarında kafa pencereleri de bulunurdu. Sonraları bu pencereler yok edilerek, yalnız bir katlı pencerelerle yetinildi. Harem kısmının pencerelerinde, dışarıdan içerisi görülmemek için kafesler konulurdu. Bu kafesler yarım parmak kadar kalınlığında, bir tarafı düz ve dışarı gelen tarafı yuvarlakça çubukların çapraz veya dik olarak, bir biri üzeri-

ne çivilenmesinden ve kalınca bir tahta çerçeveye geçirilmesinden oluşturulmuştur. Bu kafesler, istenildiği zaman yukarıya doğru sürülerek kalkardı. Bâzı pencerelerden sokağın iki tarafını görebilmek için cumbalı kafesler de konurdu.

(3) *Ayvaz: Eskiden büyük konakların mutfak işlerine bakan erkek hizmetkâr.*

(4) *Vekilharç: Mal sâhibi adına alışveriş ve harcama yapan kimse.*

(5) *Sergâh: Eski evlerin üst katlarında yapılan önü açık bölüm.*

İstanbul evlerinde ve özellikle konaklarda dikkati çeken kısımlardan biri de «dönme dolap» dır. Bunlar haremle selâmlık atasında ve erkek aşçısı olan evlerde mutfaktan yemek almak ve ya da haremde uşaklara bir iş siparişi etmek için kadınlarla erkeklerin birbirlerini görmeksizin eşya alıp vermelerine özgü döner dolaplardır. Dikey bir eksen üzerinde dönen bu dolaplar silindirik şekilde bir tarafı açık ve içinde bir raf olan büyük tahta bir kutudur.

Konaklarla evler arasındaki fark yalnız büyüklüktedir. Küçük evlerde taşlık veya avlu ikiye bölünerek bir orta kapı ile ayrılmıştır. Selâmlıkta kalan kısma bir uşak odası yapılmış olup bu kısımdan özel bir merdivenle selâmlık olarak ayrılan odaya çıkılır. Bazı evlerde bu odanın harem kısmına açılan bir kapısı da bulunur.

Gerek konak ve gerek evlerde mutfak genellikle binanın dışındadır. Mutfaklar kârgır ve ocakları çok gözlüdür. Bahçede ve mutfak yanında yangın mahzeni, su haznesi, ahır ve arabalık gibi binalar da bulunur.

Her konağın bir de özel hamamı vardır. Bu hamamlar konağa bitişiktir ve haremın birinci katından oraya bir kapı ile geçilir.

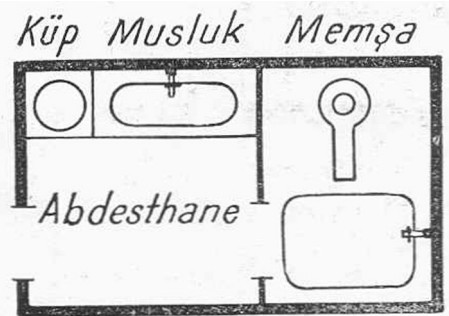
Küçük evlerde hamam yerine gusulhane denilen bir bölüm kullanılır. Bu evlerde su haznesi yerine de taşlığa gömülmüş küpler bulunur. Evin dışarısındaki bir yalağa saka (6) kırılarak (7) boşaltarak küpleri doldurur ve eve gerek oldukça buradan su alınır.

(6) *Saka: Ücretle su taşıyan, su taşıyarak geçimini sağlayan kimse.*

(7) *Kırba: Sakaların kullandığı, ince köseleden veya deriden yapılmış su kabı,*

Abteshaneler Anadolu evlerinde olduğu gibi evden dışarıda ve bahçede olmayıp ev içinde ve her katta yapılır. Bunlar iki kısma bölünmüştür, ilk kısmı abdest almağa ve yıkanmaya özgü bir musluğu ve teknesi olan kısım ki buna «abdesthane» denir, diğeri de abdest bozmağa özgü olan kısımdır ki buna da «memşa» (8) denilirdi. Fakat her iki kısma da abdesthane veya halâ denilmektedir. Abdest bozulan kısma ortası delikli ve oyuk büyük bir mermer taş konmuştur (Şekil 1223). Konaklar ve saraylardaki abdesthaneler ise hemen hemen küçük bir oda kadar büyük ve ferahdır.

(8) *Memşa: Ayak yolu. Üzerine basıp yürüdükleri yer.*

Şekil 1223- Apteshane planı.

İstanbul'da eski evler. Fotoğraf Vasilaki Kargopulo 1875

Eski Meyhaneler

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey
Bir Zamanlar İstanbul
Sadeleştiren: H.Veysel Güleriyüz

Eskiden meyhanelere Şerbethane denilirdi. Bunların en rağbette ve tutunmuş olanlarında da aynı isim kullanılırdı. Şerbethaneler genellikle devamlı olup geçici olarak açılmalarına da sonraları izin verilmeye başlandı. Bu şerbethaneler Balıkpazarı'nda, Zindankapısı'nda, Asma-altı'nda, Ketenciler'de Mahmutpaşa'da, Tavukçular'da, İskender Boğazi'nde, Gedikpaşa, Kumkapı'da, Yenikapı'da, Lang'a'da, Samatya'da, Yedikule'de, Karagümrük'te Topkapı'da, Tefkur Sarayı'nda, Balat dışı ve içinde Fener'de, Cibali'de, Unkapanı'nda, Keresteciler'de, Galata'da, Beyoğlu'nda, Hasköy'de, Kadıköy'de bulunup herbiri bir ustanın yönetimi altındaydı ki bunlara Meyhaneci Ustası denilirdi. Bunların başlıcaları Gümüş Halkalı, Kılıçlı, Asmalı gibi isimlerle anılırdı. İstanbul'da halkımızın içkiye düşkünlüğü en çok Üçüncü Selim zamanındadır. Başta padişah olduğu halde devrin en tanınmış adamları bile içki düşkünüydüler. Meyhaneler birer zarif insanlar alanı olarak sayılırdı. Fakat buralarda çeşitli uygunsuzluklar da olurdu. Henüz genç denilecek yaşta bulunan, meyhane devamlıyınının çoğu yakalarını ölümün pençesine terk ederlerdi. Kanunî Sultan Süleyman zamanında "İşretin men'i (İçkinin yazamlanması)" fermanı çıktığı zaman espirili şairlerden biri:

«Humlar şikeste cam tehi yok vücudu mey,
 Ettin esiri kahve bizi hey zemaney hey.»

Anlamı:

«Şarap küpleri kırılmış kadeh boş, içki yok,
 Kahvenin esiri ettin bizi hey müsibet hey.»

Güzel beyitini söylediği gibi o zaman hattâ bulunan tanınmış şairlerden Hayali de:
 «Şimdi mezmumu cihan oldu ise bade
 Vakıt ola rehne kona hırka ve seccade yine.»

Anlamı:

«Şimdi dünyanın ayıbı olduysa içki
 Hırka ve seccadenin yere konulmasının vakti
 geldi yine.»

Beyitini söylemişti.

Çaylak Gazetesi yazarlığını yaptığı için (Çaylak Tevfik) diye tanınan ve gerçekten tatlı dilli ve eşi bulunmaz bir insan olan merhumun (İstanbul'da bir sene) isimli kitabında da yazdığı gibi Şerbethanelerin Meyhane olduklarına işaret olarak sokak kapısının üst duvarına bir levha asılmış. Kapıdan içeri girildiğinde önce tezgâh göze çarparmış. Tezgâhın üzerinde rakı ve şarap kadehleri, su kupaları, ufak tabaklar içinde fasulye ve lahana haşlamaları, leblebi, kabak çekirdeği gibi mezeler bulunur, bu mezeler dertlerini başından atmak ve biraz kendini avutmak hayali ile ayakta birkaç kadeh atıp gidenler içindir. Bu duruma "tezgâh başı âlemi" derlerdi. Bununla yetinenler uzun uzadıya meyhanede oturmaya durumları ve zamanları müsait olmayanlardı. Hattâ bunlardan bazıları ağızlarının kokusunu belli etmemek için çiğ nohut ve kuru kahve, günlük, kakule, karanfil gibi şeyler yemeye bile kendilerini zorunlu tutarlardı.

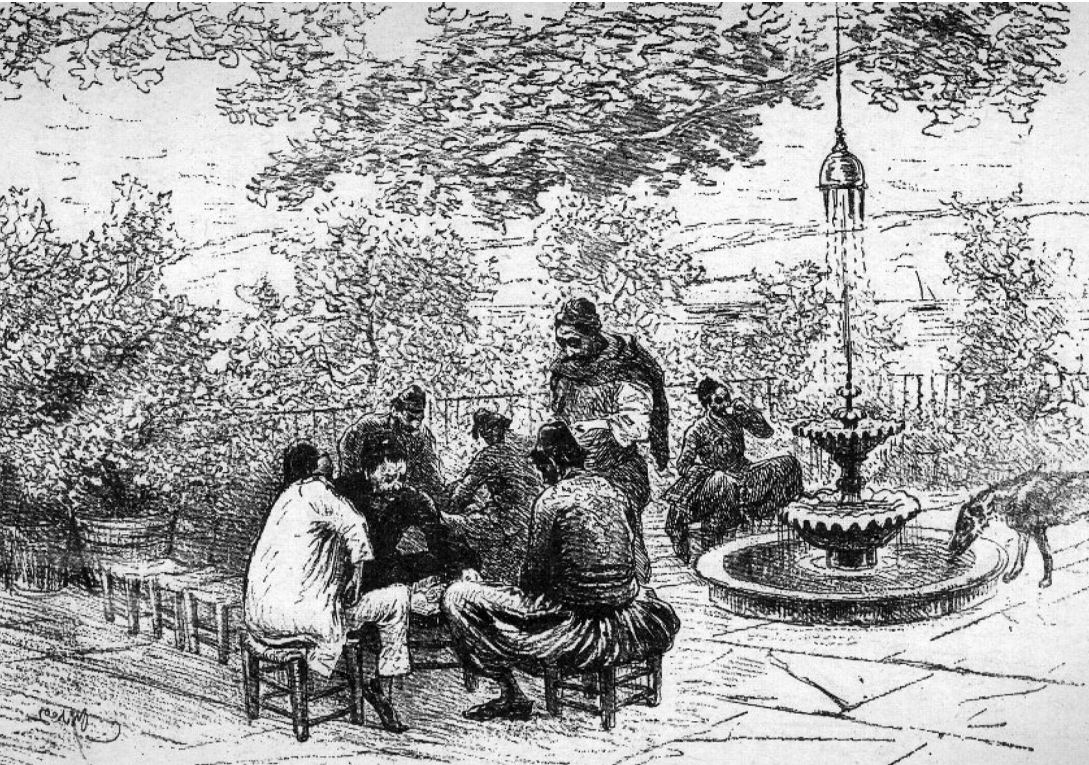
Meyhanelerin içinde rakılar ve şaraplar, büyük küplerde muhafaza edilir, fiçilerden kovalara aktarmak için "meyhane miçoları" denilen hizmetçiler fiçinin ağzına merdivenle çıkarlardı. Meyhanelerin raflarında birçok şa-

rap ve rakı şişeleri dizilmiş ve duvarlara birtakım kabadayı resimleri asılmıştır. Akşamcılar için meyhanenin uygun yerlerine tahta sofralar konulmuş ve etraflarına dört ayaklı hasır iskemleler dizilmiştir. Yukarı katlarında asma katlar ve birer ikişer döşeli odalar bulunur, böyle yerler zengin ve eğlence düşkünü kimselerin eğlencelerine ayrılmıştır. Meyhanelerde aşçı ve mezeci tezgâhları da vardır. Bunlar kekikli külbastı, sarma, midye-ciğer tava-ları, balık ızgarası ve diğer deniz mahsülleri salatası gibi mezeleri o kadar lezzetli yaparlardı ki, yenilmesine doyum olmazdı. Meyhanelerin çeşitli hizmetçileri olduğu gibi çubuklara ateş koymak için de ayrıca ikişer çocuk bulunur, meyhane açılmadan önce hizmetçiler sofraları siler ve süprürürlerdi. Toprak şamdanlara mumları dikip, sofraların ortasına koyar, kökten içleri oyulmuş tuz kutularını, meyhaneci tarafından parasız olarak hazırlanan meze tabaklarını, rakı şişe ve kadehlerini sofraya dizerlerdi. Meyhane ustası da özel yerinde oturup müşterilerin gelmelerini beklerdi. Sofraların mumlarını yakmak ve müşterilere hoş geldinde bulunmak bu ustaya aittir. Akşamcılardan bazıları şişeleri, kadehleri, bardakları, tabakları filân tekrar kendi elleriyle yıkayıp kendi temiz mendilleriyle kurularlar, hattâ damacanadan şişelere rakı koymak hizmetini de kendileri yapar ve kullanacakları huniyi yıkamak alışkanlığında olanları da vardı.

Meyhane müşterilerinden bazıları nargile müptelası olduğundan meyhanecinin hazırladığı nargileyi hemen içmez, kollarını dirseklerine kadar sıvayıp nargilenin sürahisini, çubuğunu, lülesini ve marpuçunu bizzat uğraşarak temizler, sürahisine suyu kendi koyar, lüleyi kendi doldurur, kendi ateşler, hattâ bazıları marpuç başlarını ağızlarına temas ettirmek istemediğinden bir kâğıt parçasını zıvana gibi başlığın deliğine sokmuş olduğu halde içerdi. Keyif malzemesinin elde edilmesinin daha kolay olan tütün tiryakilerinden bazıları meyhane ve kahvehane gibi herkeze açık yerlerin çubuklarını kullanmak istemediklerinden kendi çubuklarını yanlarında taşımak zorundaydılar. Bu gibi yerlere devam edenler orta halli adamlar olup yanlarında hizmetkârları olmadığından taşıdıkları çubuklar, "geçme" denilen çubuklardı. Bu geçmeler birer kanş boyunda üç parça çubuğun, zıvanalı vidalarla birbirine eklenmelerinden oluşurdu. Lülesi, imamesi beraber olarak çuhadan bir kese içinde oldularak, kaput, cübbe gibi elbiselerin altında kaytanla (*) belde asılı olarak saklanırdı.

(*) Kaytan: İpek veya pamuktan yapılan sicim.

Meyhane devamlılarından hali ve vakiti uygun olanlar akşamları yolları üzerinde

Eski İstanbul'da akşamcılar.

rastladıkları kayısı, şeftali, armut, portakal ve benzeri mezeliğe elverişli meyvalardan, sucuk, pastırma, havyar gibi çerezlerden yeteri kadar alarak meyhaneye getirirlerdi. Bazıları meyhanede pişirtmek üzere lüfer, kılıç, barbunya, gibi mevsim balıkları da alıp gelirlerdi. Keyif ehli birer ikişer kapıdan içeri girdikçe hizmetçilerden biri derhal (buyrun efendim buyrun) diyerek karşılar, elinde böyle bir mezelik gördüğü zaman hemen koşup elinden alır soyar, temizler veya ayıklar, pişirilecek olanları ise pişirtir, tabaklara koyardı. Meyhane hizmetkârlarının hızı ve hüneri ve özellikle müşterilerin memnun olmalarını sağlamak için huyuna göre hareket etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle meyhanelerde hizmet etmek her hizmetkârın harcı değildi.

Kayseri'nin "kuşgönü" denilen tanınmış, akik gibi pastırması ve güzel ince doğranmış sucukları, temizlenip ayıklanmış olan sardalya ve likorno gibi tuzlu balıklar, siyah ve beyaz havyarlar ve dumanlı tüterek getirilen sıcak ızgara balıkları, çeşitli meyvelerle süslenmiş sofraların çevresinde herkez kendi eşi dostu ve ahabası ile yerini alır ve artık kendi istediği ve gönlüne göre hazırlanan nargileleri fokurdattırmaya ve çubukları tellendirmeye ve kadehleri doldurup boşaltmaya, böylece emeklerinin ödülünü görmeye başlarlar. Herşeyi hoş gören meslekleri gereği herkez, birbirine mezelerinden ikram etmek geleneğine uyarlardı. Hattâ diğer sofralarda bulunan tanıdıklarına rakı ile meze ısmarlayarak samimiyet ve muhabbetlerini gösterenleri de olur.

Akşamcılar arasında şakacı, fıkracı ve diğer kişiler bulunduğu gibi güzel sesli müzisyenler, keman çalanlar, neyzenler, güfteciler ve taklit yapan garip kimseler de bulunurdu. Bu gibi insanların arasında yoksul kişiler de bulunduğundan böylelerinin meyhane masrafları, gücü uygun bazı akşamcılar tarafından ödenirdi. Böylece hem kendileri eğlenir hem de onların keyiflerini yerine getirirlerdi. İçki âleminin garip hallerinden biri de ayık iken hasis olan bir adamın içki sırasında cömert olmasıdır.

Eyüp'ün kebab ve kaymağı gibi Yedikule'nin de «BAŞ»'ı ünlüydü. Samatya meyhaneleri, akşamları ve tatil günleri pek eğlenceli olurdu. Uzak, yakın demeyip İstanbul'un her tarafından gelirlerdi. Meyhanelerin devamlı müsterilerinin sarhoşlukları kötü olanlardan çevreyi allak bullak edenler de olur, böylelerini kapı dışarı ederlerdi. "Vak'ayı Hayriye" denilen Yeniçeri ocağının lâğvedilmesi olayından önce meyhanelerin uygun bir yerine büyük bir çingirak asılır ve meyhane kapısına da akşamları nöbetçi bir hizmetkâr konulmuş. Bunun nedini de, meyhane kapısının önünden bir zabıt geçecek olursa, hizmetkârın çingırağı çekip derhal meyhane kapısının kapatılması imiş. Zabıt geçtikten sonra kapı yine açılmış,

Eskiden sarhoşluk veren maddelerin yasaklanması hakkında zok sıkı kayıtlarda bulunulmuş. Ülkenin asayişini sağlama görevi olan Yeniçeri Ağası sokak ve pazarları dolaşırken, şehirde ve şehrin etrafında sarhoşları arar ve tuttuğu sarhoş tanınmış ve saygın biri değilse, ona meşru hakkı olan sopayı vurur, tanınmış bir kişi ise zabıtine gönderip sopanın vurulmasını ona havale edermiş. İşte bu çingırağın bir hizmeti de, müşteriler muhabbete koyulduklarından, dağılma vakti geldiğinin farkında olamadıklarından, paydos zamanının geldiğini bunlara haber vermek için çalınmış.

Akşamcılarının bir de sabahçıları vardır ki, mahmurluk bozmak denirdi. Akşamdan içkiyi ve mezeleri fazla kaçıranlar sabahları mide bozukluğu, vücut kırıklığı ve baş ağrıları ile yataktan kalktıklarından, renkleri soluk, gözleri bulanık olurdu.

Bu durumu gidermek için tekrar rakı içerler, fakat bu sabah rakısının ilk kadehine biraz limon sıkırlar, akıllarınca sağlıklarını korumayı sağlamış olurlardı.

Meyhanelerden kalkıp evlerine gelmek için herkes semtlisi ile birleşir, sohbet edilerek gelirlerdi. Ancak gece vakti sokaklarda yağmur ve çamurlu havalarda evlerine varana kadar yollarda çekilen zorluklar çok fazla-

dır. Akşamcılarının bu dönüşlerine dair pek çok hikâyeler anlatılır.

Akşamcılar Ramazana hürmeten içkiyi geçici olarak bırakırlar. Eskiden bu geçici bırakma şekli üç kısma ayrılmıştı, hattâ birbirlerine bu konuda (ipci misin, kandilci misin, topçu musun?) diye sorarlardı. Çünkü ipci takımı Ramazan'a onbeş gün kala Selâtin camilerinde mahya iplerinin kurulduğunu gördüklerinde, kandilci kısmı bütün Ramazan'da minarelerin kandillerini gördüklerinde, topçu takımı da imsak topunu işittiklerinde içki içmeyi bırakırlardı.

Bayram gelince önce topçular Bayram Namazını kılıp çocukları ile bayramlaştıktan sonra doğruca, müşterisi bulunduğu meyhaneye giderdi. Bu birinci kısmı oluşturan müşterilere meyhaneciler, horozlardan oluşan mükemmel bir sofraya hazırlarlardı. Kandilci kısmında olanlar Bayram'ın birinci günü akşamı içkiye başlarlar, ipci takımı da Bayram'a hürmeten üç gün içki içmeyip dördüncü günü akşamı meyhanelere devamla başlarlardı. Akşamcılar içinde saç sakalı ağarmış beli bükülmüş olanlar bulunduğu gibi Vakayı Hayriye'den (*) sonraları genç yaşlarda olanlar bile görülmeğe başlamıştı

(*) Vakayı Hayriye: Yeniçerilerin kaldırılması.

Bu akşamcılar içinde sarhoşluğu kötü olanların halleri de oldukça üzücüdür. Örneğin bütün Ramazan, evinin yiyeceğini, çocuklarının bayramlıklarını gücü nispetinde alarak onları hoş tutmaya çalıştığı halde. Bayram gününden itibaren ağzı eğri, gözü eğri, gözü şaşkınlığa gelip zavallılara kan kusturan baba, ayık zamanında bir of bile demediği halde sarhoş haliyle anasını, kardeşlerini dövenler çok görülmüştür.

Meyhanelerde bir sofraya oturarak etraf takilere göz gezdirirler. Kendilerinden çok onlarla ilgilenirlerdi. Örneğin karşılıklı iki sofrada oturanlar arasında (sen bana baktın, benimle eğlendin) gibi nedenlerle habbevi kubbe yapıp bir çok kavgalar çıkar ki bu da sarhoşluk gereğidir. Beraber bulunduğu sofrayı herhangi bir konudan terk edip diğer birinin sofrasına giden arkadaşının bu hareketine kendince bir takım anlamlar vermesinden dolayı bir takım kavgalar çıkar.

Servetini dalkavuklarıyla meyhanelerde yok eden mirasyedi düşkünleri de çok görülmüştür. Eskiden genel olarak meyhanelerin kapatıldığı ve içkinin yasaklandığı olmuş, fakat bütün bu kayıtlara rağmen içkiye alışkın olanlar yine bundan vaz geçmemişler, her durumda içmenin bir kolayını bulup keyiflerini çatmışlardır.

Revaç bade'ye fartı yasağdır bais.

Haris olur kişi men'olunduğu fiile.

Anlamı:

Konu içkiye rağbet yasağdır.

Yasaklanan bu olaya insan hırslanır.

Eski İstanbul'da bir sokak.

Tarihte Kamuflaj

Yavuz Sanemoğlu

Kamuflaj basit anlamı ile gizlenme, şeklini değiştirip tanınmanın karşılığıdır. Tarih boyu savaşlarda iki taraf birliklerinin, birbirlerine görünmeden, tanınmadan sokulabilmeleri için başvurdukları çeşitli çareler işiti gelmiştir.

Her ne kadar Truva Atı, görünüşte bir kamuflaj gibiyse de bu, aslında, tankın, bindirilmiş kıt'anın cediti olarak kabul edilebilir;

Düşman kalesine sokulmak için küçük bir hücum birliğini içinde saklayan ve yürürebilen küçük bir müstahkem kaledir. At şeklinde yapılmış olmasını, daha çok, romantik bir açıdan düşünebiliriz.

Buna karşılık, burada sunduğumuz minyatür, dünyadaki ilk kamuflaj olayını dile getiren pek değerli bir belge hüviyetindedir. Bu minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi Hazine: 1221'de kayıtlı Siyer-i Nebi'nin 148 b. sayfasındadır: Gassânî kuvvetlerinin görülmekten kurtulmak için nasıl gizlendiğini anlatmaktadır. Gassânîler İslâmiyet'ten önce Suriye'de hüküm süren bir Hristiyan hanedandır.

Yayınladığımız minyatür Gassânî kuvvetlerinin Nerrak tarafından gözlenişini tasvir etmektedir. Nerrak, büyücü bir kadındır, büyülü bir görüşe sahiptir. Bu sayede üç günlük yoldan geleni görebilmektedir. Gassânîler karşı tarafta böyle bir kimse olduğunu bildiklerinden kendilerini meşe dallarıyla kamufla etmeyi düşünürler. Atlarını da yedeklerine alarak yavaş yavaş ilerlemeye başlarlar.

Öte yandan dağ başındaki kulübesinden bunu gören Nerrak;

— Bir orman yürüyor! diye feryad eder.

Ancak, gelen kuvvetler kamufla edilmiş olduğundan işin aslını öğrenemez.

İslâmiyet'ten önceki bu olayı tasvir eden minyatür XVI. yüzyılda bir Türk sanatkarı tarafından yapılmıştır.

Bu belgeyi neşrederek, bugüne kadar bir benzeri yayınlanmadığına göre, dünyanın ilk kamuflaj olayını okuyucularımıza sunmuş oluyoruz.

Gassânî kuvvetlerinin görülmekten kurtulmak için nasıl gizlendiğini gösteren bir minyatür

Direklerarası

Reşat Ekrem Koçu

Direklerarası, Şehzâdebaşı caddesi-nin Onaltımart Şehitleri caddesi ile Dede Efendi caddesinin kavşak noktaları arasında kalan parçası idi. Yola adını veren Vezneciler tarafından gelindiğine göre sağ koldaki kârgir dükkânların önündeki bodurca mermer sütunlar üzerinde uzanan bir revak idi. şaya kaldırımını bu sütunlar arasından, revak altından geçirdi.

Geçen yüzyıl sonlarında da İstanbul'un, gönül oynasları, alışverişlerinin en faal pazarı, piyasa yeri olmuştu. Özellikle Ramazan aylarında Direklerarası pek curcunalı bir hayat yaşardı. Unutmamalıdır ki İstanbul'un ilk tiyatroları, ilk sinemaları da buradaydı; bu yolun kahvehane ve çayhaneleri de pek meşhurdur.

Selim Nüzhet Gerçek 1942 yılında bir «Ramazan Musahabesi» makalesinde şunları yazıyor:

«Her sene biraz daha sönükleşen Direklerarası eskiden, bilhassa Ramazan gelince, İstanbul'un neş'e kaynağı olurdu; tiyatrolar biraz tamir görür, bunlara, salaştan, yenileri ilâve edilirdi. Hayalhâne-i Osmânî, Eğlencehâne-i Osmânî, Handehâne-i Osmânî gibi muhtelif isimler taşıyan dar koridorlu, dar localı, dar koltuklu, dar sandalyeli bu muhtelif tiyatrolar bu bir ay zarfında dolup dolup boşalırlardı. Çünkü bu dar yerlere koşanlar tehlikeye, darlığa bakmazlar, ancak gönüllerinin geniş olmasını isterlerdi. Bunlar arasında da Mınakyan'ın Osmanlı Dram Kumpanyası'nın müstesna bir mevki vardı.

«Ramazan eğlencelerinin başında tiyatroya gitmek gelirdi; tiyatrolarda yerler dolunca, geri kalanlar diğer eğlencelere başvurlardı. At canbazları da Ramazanlarda Direklerarası'nın en cazib eğlencelerinden biri idi.»

Çankırılı Hacışeyhoğlu Ahmed Kemal Bey «Görüp İştittiklerim» isimli eserinde şunları yazıyor: «... Ramazanlarda Direklerarası'ndaki Hacı Reşid Bînevâ denilen Süleymaniyeli Hacı Reşid ile Harputlu Mehmed Ağa meşhurdur. Hacı Reşid Arapça, Acemce bilirdi; udebâ suarâ hep onun çayhanesine çıkardı. Harputlu Mehmed câhil, saf bir adamdı âlim, fâzıl kişiler de bunun çayhanesine çıkarlardı. Direklerarası Bizans devrinde meşhur olan Mesi caddesinin bakiyesi idi. Mesi Rumca bel, orta demek olup Ayasofya'dan başlayarak, şimdiki Divanyolu'nu tâkib eden ve Beyazıt'ta ikiye ayrılıp biri Yedikule, diğeri Edirne kapısına giden yoldur. Edirne kapısına giden yolun her iki tarafının üstü kagir kemer olup yola gelen tarafı taş direklere istinad ederdi, iki direğin arası 5-6 metre kadardı, kemerler 1 metre genişliğinde idi, Meşrutiyet'in ilânına kadar Letafet apartmanı ile Şehzade sebilinin arası kamilen tarif ettiğim şekilde idi. 1910 senelerine doğru yolu genişletmek için bu kemerler ve direkler yıktırıldı, sonra da tramvay hattı döşendi.

«Direklerarası'nın ramazanları meşhurdur. Tiyatro, sinema, hokkabaz, karagöz, kukla, pehlivan güreşi hep orada idi. Kahvehaneleri, çayhaneleri seyyar çalgıcılar dolaşırdı, çayhanelerde oyun oynanmazdı, kahvehanelerin de bazısında kâğıd ve tavla oyunları oynanır, bazısında oynanmazdı, kahveciler berberlik de yaparlardı, diş çekerlerdi, sarılık, dil altı, dalak keserlerdi...»

Aşağıdaki satırları Türk Ansiklopedisinden alıyoruz: «Bizans çağında İstanbul'un ana caddesi Mese'nin bir parçasıdır, Bizans çağındaki adı Filadelfion idi; Direklerarası Kalenderhâne camii önünde başlardı. Bu camiın karşı tarafında Acemioğlanlar Kışlası vardı. Az ötede de Eski Odalar denilen yeniçeri kışlası bulunmakta idi. Yeniçerilerin kaldırılmasına kadar Direklerarası hep onların gezi ve eğlence yeri idi. Bu caddenin bir kısmını kaplayan sütunlar dolayısı ile Direklerarası adını taşırdı. Direklerarası bayağı günlerde de az çok canlı tyr semti, fakat özellikle Ramazanlarda burada görülmek bir kalabalık olurdu. Ramazanın ilk akşamından piyasa başlardı.

«Beyazıt meydanına yeni köprüden Karaköy köprüsünden kimi Divanyolu, kimi Rıza-paşa yokuşu yahud Fincancılar yokuşu üzerinden gelen arabalar mâliye nezâretinin (Fuad Paşa konağının) önünde Mürekkapçiler'e kıvrılır, Zeyneb Hanım konağını geçer, sağa döner, Direklerarası'na girerdi.

«Eski köprü (Unkapanı köprüsü, Gazi köprüsü) yolunu seçenler Zeyrek'ten Vefâ'ya tırmanır, bir köşesi Damad İbrahim Paşa Sebili, öbür köşesi Şehzade Camii ile süslenmiş sokaktan Direklerarası'na çıkardı.

«En usta arabacıların sürdüğü arabalar kalabalığın arasından ilerleyebilmek için adım başında duraklamaya mecbur kalırlardı. Sağ sol gözetmeksizin karşılıklı akın eden halk birbirinin gidip gelmesine engel olurdu. Zarif konak arabalarının içinde ipek feraceli, yaşmaklı genç hanımlar, etrafa tebessümler, iltifatlar saçarak

ağır ağır geçerlerdi. Bunlardan başka kira arabaları ile dolaşmaya gelen ve zamanın anlayışına göre hafif meşreb sayılan kadınlar da görüldü. Fakat yayaların durumu daha çekiciydi. Recâizâde Ekrem «Araba Sevdası» adlı romanında Direklerarası'nda dolaşan halkı tasvir etmektedir.

«Türk sahne hayatının gelişmesinde Direklerarası'ndaki çalışmaların önemi büyüktür. Tiyatro çalışmaları Beyoğlu'nda Şark tiyatrosunda başlamış, bir süre sonra Güllü Agob'un Gedikpaşa Osmanlı tiyatrosu kurulmuştu. Bu tiyatronun Direklerarası'nda birtakım temsiller verdiğini biliyoruz. Mınakyan tiyatrosu da bu ad altında çalışmıştır. Abdürrezzak Efendi ve başka sanatçılar zaman zaman bu tiyatronun idaresine katılmışlardır. Osmanlı tiyatrosunun ve Güllü Agob'un Şehzâdebaşı'nda oynadığını eski bir temsile ait el ilânından anlıyoruz. Shakespeare'in Otello'su oynanmış ve bu temsilde Mınakyan, Aleksanyan, Vartovyan ve A. Necib efendiler rol almışlardır. Aktör Hulas Efendi'nin yönetimindeki Şems tiyatrosu da Şehzâdebaşı'nda Ali Bey'in Moliere'den adapte ettiği Ayyar Hamza komedisini oynamıştır (Güllü Agob'un suflörlü piyes oynama imtiyazını alması üzerine tuluat tiyatrosu doğmuştu). Hamdi, Abdürrezzak, İsmail Efendiler bu alanda büyük başarı gösterdiler (ve çoğu zaman Direklerarası'nda oynadılar). Direklerarası'nda Mesire-i Efkâr tiyatrosunda çalıştığını o devre âid el ilânlarından öğreniyoruz; 1887'de S. Benliyan Efendi yönetiminde Osmanlı Operet kumpanyasının temsilleri de bir zaman sürüp gitmiştir.

«1908 meşrutiyetinden sonra Direklerarası'nda gerek orta oyunu, gerek tuluat tiyatrosu devam etmiştir. İbnürrefik Ahmed Nuri, Musâhibzâde Celâl, Beylerbeyli Fuad, Câvid, Behzad Şehzâdebaşı'nda Milli Sinema'nın olduğu yerde Sahne-i Heves adı ile bir tiyatro kurmuşlardı. Nâşid de bu gruba girmişti...»

Direklerarası'nın eski bir fotoğrafı.

İstanbul'un Aynası Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif

Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veysel Güteryüz

(Dördüncü sayıdan devam)

Gene bu çevrede bulunan bir çeşme üzerinde kayıtlı olan tarih aşağıdadır:

*Hazret-i Sultân Mahmûd-u Adli dâdın kemteri
Ya'nî İsa Ağa ki ol zât-ı pâk-i eshiyâ
Hâliyâ Darûs-sa'âde Ağası âli-cenâb
Hâzin-i Rabb-ı kerîm ma'den-i cûd-ü atâ
Nefh için bu çeşmeyi yaptı umûma bi-garâz
Hâl-ü sâni merhametdir cümle nâsa da'imâ
Kemâl-i sarf-ü himmet eyleyüb tekmil-i hayr
etdi*

*Ola şâyân dergâh-ı kabûl Hazret-i Mevlâ
Gazanfer Ağa için edüb bu çeşmeyi inşâ
Vere lûtf-u âmiminden âna ecr-i lâ-yuhsâ
Bi-hamd-illâh vücûd-u masdar-ı âsâr-ı hayr
oldu*

*Kime tevîk olur böyle eser bu çeşme-yi zîbâ
İlahî devlet-ü ikbâl-ü ömrün ber-devâm eyle
Yazılsun defter-i hayrî müdâm oldukca bu dünyâ
Dâl hemle hâtif-i gayb söyledi târihini
Çeşme-i aynül-hayâtın iç suyu eyle du'â
1238*

Anlamı:

Adil Sultan Mahmud Hazretleri acizlere adalet sunan

*Yani İsa Ağa ki o kişi temiz ve cömert
Şimdi iyilik sahibi Darûs-saade Ağası
Yüce Allah'ın hazinesinden cömertçe parayla
Herkesi nefes vermek için bu çeşmeyi yaptı iyi
niyetle*

Hal ve hareketi tüm insanlara daima merhamettir

*Tamamen lutf edip sarf ederek hayır yaptı
Dergâha yakışanı Allah kabul etsin
Gazanfer Ağa için bu çeşmeyi yaptı
Lutuf ve lütfundan ona hesapsız sevap verse
Allah'a şükür olsun yapıldığı yer hayır eseri oldu
Kime nasib olur böyle eser, bu güzel çeşme
Allah talihini ve ömrünü devam ettirsin
Bu dünya devam ettikçe hayırları deftere yazıl-sın*

Bir d harfi ile sesli harfler olmadan söyledi tarihini

*Hayat kaynağı çeşmeden suyu iç dua et
1822*

Cadde üzerinde tarihsiz ve harap bir çeşme daha vardır.

Üst sokakdaki çeşme 1791 tarihinde mekânı cennet olsun Sultan Üçüncü Selim Han hazretleri tarafından yapılmış ve hayrat edilmiştir. Üzerinde kayıtlı olan beyitler aşağıdadır:

Hazret-i Vâlide Sultân himem-meşreb kim

Selimiye camiinin iç avludan görünümü.

*Cûşî-i re'fetidir menba'-ı ayn-ı hayât
Ya'nî ol Vâlide-i Hazret-i Sultân Selîm
Teşnegân-ı himeme etmededir lûtf-ü revân
İşte ez-cümle bu ser çeşme-i eltâfi ile
Sû-be-sû etdi 'atâ-cüy-i cihânı reyyân
Hibetullâh'a kıldı hediye hem ecrini kim
Mâ-i carisin ile tâ ola rûhu şâdân
Çün o dîşîze-i pâkîzesi bu âlemden
Tıfl iken olmuşdu gonca-i gülizâr-ı cihân
Gül gibi âbına şâdâb revân-ı pâkin
Kevser-i şefkatini eyledi böyle cüyân
Rûhuna rahmet ânın kendisi hem Hân Selîm
Durular devlet-ü ikbâl ile durdukca cihân
Vehbiyâ bende âna söyledim iki târih
Lîk bir ta'miye var mısra'-ı sâniye âyân
Çeşme-i Vâlide Sultân'daki cûşî-i cûd
Oldu şâd-âbi-i rûh-ü Hibetullâh Sultân
1206*

Anlamı:

Valide Sultan Hazretleri ki huyu himmet etmek-tir

*Coşkun merhameti hayat pınarı kaynağıdır
Yani o Sultan Selim Hazretlerinin annesi
Sürekli lutfuyla susamışlara yardım etmektedir
İşte özellikle bu son çeşmenin güzelliği ile
Her tarafa akıtıp bağışlayarak suya doyurdu
Allah rızası için hibe etti sevabını da hediye etti
Akan su ile sonuna kadar ruhu bahtiyar olsun
Çünkü o bakire kız kardeşi bu dünyadan
Küçük çocuk iken olmuştu cihanın gül goncası
Gül gibi suyuna doymuş temiz ruhu*

*Böyle arayan, şefkatini Kevser yaptı
Hem kendinin ve hem Selim Han'ın ruhlarına
rahmet*

Dünya durdukça büyüklük, mutlulukla dursun-lar

*Vehbi ben de ona söyledim iki tarih
Ancak ikinci mısra da bir ta'miye var (6)
Vâlide Sultan çeşmesinde su cömertçe kaynar
Sultanın Allah için hibe yapmasıyla, ağabeyinin
ruhu şad oldu*

1791

(6) Ta'miye: "ebced" hesabıyla düşürülen bu mısranın târihinde, hesabı doğru bulmak için çıkartılacak veya eklenecek sayı var demektir.

İhsâniye'nin üst sokağındaki harap bir çeşme üzerinde kayıtlı olan tarih ayağıdadır.

[Sultân Selim Hân Efendi'mizin cariyelerinden sâhibetül-hayrât merhûme Tıfl-ı Gül Hânım'ın rûh-u şerîfi için ve Allâh rızası için fâtihâ 1223]

Anlamı:

[Sultan Selim Han Efendimizin cariyelerinden hayır sahibi Tıfl-ı Gül Hanım'ın ruhu için, Allah rızası için fâtihâ 1806]

*Pâdişâha kıl du'â bu çeşmeden âb iç revân
Cüy-i bâr-ı himmet icrâ eyledi Sultân Selim
1217*

Anlamı:

*Bu çeşmeden akan suyu iç padişaha dua et
Sultan Selim akarsuyu yüksek iradesiyle yaptı
1802*

Selimiye camii'nin sokaktan bir görünümü.

Selimiye

Burada bulunan camiye yaptıran mekânı cennet olsun Sultan Üçüncü Selim Han hazretleridir. Caminin yapımı sırasında Uzun Hasan Efendi bina sorumlusu olarak atanmış inşaat dört yılda tamamlanmıştır. 1805'de askerlerin namaz kılmasına başlanılmıştır.

Caminin hünkâr mahfili ile birer şerefeli çift minâresi, şadırvanı ve muvakkıthane-si vardır. Karşısında bir hamam ve yakınında sibyan mektebi de vardır. Tamamlanmasından sonra minareleri kalın olduğu için dış tarafından tıraşlanarak inceltilmiştir. O sırada esen kuvvetli bir lodos rüzgârından 1822'de biri ortasından ve diğeri de dibinden yıkılmış ve cami de zarar görmüştür. Bu rüzgârla İstanbul'da ve dışarısında onüç caminin minâresi daha devrilmiştir. Sonra zarar gören yerleri eskisinden daha iyi biçimde onarılarak yenilenmiş ve kapısı üzerine onarım tarihi yazılmıştır:

*Ziver-i tâc-ı hilâfet şâh-ı âlî-menkıbet
Muktedâ-yi ehl-i sünnet sâye-i Rabb-i rahîm
Câmiü'l hayrât şâhenşâh-i kerrûbi nihâd
Eyledi bu ma'bedi âbâd çün kasr-ı Na'im
Üsküdar'ı kıldı ihyâ çünkü hüsn-ü himmeti
İki târih ile tezyîn oldu bu ma'bed Nazîm
Yapdı a'lâ tarh ile câmi imâmü'l müttakîn
Bir mücessem nûrdur bu ma'bed-i Sultân Selim*
Anlamı:
Hilafetin süslü tacı, yüksek hayat hikâyesi olan şâh
Rahman olan Allah'ın sayesinde İslâmın örnek aldığı
Melek huylu şahlar şahı, hayır için yapılmış camiye
Bu mabedi cennet kasrı için imar etti
Bu güzel himmetiyle Üsküdar'ı şenlendirdi
Nazim, iki tarih ile bu mabedi süsledi
Takva sahibi dindarların imamı, camiye daha iyi yaptı
Bir kocaman nurdur Sultan Selim'in mabedi

Camiye çevrilerek Çiçekçi camisi adını alın Tettenin görünümü.

Tekke 1835 tarihinde gene aynı padişah hazretleri tarafından yaptırılmış ve Sultan Mahmud Han devrinde de yenilenerek tamir edilmiştir. Ön kapısı üzerinde kayıtlı olan tarih aşağıdadır:

*Edüb bu hânkâhı ibtidâ Sultân inşâ
Binâsı muhtasar mebnâsı gâyetle müfid oldu
Ali Behced Efendi Şeyh-i irşâd oldular bunda
Mürîd-i feyz olanlar hazretinden müstefid oldu
Cemâl-i Mevlevî mücellâ-yı sırrından olub zâhir
Kemâl-i Nakşibend icmâl-i hâlinde bedid oldu
Göçüb anlar geçüb harâb olmuşdu bu yerler
İmâretten sanursun sâkitânı nâ-ümid oldu
Bu kerre kıldı ihyâ Hazret-i Sultân Mahmûd Hân
Yapıldı vüsa't üzre her yeri tarz-ı bedid oldu
Zihî kutb-u hilâfet şems-i kudret âsumân-ı rif'at
Serâpâ cihâna sâye-i lütfi hüvîd oldu
Zihî İskender-i muciz eserdir durduğu yerden
Bir ednâ himmeti bin fitneye sedd-i sedid oldu
Tuta âfâkı sit-i şevketi tâ-ki bu ma'bedde*

Çiçekçi camiini caddeden görünümü.

Selimiye camii'nin kapı kitabesi.

Çiçekçi camiinin kapı kitabesi.

Hüdâ-yı zikr-ü Hâk peyveste-i 'arz-ı mecid oldu
 Buyurdu hidmet-i inşâyâ Pertev bendesin me'mûr
 Ne devlet böyle kemter öyle Sultân'a 'abid oldu
 Biri bed'a ve biri itmamına târihidir elhâk
 İki mısra' ki yazdım dil-küşâ beytül'-kasid oldu
 Bu dergâhı mücedded yapıdı kutb-u din Mahmûd Hân
 Bu zibâ Tekke-i Behced-fezâ tarh-ı cedid oldu 1251
 Anlamı:
 Bu dergâhı ilk yaptıran Sultan
 Eksiksiz binasının bulunduğu yer çok yararlı oldu
 Burada Ali Behçet Efendi şeyhlik mertebesine ulaştı
 Feyz alan müridleri ondan istifade etmiş oldu
 Mevlevîliğin güzel yüzü sanki parlak sırrından olup
 Nakşibend olgunluğu duruşundan görünür oldu
 Zaman geçtikçe bu yerler harap olmuştu
 Sanırsın hayır evinden düşmüşler gibi ümitsiz oldu
 Bu defa Sultan Mahmud Han Hazretleri canlandırdı
 Bollukla yapıldı her yeri yenilenmiş oldu
 Ne güzel, hilafetin başı, kudret güneşi, göklerin yücesi
 Cihana, baştanbaşa lütuf etmesiyle tanınmış oldu
 Ne güzel durduğu yerden İskender'i aciz bırakan eserdir
 Bir âcize yardımı bin belaya sağlam set oldu
 Ufukları tutsa büyük ünü bu mabette
 Allah'ı zikir ederek ünü arza ulaşmış oldu
 Pertev kulunu yapıma hizmet etmeye memur etti
 Böyle değersiz insana ne mutlu, öyle Sultan'a kul oldu
 Biri başlamaya diğeri bitmesine tarihtir gerçekten
 İki mısra yazdım, gönül açan kaside beyiti oldu
 Bu dergâhı yeniden yaptı dinin başı Mahmud Han
 Bu süslü, güzellik yayan tekke yeni bir yer oldu 1835

Tekkenin arka kapısı üzerinde kayıtlı olan tarih şudur:
 Ey olan muntazır-ı feth-i kilid-i esrâr
 Çeşm-i bidârını kıl halka-ı bâb-ı Behcet
 Sürme-i dide-i Hak-bîn olucak hâk-i derî
 Göresün net-dügünü feyz-i cenâb-ı Behcet
 Anlamı:
 Ey sırların kilidinin açılmasına şahit olan

Uykusuz gözlerini Bahçet kapısının halkasından bul
 Gözünün sürmesi toprakta Hakkı gören olacak
 Behçet Hazretleri'nin feyzi ile ne yaptığımı göresin

Şeyh Behçet Efendi Türbesi üzerinde kayıtlı olan târih şudur:
 Türbe-i pâk-i Hazret-i Behcet
 Şud numûne zi ravza-i cennet
 Der ziyâret-şevved dil-i agâh
 Vâkf-ı feyz-i âlem-i Hüdâ 1238

Anlamı:
 Behçet Hazretleri'nin temiz türbesidir
 Cennet bahçesine örnek oldu
 Kapısı ziyaretgâh, gönül açık
 Âlemlerin Allah'ının feyz vakfidir 1823

Türbesinde devlet büyüklerinden 1830'da vefât eden Humbarahâne Vekili Hacı Ahmed Efendi gömülüdür.
 Tekkenin iç kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
 Yapıldıkda bu câmi-i hâbda o zât zâhir
 Yâ'ni Hazret-i Behcet imiş ol kutb-u Rabbânî
 Dimiş Saçlı Efendi'ye kapuya yaz bu târihi
 Bu câmide olan tâ'at olur makbûl-ü Sübhânî 1251
 Anlamı:
 Bu cami yapıldığında uykuda olduğu sanılan o kişi
 Yani Behçet Hazretleri, Allah'a ulaşanların başı imiş
 Saçlı Efendiye bu tarihi kapıya yaz demiş
 Bu camide ibadet eden Allah indinde makbul olur 1835

Türbe üzerinde yazılı olan ibâre şudur:
 [Sâhib-ül kerâmet-ül zeyniyye ve eldüniyye câmi-ü kemâlâtı el-Mevleviyye ve el-Nakşıyye hüccete el-sülûk ve a'lâ-reşâd behcetül aktâb ve el-evtâd el-merhûm el-mebrûr eş-Şeyh Âli Behcet Efendi kuddise sirru-hül-âli rûh-u şerîfi-çün rızâen-allahü te'âlâ el-fâtihâ]
 Oku ey fâtihâ hân hâtime-i târihin
 Göçdü da'vetgâh-i ibn-i Cenâb-ı Behcet 1238
 Anlamı:
 [Keramet sahibi Zeyniyye ve Elduniyye ce-maatinden, Mevleviye ve Nakşi Bendiye grubu ve doğru yolda güzellik sahiplerinden, merhum ve makbul Şeyh Ali Behçet Efendi'nin mübarek

yüksek ruhları için, Allah rızası için fatiha.]
 Tarih sonunda oku, ey fâtihâ okuyan
 Oğul Behçet Efendi davet edildiği yere gitti 1823

Tekkenin sağ tarafında bulunan çeşme gene mekânı cennet olsun o kişinin hayır eserdir. Üzerinde yazılı olan târih aşağıdadır:
 Şehriyâr-ı Cem hadem Sultân-ı İskender haşem
 Tâcdâr-ı-yem himem Hâkân-ı Gâzî Şeh Selim
 Yapdı himmetle bu dil-cü çeşmesâr-ı hurremi
 Âlemi cûdiyle sirâb etdi ol şâh-ı kerim
 Eyleyüb şüyide âb-ı hayât ismin 'adim
 Yazdı İhyâ böyle bir beyt-i dil-ârâ içre tâm
 İki târih-i neşât-efzâyı tab'-ı müstakim
 Pâdişâha kıl du'â bu çeşmeden âb iç revân
 Cüybâr-ı himmet icrâ eyledi Sultân Selim 1217

Anlamı:
 Sultan İskender'in hizmeti, Hükümdar Cem'in (7) maiyeti gibi
 Taç giymiş Gazi Hakan Şah Selim himmetiyle
 Yaptı himmetle bu cazip, hoş çeşmeyi
 Âlemi el açıklığıyla suya doyurdu o cömertlerin şahı
 Bu çeşmenin yok olan Ab-ı Hayat ismini suyuya yıkayarak
 İhsan böyle güzel bir beyti yazdı gönlünde
 İki tarih ki neşe veren, doğru olan
 Padişaha dua et, bu çeşmeden akan suyu iç
 Sultan Selim akan suyu getirdi 1802
 (7) Cem: Hz. Süleyman'ın lakabı.

Selimiye Kışlası

Bu kışla cennetlik merhum Sultan Üçüncü Selim Han hazretlerinin padişahlığı zamanında ahşap olarak yapılarak inşa edilmiştir ve dört kapısı vardır. Adaletli Sultan Mahmud Han zamanında bir cephesi kârgir olarak yapılmış ve diğer üç cephesi Sultan Abdülmecid Han hazretlerinin padişahlığı zamanında tamamlanmıştır. Bu kışla kare şeklinde olup dört köşesinde dört kulesi vardır. Deniz cephesi kuzey batıdan güney doğuya uzanmaktadır.

Karşı cephesi Karaca Ahmet'e bakar. Kapıları üzerindeki yapım zamanını belirten tarihler aşağıdadır:

Câygâh oldu Selimiye yine nev-askere
 Eylemişdi Hân Selim evvelce me'vâ-i cündine
 Arz-ü şân-ü devleti ikmâl kıldı pâdişâh
 Anda inşa etdirüb nev-kışla hâlâ cündine
 Oldu evvelkinden iki kat metin ve hem vâsi
 Eyledi lûtfun o şâhen-şeh dü-bâlâ cündine
 Hazret-i Hakdan ümid oldur ki şâh-ı âlemin
 Seyf-i nusretle musabhar ola dünyâ cündine
 Asker-i şâhâne denmek bunlara şâyestedir
 Kendisi ta'limi ceng etmede zirâ cündine
 Askeriden görmede a'lâ-vü-ednâ ihtirâm
 Etmede dâ'im du'â edn-ü va'lâ cündine
 Pâdişâhân zerresi olmaz o mihr-ü şevketin
 Asker-i mansûrinin bâbında a'dâ cündine
 Ömrü olsun asker-i encüm-ü şumârından füzûn
 Cünd-i gayb-ile edüb imdâd-ı Mevlâ cündine
 Olmasun hiç lerze-i kabrından a'dâsı masûn
 Ki masîf oldukça âlem-i gâh meştâ cündine
 Bendesî İzzet dedi târih-i cevher-dârını
 Eyledi Mahmûd Hân nev kışla ihyâ cündine 1243

Anlamı:
 Selimiye yeni askere karargâh oldu
 Selim Han daha önce bu yeri yapmıştı askerine
 Padişah, devletin şanı ile tamamladı

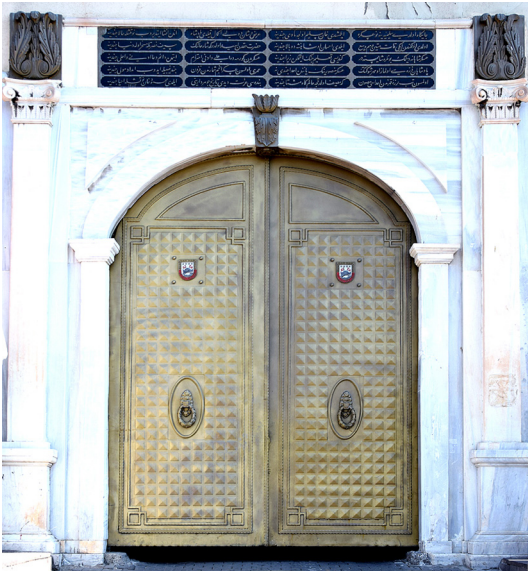

Çiçekçi camiinin avlusundaki türbenin kitabesi

Orada yeni kışla yaptıırp askerine
Öncekinden iki kat sağlam ve hem de geniş
O şahların şabı iki kat lütuf etti askerine
Hazreti Allah'tan ümit edilir ki âlemlerin şabı-
nın
Kılıcının üstünlüğüyle dünya boyun eğsin aske-
rine
Muhteşem asker denilmek bunlara yaraşır
Kendisi harp talimi yaptırmakta çünkü askerine
Büyük, küçük herkesten askerleri saygı görmekte
Her zaman cennet-ü âlâ duası etmede askerine
Güneşin heybeti padişahın zerresi olamaz
Galip askerinin hakkında zalim askerine
Ömrü olsun askerinin sayısından daha fazla
Kayberilen askerine, Allah yardım edip askerine
Düşmanlarından korusun, üzüntüden titreme-
sin
Ki sağlam bu yer kışlak oldukça askerine
İzzet kulu noktalı harflerle tarihini dedi
Mahmud Han yeni kışla yaptı askerine
1827

Cephane tarafına bakan kapının üzerin-
deki tarih beyiti şudur:
Şâh-i âlem Hazret-i Abdülmecid Hân'ın Hudâ
Ömrünü ikbâlini iclâlini etsün ziyâd
Kâinata sâyesidir sâha-i dârü'l-emân
Dergeh-i lûtf-ü a'tâyî âleme bâb-ı murâd
Bendegân-ı âsûde dünyâ rahat âlem şâdumân
Kevn-i cennet gibi buldu a'hd-ü a'dlinde âbâd

Kışlanın Karacaahmet kapısı.

Karacaahmet kapısının kitabesi

Zîver-i engüşt-i tedbiri mekini dâd-ı Hak
Ol Süleymân zamânı âlem eyler inkıyâd
Tarz-ı nev dil-keşle ta'mîr eyleyüb bu kışlayı
Cünd-i hâssın eyledi tekrar mesrûr-ül-fu'âd
Bâ-husûs açdı bu bâb-ı feyz-i semti nusrete
Âyet-i innâ-fetehna'dan edince ictihâd
Der lisân-ı hâlî tıbbitüm fedbulûhâ hâlidin
Her küşâd oldukça işbu bâb-ı vâlâ-midâd
Dürrü-feşân oldum Lebîbâ bende bu târih ile
Müjde bâb-ı fevz-ü nusret kışlada oldu küşâd
1258

Anlamı:
Allah, âlemlerin padişahı Abdülmecid Han
Hazretleri'nin
Ömrünü, bahtını, kudretini çoğaltsın
Kâinata gölgesidir güvenli yeri
Lütuf ve bağışlama dergâhıdır, âleme murat ka-
pısı
Kullar müsterih, dünya rahat, âlem neşeli
Adaletli zamanında Cennet gibi huzur buldu
Süslü mühürü, ülke yönetiminde Allah'ın adaleti
O Süleyman zamanı gibi âlem itaat eder
Yeni tarzda, cazip, bu kışlayı tamir edip
Hassa askerlerinin tekrar gönülleri şenlendi
Özellikle Allah'ın yardımı ile açıldı bu bolluk
kapısı
"innâ-fetehna" ayetinden ictihat edince
Durumu der ki, "tıbbitüm fedbulûhâ hâlidin"
Yazılır, her açılışında bu büyük kapı
Ey Lebîb, ben de inci saçan bu tarih ile
Müjde, Allah'ın yardımı ile kışla açıldı
1842

Nizâmiye kapısı üzerinde kayıtlı olan ta-
rih beyiti şudur:
Şâh-ı asker-perver-i şâhenşeh-i âlem zihî
Cümle-i ecnâdını ihsân ile kıldı a'bîd
Silk-i şevketde o şehdir âlemin bir dânesi
Bâkî yegâne halk etmiş zâtını Rabb-i vahid
Nûr-u ahdi rûşen etdikce cihânı gün gibi
Vakt-i iclâli sabâhül-hayr-veş oldu bedîd
Kân-ı şevketde nazîrin görmedi halk-ı cihân
Cevher-i zât-ı hümayûnun Hu'da kılmış ferîd
Muhterik olmuşdu âkdem yapıdır bu kışlayı
Eyledi bünyânı mânende-i kasr-ı meşîd
Anda iskân eyledikce asker-i şâhânesi
Mâlik-i hüsn-ü zafer kılsun o hâkân-ı mecîd
Cevherin târih ile tezyîn eyle Zîver bâbını
Yapdı bâlâ kışlayı hâkân-ı dîn Abclülmecid
1269

Kışlanın cephane kapısı.

Anlamı:
Askerleri koruyan şah, güzel âlemin şahlar şabı
Bütün soyu kullarına cömertlikle davrandı
Kudret sıralamasında O, âlemin bir tane şâhidir
Allah onu, tek ve benzersiz olarak yaratmış
Devrinin nuru, cihanı gün gibi aydınlattıkça
Onun kudretli zamanı, sabahın hayrına benzer
oldu
Kudretinin benzerini görmedi cihanda halk
Allah padişahın özünü eşsiz kılmış
Yanmıştı daha önce, yaptıırp bu kışlayı
Köşke benzeterek yaptı sağlam özellikte binayı
Hünkârın askerleri oraya yerleştikçe
O yüce hakan, güzel zaferlere sahip olsun
Zîver, o mücevherin kapısını tarih ile donat
Dinin hâkânı Abdülmecid yüce kışlayı yaptı
1852

Harem iskelesi yönüne bakan kapısı üze-
rindeki tarih beyiti şudur:
Şehr-i yâr-ı maşrûk-u mağîb şehinşâh-ı zamân
Zill-ı Mevlâ âfâtâb-ı dâd Hân Abdülmecid
Sâha-i ikbâlinin çağırûb dürrü terr-i hüma
Dergeh-i ihsânına cûd-u kerem kemter a'bîd
Adline in'âmına irfânına ol dâverin

Kışlanın nizamiye kapısı.

Kışlanın depo kapısı kitabesi.

Kışlanın harem kapısı kitabesi.

Kul olurdu sağ olmuş olsa Hârûn-u Reşid
Asker-i hâss-ı hümayûnun bu vâlâ kışlasın
Kıldı pek a'lâdan a'lâ resm-i dil-cûsun mezîd
Eskiden bâlâ idi ammâ dü-bâlâ eyledi
İşbu cây-ı dil-keş-ü ra'nâyı imâr-ı cedîd
Semt-i feth-ü nusrete açıldı elhâk bir kapu
Pâdişâh ilhâm ile kıldı bu nev bâb-ı bedîd
Dâimâ sıbhatle ömr-ü sermed-ü iclâl ile
Sâye-i şâhânesi tâ haşre dek olsun medîd
Yazdı bu târih-i cevher-dârını kıl-k-i Lebîb
Kışla-ı dil-cû-yu ra'nâ kıldı Hân Abdülmecid
1269

Anlamı:

Dönemin şahlar şahı, doğunun ve batının hükümdarı
Allah'ın gölgesi, adalet güneşi Abdülmecid Han
Huzuruna çağırıp der merhametle
İyilik kapısıyla kullarına cömertlik ve eli açıklığına
Adaletine, iyiliğine, kültürüne o hükümdarın
Hârûn Reşid (8) sağ olsaydı kul olurdu
Padişahın hassa askerinin bu büyük kışlası
Cazibesini daha da çok arttırdı
Eskiden üstündü ama iki kat üstün yaptı
Cezb eden bu güzel mevkiiyi yeniden imar ederek
Hiç şüphesiz Allah'ın yardımı ile açıldı bu kapı
Bu yeni kapıyı padişah Allah'a hamd ederek yaptı
Daima ömrü sağlıklı ve artarak sürsün
Padişahın himayesi kıyamete kadar sürsün

Lebib'in kalemi noktalı harflerle yazdı tarihini
Cazip kışlayı pek güzel yaptı Abdülmecid Han
1853

(8) Hârûn Reşid : Abbâsî halîfesi (766-809)

Harem iskelesine giden cadde üzerinde
beylik hayvanlarını sulamaya özgü çeşmenin
üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
Çeşme-i ma'ül-hayât-ı saltanat şâh-ı cihân
Abdülmecid Hân gâzî âb-ı rûy-u kâinât
Sâye-i adlinde ol yenbû-i şân-ı şevketin
Müstefiz olmakda her dem mü'minin ve
mü'minât

Asker-i şâhânesi ile bu semtin halkına
Etdi ihyâsın murâd ol-şâh-ı kerrûbî-i sîfât
Yapdırıp bu çeşmeyi kışla civarında o şeh
Eyledi bu cây elhâk ravza-i cennet-simât
Cûy-bâr-ı lûtfunu ol rûtbe-i icrâ kıldı kim
Oldu bu ayn-ı inâyet bâ'is-i reşk-i Fırat
Asker-i şâhânesi ile ahâlî hakkına
Şüphesiz bu çeşmedir bir güne feyz-i iltifat
Hakk ede carî yedi iklimde hüküm ol şehin
Bu du'adan Zemzeme saldıka dehre şes cihât
Buldu suyun cevher-i târih Zîver hâmeden
Etdi carî pâdişâh bu suda nev aynûl-hayât
1257

Anlamı:

Saltanatın can suyu çeşmesi, cihan padişahı
Kainatın yüz suyu Gazi Abdülmecid Han
Şân ve şevketin kaynağı adaleti sayesinde
Müslüman erkekler ve kadınlar her zaman faydalanmakta

Bu semtin halkına kendi askerleri ile
Canlandırmak istedi o melek yüzlü padişah
O şah, kışla civarına bu çeşmeyi yaptıırıp
Burayı gerçekten Cennet gibi bir bahçe yaptı
Ki o lûtfunu su gibi akıtarak
Bu lûtf Fırat'ın kıskanmasına sebep oldu
Padişahın askeri ile halkı için
Şüphesiz bu çeşme bir tarz gönül almazdır
Allah yedi iklimde o şahın hükmünü sürdürsün
Bu duadan, Zemzem'i dünyanın altı tarafına
akıttıkça

Zîver kalemden buldu, suyun değerli tarihini
Padişah bu yeni suyla hayatın ta kendisini akıttı
1841

Tazılar Ahır karşılarında yenilenerek yapılan
kışlanın kapısı üzerinde yazılı olan tarih
şudur:

[Ziynet-efzâ-yı makâm-ı mu'allâ-yı
hilâfet-i İslâmiye ve erike pîrâ-yı saltanat-ı
seniyye-i Osmâniye Sultân Gâzî Abdülhamîd
Hân-ı Sâni hazretleri taraf-ı eşrefinden işbu
kışla müessesât-ı mülûkâne-lerine ilâveten binâ
ve inşâ olunmuşdur 1311.]

Anlamı:

[İslam hilâfeti âli makâmının güzelliğini
arttıran ve Osmanlı yüce saltanatının süslü tah-
tının Sultân İkinci Abdülhamîd Han hazretleri
tarafından bu kışlanın pâyitahta yakışan bina-
larına ek olarak yapılarak inşâ edilmiştir. 1893]

Harem İskeleyi

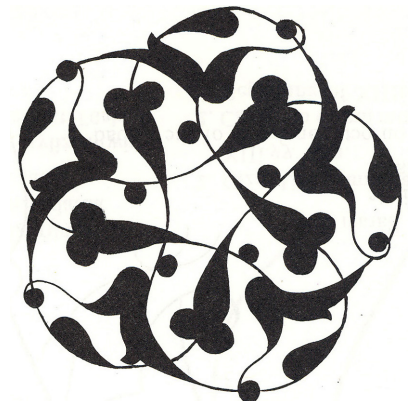
Üsküdar'ın güneyinde ve Marmara
Denizi'ne bakan bir yerdir. Üsküdar Sarayı'nın
harem dairesinin iskeleyi olmasıyla bu adı al-
mıştır. Eskiden burada Şeref Âbâd ve Kavak
isimlerinde iki saray vardı. Arsaları halka ba-
ğışlanmış ve bir çok bina yapılmış olması ne-
deniyle mahalle hâlini almıştır.

Burada bulunan cami, mekânı cennet ol-
sun Sultan İkinci Mahmud Han hazretle-
rinin hayır eseridir. Deniz tarafına bakan
kapısı üzerinde celi hat (9) ile [Bismillah es-
semî'ü'l-aleyhim] Anlamı: [Her şeyi bilen ve
işiten Allah'ın adıyla] ile 1826 tarihi yazılıdır.

(9) Celi Hat:: Uzaktan okunacak biçimde is-
tif edilmiş iri sülüs levha yazısı

Harem İskeleyi'nde iki adet çeşme vardır.
Birisi Sultan Mahmud Han zamanında def-
terdar olan Tâhir Efendi'nin hayır eseridir ki
üzerinde [ve mine'l-mâ külle şey'in hayyin]
Anlamı: [(nur - 45) Allah, bütün canlıları su-
dan yarattı] âyeti ile alt tarafında 1826 tari-
hi kayıtlıdır. Diğeri üzerinde ise [ve sakihüm
Rabbihüm şarâben tahûrâ] Anlamı: [(İnsan /
21) Rableri onlara tertemiz bir içecek içire-
cektir] âyeti yazılıdır. Mahallesi Mektep So-
kağı ismi ile anılır.

(Gelecek Sayıda: Bülbül Deresi)

Kışlanın depo kapısı.

Kışlanın Harem kapısı.

Ortaköy Camii

(Büyük Mecidiye Camii)

1853

Yazı ve fotoğraflar: H.Veyssel Güleriyüz

Büyük Mecidiye Camii olarak da bilinen Ortaköy Camii, Beşiktaş ilçesinin kuzeyinde, Ortaköy iskele meydanının uç tarafında ve sahilde bulunmaktadır. Etrafı denizle çevrilidir ve Boğaziçi'ne doğru uzanan küçük bir burun oluşturur.

Denizin doldurulmasıyla oluşturulan ve 2433 m² 'lik bir alan üzerinde inşa edilmiş olan cami 933 m² 'lik bir yer kaplamaktadır.

1853-1854 yılları arasında inşa edilen cami, Sultan Abdülmecit Han tarafından mimarı Nikoğos Balyan'a Barok-Rokoko üslubunda yaptırılmıştır.

Eskiden Ortaköy Camii'nin bulunduğu yerde ve biraz daha içeriye doğru olan arazide, Mahmud ağa isminde bir hayır sahibi tarafından yaptırılmış "Mahmud Ağa Mescidi" adında fevkâni bir cami bulunmaktaydı.

Sultan Üçüncü Ahmed'in damadı ve

Sadrazamı İbrahim Paşa bu camiyi yıktırmıştır. Yerine ve biraz daha sahile doğru olmak üzere İbrahim Paşa'nın damadı ve devlet kethüdâsı olan Mehmed Ağa tarafından bir cami yapılmıştır. Mehmed Ağa. H.1143 (M.1730) yılında Patrona Halil isyanında kayınpederi olan İbrahim Paşa ile birlikte öldürülerek şehid edilmişlerdir. Kethüda Mehmed Ağa, Süleymaniye yakınlarındaki konasının bahçesine gömülmüştür.

"Mehmed Kethüdâ Camii" ya da "Kethüdâ Ağa Camii" olarak tanınan bu mescidin tek şerefeli bir minaresi, Hünkâr Mahfili bulunmaktaydı. Caminin kubbesi yuvarlak değil üzeri kuşunla kaplı dört köşe biçimdeydi. Kapı üzerindeki tarih kitâbesinde, şair Seyyid Vehbi Hüseyin Efendi'nin bir beyiti bulunmaktaydı.

Öte yandan, Mehmed Kethüdâ

Camii'nin karşısında dört yüzlü bir meydan çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin cami tarafındaki yüzünde bu çeşmenin H.1136 tarihinde İbrahim Paşa tarafından yaptırıldığını belirten bir tarih kitâbesi vardır.

Mehmed Kethüdâ Camii zamanla harap duruma geldiğinden Sultan Abdülmecid tarafından 1853 yılında yıktırılarak aynı yerde iki minareli bir cami yaptırılmıştır.

Mir'ât-ı İstanbul kitabında Mehmed Ra'if, Ortaköy ve Ortaköy Camii ile ilgili olarak aşağıdaki bilgileri vermektedir:

"ORTAKÖY

..... Bu yerde bulunan cami daha önce-ri Mahmud Ağa adında bir hayır sahibi tarafından fevkâni (zeminden yüksek) olarak bina olunmuştur. Cami aradan geçen zamanla harap olduğundan Sultan Üçüncü Ahmed Han zamanında pâdişâhın damadı olan İbrahim Paşa'nın sadrazamlığında, devlet kethüdâlığı ünvanıyla şerefendirilmiş olan (ki Mehmed Kethüdâ olarak tanınan) Mehmed Ağa tarafından, bir minare ve hünkâr mahfeli eklentisiyle yeniden inşa edilmiştir.

Camiin kapısı üzerinde olan tarih tanınmış şair Vehbi el-Seyyid Hüseyin Efendi'nindir ve şöyledir:

"Tirazi hıttai iclâl sultan Ahmed Gazi
Ki etmiş kiblegâhi padişahan, dergebin mevlâ
O sultanı cihanın sibrihassı, sadrı mümtazı
Ebülhayr Asaf İbrahim paşayı kerem pira
Zamanı şevketinde eyleyüp dünyayı hayrâbâd
Cihani köhnede kalmadı mamur olmadık birca
Fakat bir mevkii dil keşte kim var idi bir mes-
cid

Minel bab ilel mihrab olmuştur harap amma
Edüp etrafın ol yerin küfrüşirkten tanzif
Buyurdu kim anı da edeler bir camii Pakize te-
rasa

Mükerrem kethüdâsı, nasbi aynı sibri zîşanı
Muhammet nam Mahmudüşşemail hazreti ağa
O da bin şevk ile tekbire bendi iftitah oldu.
Hulusi niyyet ile yaptı böyle camii rana
Ki cami Ortaköy anınla mümtazı kura oldu
Bilindi nüktei lâhayre illâ fılvasat bâlâ
Hıdivi âlem sadrı kerimi sahibülhayri
Bu gûna nice asara muvaffak eyleye mevlâ
Tamam oldukça Vehbi, bülbülü kudsî dedi tarih
Yapıldı Ortaköyde gül gibi bir mabedi zîba
1134"

Ortaköy camiinin denizden görünümü.

Ortaköy caminin 1891 yılındaki bir fotoğrafı. Fotoğrafçı; Abdullah Biraderler.

Günümüz Türkçesine çevirirsek;

“Ülkeleri süsleyen azametli Gâzi Sultan Ahmed
Padişah dergâhını Allah’a kible yeri yapmıştır
O cihan sultanının temiz, seçkin sadrazamı
Cömret Ebu el-Hayr Âsaf İbrâhim Paşa
Görevi zamanında dünyayı hayırlarıyla do-
nattı

Yıpranmış dünyada imar edilmemiş yer kalma-
dı

Fakat bu cazip yerde bir mescit yaptı ki
Kapısından mihrâbına kadar harap olmuş-
tu ama

Etrafını, çevresindeki müşrik örtüsünden te-
mizledi

Buyurduğu zaman hemen ter temiz bir câmi
yaptılar

Saygıdeğer kethüdâsı, gözü gibi sevdiği şahlı
Mehmed isimli Mehmed el-İsmâil Âga hazret-
leri

O da bir arzu ile tekbir ile câmiyi açtı

İyi niyetle böyle güzel câmi yaptı

Ne câmi ki onunla Ortaköy seçkin bir semt oldu
Hayırsız şaka sanıldı, şimdi göz ucuyla bakılı-
yor hâlâ

Alem’in hidivi (*), cömert sadrazam, hayır sa-

hibine

Allah, bugün gene bir çok eseri başarmasını sağ-
ladı

Tamam olduğunda Vehbi Bülbül Kudsi tarihi-
ni söyledi

Ortaköy’de gül gibi güzel bir mabet yaptı

1721

(*) Hidiv: Kavalalı Mehmet Ali Paşa’dan
sonra Mısır’daki Osmanlı valilerine verilen un-
van.”

“Bu cami aradan geçen zaman içerisinde ha-
rap olduğundan mekânı Cennet olsun, Sultan
Abdûlmecid Hân hazretlerinin şâhâne himmet-
leriyle genişletilip yenilenerek tamir olunmuş,
bireşer şerefeli iki güzel minare de eklenilmiştir.
Caminin kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağı-
ğıdadır” denilmekte ve :

“Caminin karşısında dört yüzlü bir çeşme
vardır. Bu çeşmenin yalnız câmiye yönelik olan
yüzünde bir büyük musluk ile yan tarafında iki
adet küçük musluk bulunmaktadır. Çeşme 1723
tarihinde sadrazam İbrâhim Paşa tarafından
yaptırılmıştır. Câmiye karşı bulunan yüzünde
aşağıdaki tarih kitabesi yazılıdır:

Hazret-i Sultan Ahmed Hân sâhib-i ma’delet
Kim odur zâb-ü serir-i saltanat zıllı Hüda
Bir şehin-şâh-ı muazzamdır ki âbâd eyledi

Caminin karşısındaki çeşme.

Millet-i İslâmı adl-i vedâd ile ser tâ pâ
Mahrem-i hâs nizâm-ül mülûk sadr-ı âzamı
Ya’ni İbrâhim Paşa-yı inâyet-i intimâ
Şehri-yâr-i âlime celb-i dua’-yı hayr icün
Nice hayrât eyledi ol menba’-ı rûşd-i zekâ
Duhter-i sa’d-ı ahter ismed-i semîr-i kördüğüm
Valde-i zîşânı çeşme-sâz eyler binâ
Oldu ki bir çeşme bünyâdına niyet eyledi
Serr-valdeden alınca feyz-ü latîf-ü a’tâ
Şu her samî mekânı kethüdâ-i âsafı
Yâni hemtam Mehmed süher sadr-ı pür sühâ
Eyleyüb bu karyeyi menzur-u ayn-i iltifat
Kaldı hem câmi-i binâ hem çeşmesâr-ı dilküşâ
Pâdişâh-ı âlem ârâ ile sadr-âzamı
Birbirinden etmeye tâ haşre dek Mevlâ cüdâ
Şâkirâ dedim leb-ü âdâb ile târihini
İç bu zîbâ çeşmeden ayn-ı hayat-ı canfezâ
1136

Anlamı:

Adalet sahibi Sultan Ahmed Han hazretleri
Saltanat tahtının süsü Allah’ın gölgesi ki odur
Muazzam bir şahlar şâhidir ki şenlendirdi
Adaleti ve sevgisiyle İslam milletini, baştan
aşağı

Kullarının velî nimeti, mülkün sadrazamı
Yani lütufkar İbrâhim Paşa
Alemlerin hükümdarına dua edilmesi ve ha-
yır için

Ne çok hayır yaptı o doğruluğun kaynağı ve
zekî

Saadetli yıldızı kızı, paşanın hanımı

Şerefli annesi çok çeşme yapar

Bir çeşmeyi yapmaya niyet etmiş oldu

Büyük anneden alınca çok miktarda lütuf ve
bahşış

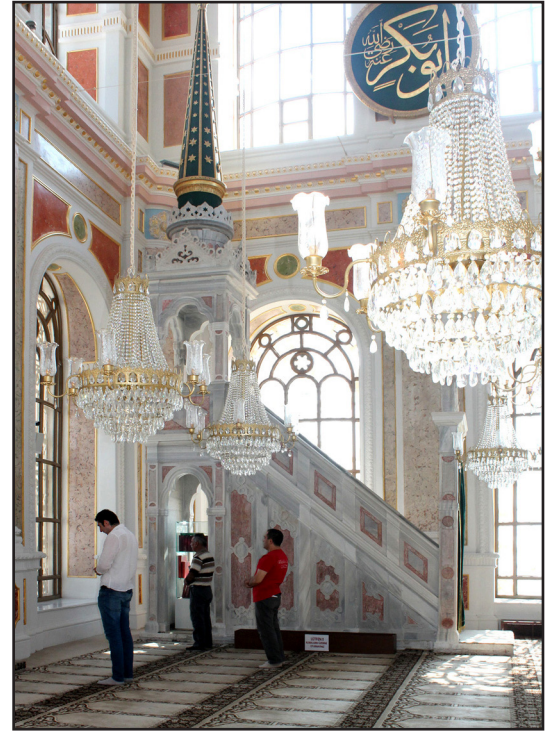
Caminin hünkar mahfil giriş kapısı.

Caminin karşısındaki çeşmenin kitabesi.

Caminin içinden bir görünüm.

Caminin minberi.

*Şu her kuru yere, erdemli kethüdası
Yani Mehmed ile adaş çok cömert sadrazam
Bu yere adadığı iltifatı yapıp
Hem câmi yaptı hem de ferahlık veren çeşmeyi
Âlemin padişahı ile süsleyen sadrazamı
Kıyamete kadar Allah birbirinden ayırmasın
Ey Şakir tarihini dudağımın edebi ile dedim
Bu güzel çeşmeden cana can katan hayat pınarını iç
1723"*

denilmektedir.

Ortaköy Camii, deniz kıyısında olmasına rağmen Üsküdar'dan ve Boğazın birçok yerinden görülebilmektedir. Celal Esat Arseven, bu camiden söz ederken: "Marmara'dan Boğaz'a girerken İstanbul'un en göze çarpan bir noktasında bulunan ve sahili süsleyen bu cami, sanki Boğaziçi'ne nazar değmesin diye oraya takılmış bir maşallah gibidir." demektedir.

CAMİ

Caminin demir parmaklıklı küçük bir avlusu ile deniz tarafındaki iki tarafını saran geniş bir rıhtımı ve doğusunda da bir bahçesi

Caminin mihrabı.

yeri avludan camiye girilirken, cami girişinin önünde yer almaktadır. Burada ise son cemaat yeri harimle birleşmiş durumdadır ve harimin kuzeyindeki hünkâr mahfilinin altında bulunmaktadır. Son cemaat yeri olması gereken bu bölüm bir giriş holü mahiyetindedir. Bu bölümde cümle kapısının her iki tarafında birer adet dikdörtgen şeklinde pencere vardır.

Son cemaat yeri olarak tanım-ladığımız bu alanda, harime giriş yerlerine, son restorasyonda cam kapılar yerleştirilmiştir.

Cami, tek kubbelidir. Kubbesi askılarla caminin dört duvarı üzerine oturtulmuştur. Ayrıca kubbeye destek olan dış taraftaki üç çephede yer alan yığma sütunlar aynı zamanda caminin dışını süslemektedir.

Caminin içerisinde yukarı sırada 12 ve alt sırada ise sekiz adet büyük pencere bulunur ve cami bu pencerelerden bol miktarda ışık almaktadır. Harim bu nedenle insana ferahlık veren bir havaya sahiptir. Kible yönündeki pencerenin üstü ve duvarı H.1312 (M.1894) yılındaki büyük zelzelede çatladığı için alçı-

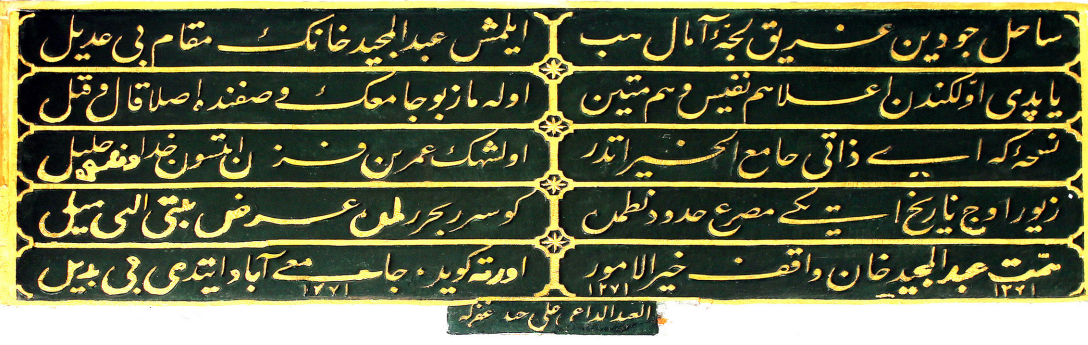
dan yapılmışlardır.

Harim, yüksek beden duvarlarının taşıdığı bir kubbeyle örtülüdür. Çok ince işlemlerle ve oymalarla süslü olan caminin kubbesi; üzerleri kemerli dört büyük ve kalın duvarlarla ve bunların köşelerine birer ağırlık kulesi yapılarak bunun üzerine oturtulmuştur. Bu ağırlık kulelerinin üzerlerinde içi boş dekoratif figürler vardır. Kubbenin altında, bu kemerli duvarların üzerinde kubbeyi çepeçevre dönen dar bir kasnak bulunmaktadır.

Caminin iç duvarları, kırmızı ve beyaz hâreli pembe mozayikle kaplanmıştır. Mihrabı mermer ve mozayikten yapılmıştır ve üzerinde mukarnas süsler vardır. Mermerden yapılmış olan minberi de somaki kaplıdır. Ayrıca sol tarafta gene somaki mermerden yapılmış çok zarif bir vaiz kürsüsü bulunmaktadır. Caminin içerisinde cümle kapısının üzerinde, sağda hünkâr mahfili ve solda ise müezzin mahfili bulunmaktadır. Bunlar da caminin rokoko süslemelerine sahip olup, birer loca gibidirler. Zengin süslemelere sahip olan cami çok gösterişli olmakla be-

Caminin mihrabı ve minberi.

Ortaköy Camii'nin Kapı Kitabesi

Sâhil-i cûdin garîk-ı lûcce-i âmâl heb
Eylemiş Abdülmecîd Hân'ın makâm-ı bî-adil
Yapdı evvelkinden â'lâ hem nefis ü hem metîn
Olamaz bu câmiin vâsfında aslâ kâl u kıl
Nûsha-i ki ey zâtî câmiü'l-hayrâtdır
Ol şehin ömrün füzûn etsün Hüdâvend-i Celîl
Zîver üç târîh iki mısra' hudûd-ı nazımda
Gösterir bahr-ı emelde arz-ı beyt-i ali meyîl
Himmet-i Ahdülmecîd Hân vâkıf-ı hayrû'l-umûr
Ortaköy'de câmiî âbâd itdi bî-bedîl"
1271
El-Ahdü'd-dâ'î Ali Haydar gufirâlehû

Ortaköy Camii'nin Kapı Kitabesinin Anlamı

Cömertiliğinin sınırı engin amellerle gark olmuş
Abdülmecid Han'ın makamı adaletle bürünmüş
Öncekinden daha yüksek, hem güzel ve hem de
sağlam yaptı
Bu câminin özelliğine asla dedikodu yapılamaz
Onun büyük hayır eserlerinden biri câdir
Yüce Allah o şâhin ömrünü çok uzun etsin
Ziver üç tarih, iki mısra düzen içerisinde
Deniz kıyısında muazzam yer görünür
Abdülmecid Han'ın himmetli vaki hayırlı imardır
Ortaköyde benzersiz câmi imar etti. 1853
Duacınız Ali Haydar kulunuz

Minberin sivri külâhı.

raber, sürekli onarım gördüğünden, her onarım sırasında kalem işlerinin de yenilenmesi gerekmiştir. Öte yandan, caminin son cemaat yerinin sağında ve solunda altlı, üstlü üçer odalı ve sofalı birer bölüm bulunmaktadır. Sağdaki bölümün kapısı denize açılır ve burası hünkâr mahfilidir. Burada, Abdülmecid'e ait Hereke kumaşı ile yapılmış sekiz koltuk ve iskemle bulunur. Hünkâr Mahfili, kuzey girişinde batı cephesinde ve iki katlıdır. Bu düzenleme açıkça hünkârın deniz yoluyla geldiğini göstermektedir. Caminin içerisinde asılı olan Çariyârî güzîn, Muhammed, Allah ve Hasan, Hüseyin levhaları ile minberin üstündeki oyma kelime-i tevhid'in yazılarını H.1270 de padişah Abdülmecid yazmıştır. Bunların atlatlarında imzalar okunabilmektedir.

Caminin üst katına harimden ulaşma imkanı yoktur. Caminin üst katına harim dışından, doğu ve batı yönlerinden merdivenlerle çıkılmaktadır.

Bu düzenlemeye, caminin yapıldığı dönemde güvenliğin sağlanabilmesi için gerek

duyulmuştur.

Ortaköy Camii'nin birer şerefeli, yivli, ince iki adet minaresi vardır. Bunlar, çok narin ve zarif görünümlüdürler. Deniz tarafından birer sülün gibi görünen minarelerin şerefelerinin altlarında iri, kabartma altın yıldızla boyanmış olan akantüs yaprakları vardır ki, bu İstanbul'da tek örnektir. Ortaköy Camii inşa edildiği tarihten günümüze kadar çeşitli zamanlarda (1862, 1866, 1909, 1964, 1984, 2012 yıllarında) birçok onarım görmüştür.

H.1312 (M.1894) yılındaki büyük deprem nedeniyle kible tarafındaki pencerenin üstü ve duvarı çatladığından alçı ile onarılmışlardır. Bu depremde minarelerin ikisi de şerefelerin altına kadar yıkılmış ve daha sonra yeniden inşa edilmişlerdir.

1970 yılında Vakıflar Bülteni'nin birinci sayısında Ortaköy Camii'nin onarımına ait aşağıdaki bilgi yer almaktadır:

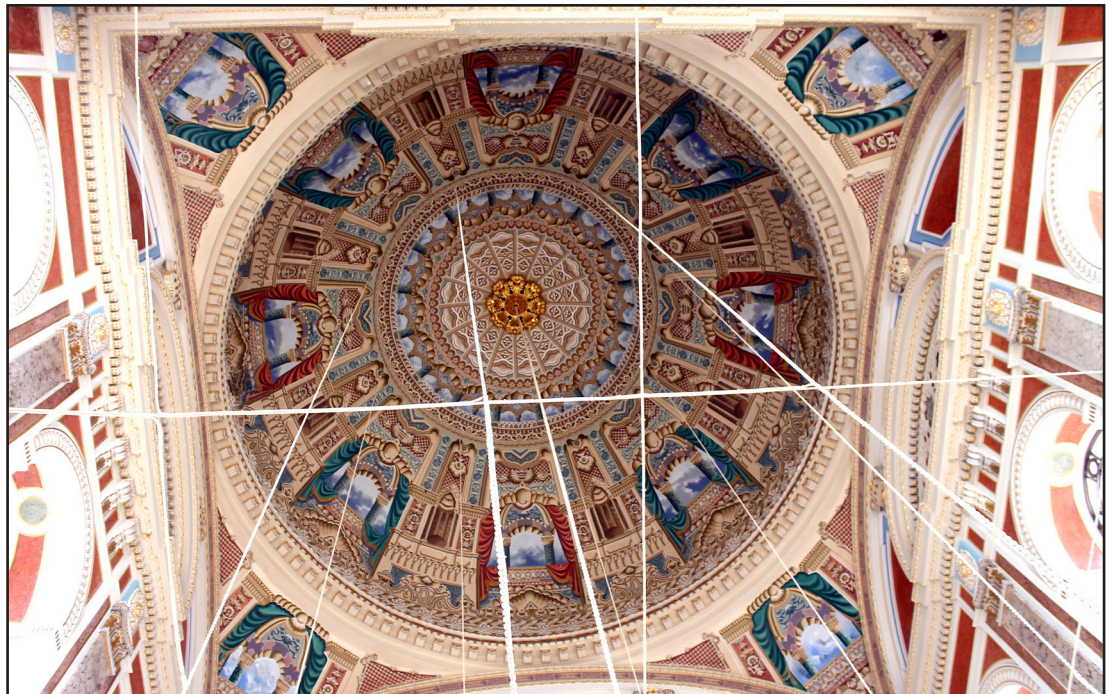
"...Caminin dışında ve içinde görülen zengin dekorasyona rağmen inşaat malze-

mesi maalesef yeterince sağlam seçilmemiştir. Bu yüzden caminin yapılışından günümüze kadar çeşitli onarım mevzuları ortaya çıkmıştır. Fotoğraf ve yazılı kayıtlarla tesbit edilebilen en eski tamir 1894 depreminden sonra 1909 yıllarında yapılmıştır. Bu tamir sırasında, yıkılan, gövdeleri yivli eski minareler, yeniden fakat yivsiz olarak yapılmış, çatlayan kısımlar dikilmiş, bozulan taş süslemeler kısmen sıva ile kapatılmış, hünkâr kasrı orta sofasının dış cephelerindeki pencere üstü alınlıkları, odaların duvar ve tonoz nakışları değiştirilerek yenilenmiştir.

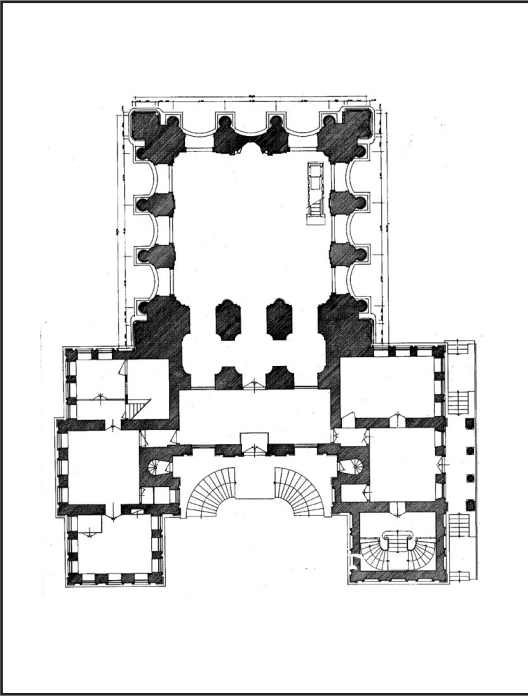
Fakat, yakın yıllarda camide yeniden oturma ve çatlamaların meydana gelmesi üzerine idaremizce caminin zemini ve statik durumu uzmanlara tetkik ettirilmiş, ve öncelikle bozulmuş olan rıhtım 1962 yılında yeniden yaptırılmıştır. Camideki deformasyonlara bu tedbirin de mani olamaması üzerine muhtemel can ve mal kaybını önlemek için bina içten ve dıştan askıya alınarak ibadete kapatılmıştır. Hazırlanan rölöve projesi

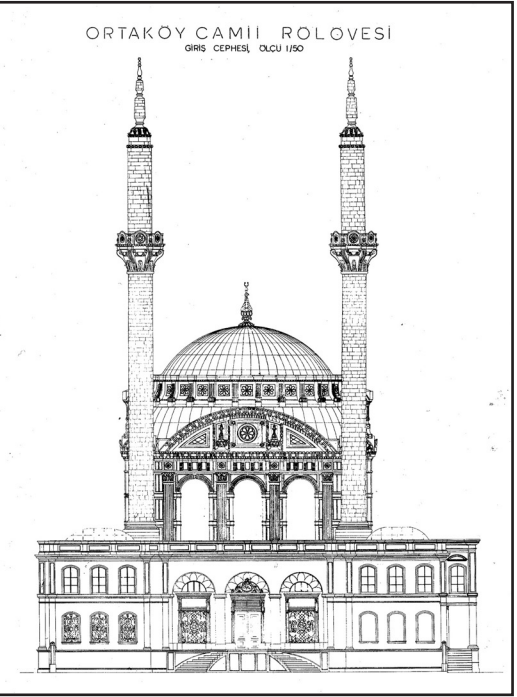
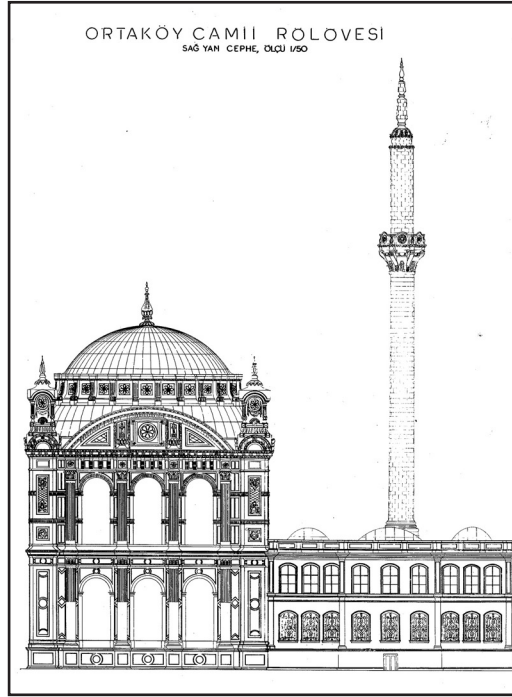
Mermer kürsü.

Caminin kubbesinin içeriden görünümü.

Caminin planı.

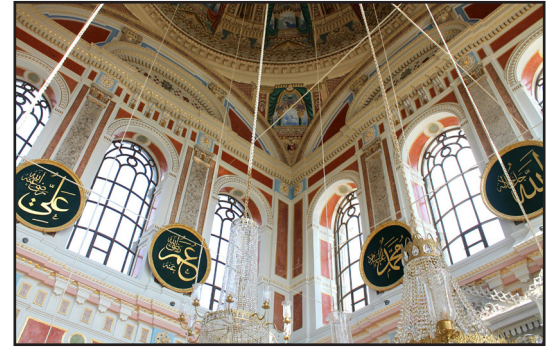
Caminin çeşitli yönlerden röleve planları.

ve onarım için düşünülen tekliflerle beraber durum Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kuruluna aksettirilmiştir. Kurul'un isteği üzerine müstakbel onarıma tesir edecek temel sisteminin tayini maksadiyle, 1964 yılında zemin sondajları yaptırılmıştır. Bunların neticesinde cami temelinin kısa boy-lu ahşap sıkıştırma kazıkları üzerine ahşap ızgara olduğu ve zeminin çeşitli malzeme-yi havi gevşek bir dolgudan ibaret bulunduğu anlaşılmıştır. Yapının statik sondajlarından ise, duvarların iki tarafı küfeki veya benze-ri taş kaplama, aralarının ise çeşitli malzeme ile doldurulduğu ortaya çıkmıştır. Düşünülen muhtelif onarım teklifleri arasında, cami-yi bütünüyle yıkmadan tamir için, temel duvar-larının içten ve dıştan iki taraflı fore kazıklar üzerinde putrellerle tesis edilecek ve beton-la kaplanacak bir taşıyıcı sisteme oturtulması ve zeminin çimento enjeksiyonu ile takviyesi en uygun hal çaresi olarak görülmüştür. An-cak buna imkân sağlamak için üstten duvar-lara intikal eden kubbe yüklerinin kaldırıl-ması yani kubbenin ve ağırlık kulelerinin sö-külmesi icab etmiştir. Bunun için önce içeri-

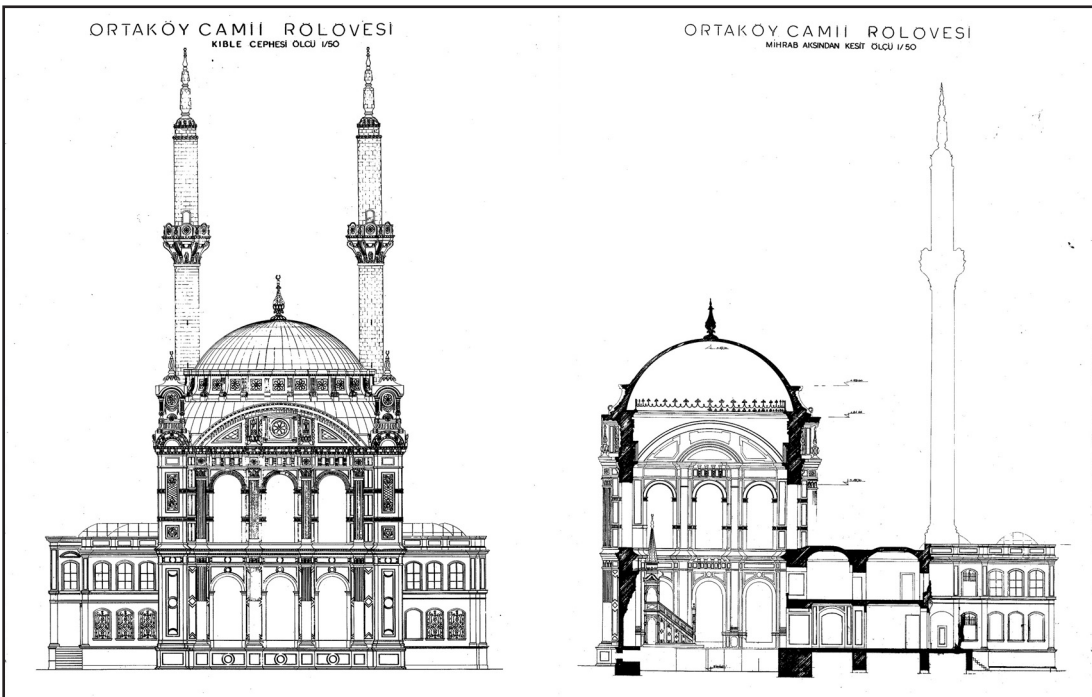
deki mermer minber, kürsü ve kubbeden sar-kan büyük avize itina ile sökülmüş, yazılı lev-halar yerle-rinden çıkarılmış, ahşap zemin döşemesi kaldırılmıştır. Kubbedeki nakışların renkli ve renksiz fotoğrafları çektilmiş, bila-hare aynen yapılmak üzere renkli kalıpları çı-kartılmıştır. Yüksek Kurul'un da uygun gör-düğü bu ameliyeye 1967 yılında başlanmıştır. Kubbenin sökülmesi sırasında içteki na-kışlı sathı taşıyan basık tuğla kubbenin, dış-tan daha ihtişamlı görünebilmesi için, içeriye inşa edilen ahşap bir iskele aracılığı ile üzeri yanyana konulmuş toprak künklerle kap-lanmış ikinci bir tuğla kubbe ile yükseltildi-ği anlaşılmıştır. 1963 yılında tamamlanan te-mel takviyesinden sonra yıkılan kubbe, iç ve dış gabarileri aynı kalmak şartıyla çift cidar-lı betonarme kubbe olarak yeniden inşa edil-miştir. Böylece 1969 yılından itibaren cami-nin dış ve iç dekoratif elemanlarının resto-rasyonuna başlanmış bulunmaktadır."

Öte yandan Ortaköy Camii bu büyük restorasyondan sonra 1984 yılında büyük bir yangın geçirmiş ve tekrar onarılmıştır. Orta-köy Camii, yapıldığı tarihten itibaren padi-

şahların Cuma Selâmlığı'na geldiği camiler arasında bulunur. Sultan Abdülaziz, tahttan indirilmeden üç gün önce 26 Mayıs 1876'da son Cuma Selâmlığı'na bu camide çıkmış, bu da caminin tarihi özelliklerine bir yenisi-ni eklemiştir. Özetle Ortaköy Camii'nin ori-jinal parçaları her onarımında büyük ölçü-de yenilenerek değiştirilmiş olmasına rağmen Boğaziçi'nin girişindeki eşsiz konumu ve ne-fis görünümüyle İstanbul'un mîmârî mirası-nın yapıtaşlarından biri olmayı devam ettir-mektedir.

Caminin içinden iki ayrı görünüm.

Caminin çeşitli yönlerden röleve planları.

İstanbul Çeşmeleri

Yazı ve Fotoğraflar: H.Veysel Güleriyüz

ALMAN ÇEŞMESİ

Alman Çeşmesi, Sultanahmet Meydanı'nın kuzey ucunda bulunan ve çevresindeki diğer tarihi eserlere göre oldukça yeni ve farklı bir şekle sahip olan çeşmedir. Alman İmparatoru Kayser İkinci Wilhelm'in 19 Kasım 1898 tarihindeki İstanbul'u ikinci ziyaretinin hatırası olarak Osmanlı Sultanı İkinci Abdülhamit'e hediye edilmiştir. Doğal olarak bu hediye karşılıksız kalmamış, İkinci Wilhelm bu ziyaretinde İstanbul-Bağdat Demiryolu inşasının Alman firmalarına verilmesi sözünü almıştır. 1889 yılındaki ilk ziyaretinden Osmanlı ordusuna Alman tüfekleri satın alması sözüyle dönmüştü.

Çeşmenin planlarını Kayser'in özel danışmanı olan Mimar Mark Spitta çizmiş, yapımını Mimar Schoele üstlenmiştir. Ayrıca Alman Mimar Carlitzik ve İtalyan Mimar Joseph Antony de bu projede çalışmışlardır. Çeşmenin tüm parçaları Almanya'da hazırlanmış ve parçalar halinde İstanbul'a getirildikten sonra Alman heyeti tarafından önce At Meydanı'nı ağaçlandırma çalışmaları yapılmış ardından da çeşme bugün bulunduğu yerde birleştirilmiştir. Çevre düzenlemesinden çeşmenin kanalizasyon giderine kadar yapılan tüm işlerin masrafları İkinci Wilhelm tarafından karşılanmıştır. Çeşmenin, Sultan İkinci Abdülhamit'in 1 Eylül 1900 tarihindeki 25. cülus töreninde açılması planlanmış ancak bu tarihe yetiştirilemeyince çeşme, İkinci Wilhelm'in doğum günü olan 27 Ocak 1901 günü görkemli bir törenle açılmıştır.

Çeşmenin sekizgen mermer kaidesinin, merdivenli olan güney yüzü dışında diğer her bir yüzünde oymalarla süslenmiş döküm musluklar ve

Sultanahmet meydanındaki Alman Çeşmesi.

bunların geniş mermer yalakları bulunur. Musluklar, muslukların takılı olduğu levhalar, kubbe çemberi, sütun kaideleri ve başlıkları Alman üslubunda kabartma nakışlı tunçtan yapılmıştır. Güney tarafından sekiz basamaklı merdivenle çıkılan bir platform, sütunların ortasında kalan mermer su haznesinin çevresini dolaşır. Platformun içinde yedi tane sabit mermer kanepeler bulunmaktadır, zemininde ise mozaik süslemeler vardır.

Çok iyi bir işçilikle kaliteli malzemelerden inşa edilen sekizgen biçimdeki çeşme sekiz yeşil

sütunun taşıdığı bakır kaplı açık yeşil renkte bir kubbeye sahiptir. Kubbenin içyüzü altın mozaiklerle kaplanmış ve bu yüzde bulunan sekiz madalyondan dördünün içine yeşil zemin üstüne Sultan İkinci Abdülhamit'in tuğrası, diğer dördünün içine de Prusya mavisini üstüne İkinci Wilhelm'i temsilen üzerinde taç bulunan "W harfi ile altına "II" rakamından oluşan imparatorluk arması, gene mozaik ile işlenmiştir. Kubbeyi taşıyan kemerlerin dış yüzleri mozaiklerle süslenmişken iç yüzünde Hattat Mehmed İzzet Efendi'nin sülüs hattıyla Ahmed Muhtar Efendi'nin sekiz beyitlik manzumesi her kemere bir beyit denk gelecek şekilde yer almaktadır.

Kitabenin altında "İzzet" imzası bulunmaktadır. İmzanın da ilginç bir hikayesi vardır: Çeşmenin yapımıyla ilgili hazırlıklar sürerken, ismi oturduğu semtle birlikte anılan "Beşiktaşlı Hacı Nuri Korman"ın kapısı, Galatasaray Mektebi Sultanisi yazı hocası Mehmed İzzet Efendi tarafından çalınır. İzzet Efendi, Nuri Bey'e padişah tarafından kendisine yazı siparişi verildiğini ve siparişi kabul etmek zorunda kaldığını ancak yazacak durumda olmadığını söyler. Siparişin yaptırılmakta olan Alman Çeşmesi'nin yazıları olduğunu söyleyerek Nuri Efendi'den yazıları yazmasını ister. Nuri Bey, gece yarısı gelen bu teklif karşısında İzzet Efendi'yi sakinleştirir, sonra da işi kabul eder. Ancak İzzet Efendi durumun yalnız ikisinin arasında kalmasını ve başka hiç kimseye tek söz etmemesini ister.

Hacı Nuri Bey, kubbe kasnağına kavisli şekilde yazdığı yazıların imza ketebesini, söz verdiği şekilde sadece "İzzet" imzasıyla tamamlar. Tarih olarak hicri 1316 (m. 1898) tarihini koyar. Kendisine ait herhangi bir işaret veya ifade kullanmaz. Ya-

Alman çeşmesinin çeşmelerinden biri.

Alman Çeşmesinin Kitabesi

Hânedân-ı âli Osman mühibb-i âlisi
Zîver-i ikil-i haşmet Kayser âli-tebâr
Yâ'ni Alman imparatoru hükümdar-ı güzîn
Hazret-i Vilhelm-i sâni kâmrân-ı rûzîgâr
Pâdişâh-ı âli Osmân-ı ziyâret kasd edüb
Mukaddemiyle eyledi İstanbul-u pirâyedâr
Bu mülâkat-ı muhabbet-perveri tezkâr için
Eyledi bu çeşme-sârî sâha-pirây-ı karâr
Sû-be-sû câri olan âb-ı safâ teşkil eder
Âb-ı sâfi-i musâfata misâl-i âb-dâr
Vakfegir-i hayret eyler çeşm-i ehl-i dikkati
(zernigâr)
Tarz-ı inşasındaki hüsn-ü bedi' zernigâr
Rûkn-i akvâ-yı hayat oldukça âb-ı cân-fezâ
Pâyidâr olsun bu te'sis-i muhabbet-üstüvar
Bî-bedel tarihi câridir lisân-ı lûleden
Oldu bu çeşme mülâkâta ne dîlcü yâdigâr
1316

Kitâbenin Günümüz Türkçesi ile Anlamı:

Yüce Osmanlı hanedanının yüce heybetlisi
Kayser haşmetinde süslü taçlı, yüce soylu
Yani Alman imparatoru, seçkin hükümdar
İkinci Wilhelm hazretleri, hızla isteğine kavuşan
Yüce Osmanlı'nın padişahını ziyaret etmek isteyip
Gelişiyile İstanbul'u süslerle bezedi
Bu görüşme ve sohbet seveni anmak için
Burayı süsleyen bu çeşmeyi yaptırdı
Her tarafa akmakta olan temiz suyu içerir
Temiz suyu taze olarak verir
Duranlar hayret eder dikkatli gözlerle
Yapım tarzındaki altın yaldızlı güzelliği
Sağlamlığı ve gücü yaşadıkça suyu ferahlık verir
Güvenli görüşmenin bu tesisi kalıcı olsun
Benzersiz tarihi akar lûlenin dilinden
Bu çeşme görüşmeye ne güzel armağan oldu
1898

zıları bitirdikten sonra kalıplarını Mehmed İzzet Efendi'ye götürüp teslim eder. Kitabe ve tuğralar, mozaik şekline getirilmek üzere Almanya'ya gönderilir.

Sekizgen planlı çeşmenin; her parçasının iç kısmına ikişer satır gelecek şekilde Prusya mavi-si renkli zemin üzerine, altın renginde yazılan yazılar arasında Batı tarzı süslemeler yer almaktadır. Kubbe içinin zemini altın rengindedir. Kubbe göbeğinde Avrupalı tarzda onaltıgen bir yıldız süsleme mevcuttur. Yıldızın etrafında sekiz adet Batı tarzı süslemeli dairevi formların içine; II. Abdülhamid'in tuğrası ile, II. Wilhelm'in remzi olan ve üst kısmında taç bulunan "W" harfi işlenmiş olup, "W"nin altında "II" rakamı okunmaktadır. Dört adet tuğra ile II. Wilhelm'in simgesi dönüşümlü olarak kullanılmıştır.

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

Şehrin Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar

Yazan: Prof. Dr. Celal Esat Arseven

Günümüz Türkçesine Çeviren: H.Veyssel Güteryüz

Çevirenin Notu:

Prof. Celal Esat Arseven'in 1910 yılında yazdığı ve Osmanlıca olarak basılan bu eser daha önce Paris'te Fransızca olarak basılmıştır. Çelik Gülersoy Vakfı tarafından 1989 yılında, kitabın Osmanlıca olarak yeni harflerle okunma şekli bir kitap haline getirilerek basılmıştır. Ancak tamamen Osmanlıca olması ve Arapça, Farsça kelimeler ile tamlamalara sahip olması nedeniyle günümüzde okunup anlaşılması olanaksızdır. Bu nedenle kitabı Osmanlıca aslından okuyarak günümüz Türkçesine çevirdim. Sitemde belirli aralıklarla bölümler halinde yayınlamaktayım. Aşağıda kitabın devamı yer almaktadır.

(Geçen Sayıdan Devam)

Bölüm 4 Adalar

Marmara Denizi'nde başkentten on mil kadar uzaklıkta ve İzmit körfezine doğru bir takım küçük adacıklar vardır.

Bu adalara eskiden beri Cin Adaları adıyla Demonisya *Demonissia* ve daha sonra oradaki manastırlar ve papazların çokluğundan Papaz Adaları anlamında Papadonisiya *Papadonisia* denilirdi. Daha sonraları Bizans'ın çoğu imparator ve prensleri buraya götürülüp oradaki manastırlarda hapsedildiğinden dolayı Rumlarca «*Prekipos*» ve Fransızlar'ca Île des Pranes «*Îles des Princes*» yani Prens Adaları denilmiştir.

Dünyanın hiçbir yeri bu adalar kadar acıklı olaylara sahne olmamış, hiç bir köşesi buradaki kadar prens ve prenseslerin zindanları içinde gözleri oyularak öldüğünü görmemiştir.

İmparatorluğun şan ve heybetinden ayrılp bu adaların manastırlarındaki hapisanelere atılan ve ipekli yorganlar, kuş tüyü yataklarda uyurken küçük bir karanlık odada ölüp gidinceye kadar unutilan imparatorların, imparatoriçelerin, prenslerin, prenseslerin sını- rı yoktur.

Akdeniz'in Cezayir adalar topluluğu gibi Marmara bölgesinin küçük bir Cezayir topluluğunu oluşturan bu adacıklar, olaylar yönünden ne kadar üzücü ise doğal güzellik ve manzara yönünden de o kadar gönül alıcıdır. Bunlarda eskiden manastırlarla bu manastırlara özgü bazı kilise ve papaz odaları gibi çeşitli yapılardan ve balıkçılara özgü kulübelere başka bir şey yoktur.

Bu adalar dokuz tanedir. İstanbul'dan İzmit körfezine doğru yani Anadolu kıyısına paralel olarak sırasıyla Protî (*Protî*) Kınalı, Antigonî (*Antigonî*) Burgaz, Piti (*Pitîs*), Halkî (*Halkî*) Heybeli, Prekipo (*Prekipo*) Büyük Ada, Andrevitos (*Andrevithos*) veya Terebintos (*Terebinthos*), Tavşan Adası ve Niyandros (*Neandros*) adaları ile açıkta ve

Çanakkale tarafında Plati (*Plati*) ve Oksiya (*Oxya*) yani Düz ve Sivri anlamında iki hayırsız adadan ibarettir.

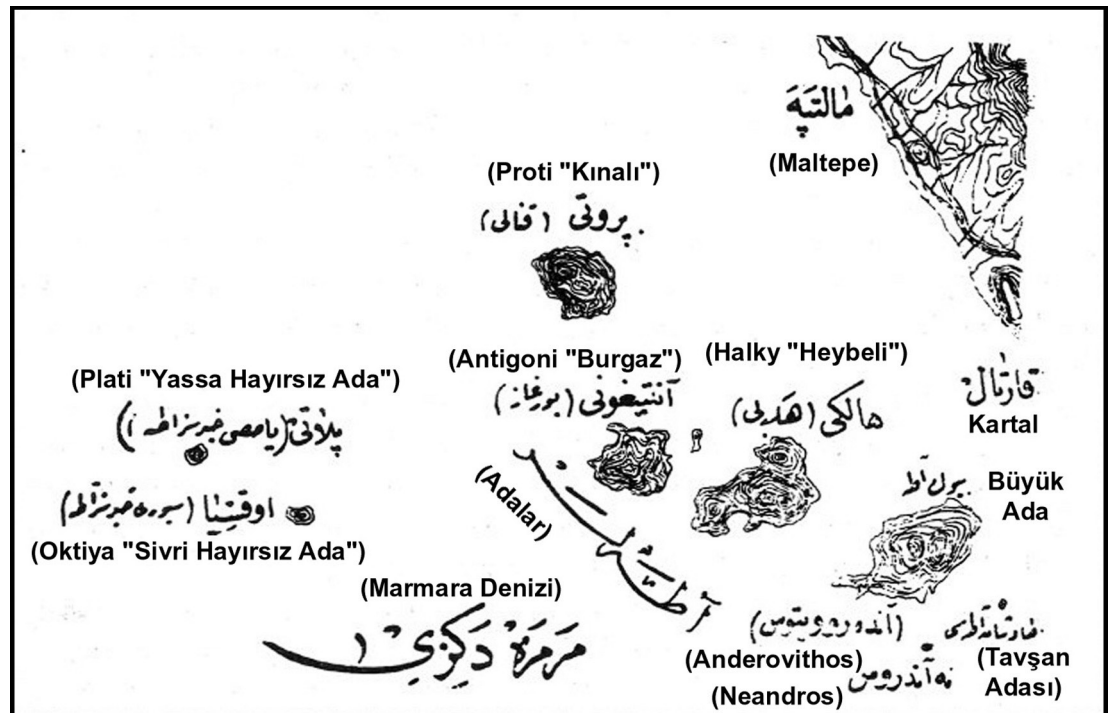
Bu adacıkların dördü yerlesik olup en büyük ve en önemlisi Büyük Ada'dır. Piti (*Pitîs*) ile Niyandros (*Neandros*) adaları birer kaya denecek kadar küçük ve tarihi bir önemleri yoktur. Adalarda o zaman yalnız manastırlarla bu manastırlara satıcılık yapanların kıyıda birkaç kulubelerinden başka bir şey yoktu. Papazların çoğu çamlar arasındaki boş yerlerde ziraat yaparlardı ve oralar- dan sebze ve meyve elde ederlerdi. Her ada- nın taşlarla yapılmış limanı vardı. Günümüzde bunların kalıntılarına rastlanılmaktadır.

Başkente en yakın olan «*Protî*» Kınalı Ada'dır. Birinci anlamına gelen «*Protî*» adı verilen bu adada üç manastır ile günümüzde kalıntıları görülen büyük bir sarıç vardır. Bu manastırlardan birinde İmparator Mihail Rangabe (*Mikhail Rangabe*) hapsedilmişti.

Bu adalarda geçen olayları biraz ayrıntılı olarak anlatarak oraları seyredenlere geçmiş-

ten bilgiler vermek için Mösyö Şlumberger'in (*Schlumberger*) bu adaları anlatan eserinden özetle eski olayları aşağıda aktarıyoruz:.

«İmparator Nisefor (*Nikephoros*) –ki Bulgarlar'la yapılan savaşta bir pusuya düşerek ölmüştür– zamanında komutan olan Vartan Anadolu'da saltanat iddiasıyla Üsküdar'a kadar gelmişti. Geçtiği yerlerde kendisine itaat edildiği halde Üstüdar'da büyük bir direnmeye karşılaştı. Keke Mihail (*Mikhail*) ve Ermeni Leon –ki sonra ikisi de tesadüfen imparator oldular– onunla birlikte bulunuyorlardı. Korku- larından Nisefor'un (*Nikephoros*) tarafına geç- tiler. Vartan askerini İzmit'e doğru çekti ve ye- nilgiyi hissederek gizlice imparatora haber gön- derip söz aldıktan sonra rahip olarak Kınalı'da bir manastıra çekildi. Fakat imparator sözünün tertise adamlarını göndererek, bir gece Vartan'ı bastı ve gözlerini oydu. İmparatorun açıklaması ve sözünde durmaması halk tarafından kötü etki yaptıysa da imparator bu cinayetten haberi olmadığını yemin ederek ağılar, diğer ta- raftan da adamlarını saklayarak kaçırdı. Var-

Adalar.

tan kör olarak manastırda uzunca bir süre kaldı ve kendisine aziz nazarıyla bakılarak hastaları okumak üzere götürüldü.»

Kınalı Ada'da üç manastır vardı. Bunlardan biri Anadolu kıyısına karşı olan tarafta ve deniz kenarına yakın olup günümüzde kalıntıları görülen büyük bir su haznesinin yanında idi.

Bu manastırda imparator Mihail (*Mikbail*) hapsedilmişti. Mihail (*Mikbail*) prenses Prokopya'nın (*Prokopia*) kocası iken daha sonra imparator olmuştu. Birçok özelliği olsa da karısının etkisi altında bulunuyordu. Az önce Nisefor «*Nikephoros*» ve Stavrakiyos'un «*Stavrakios*» yönetiminde ülke fakir düşmüş ve bunlar resimlere tapınmayı engellediklerinden resimlere tapınan guruplarının kavgaları başlamıştı. Mihail (*Mikbail*) gene resimlere tapmaya izin vermiş olsa da onun karşısında olan gurp büyük bir güçle hareket etmiş ve hatta Mihail Rangabe (*Mikbail Rangabe*) herkesin önünde Hazret-i Meryem'in resmine hakaret eden bir papazın dilini kestirdiği halde bile bunun önünü alamamıştır. O sırada Bulgarlar'la olan bir savaşta imparatoriçenin beraber bulunması askerleri ve komutanları gücendirmiş ve Bulgarlar savaşını kazanarak Rumeli'yi ele geçirmişlerdi. Ortalık o kadar karışmıştı ki Mihail (*Mikbail*) düşmanları tarafından kışkırtılan tanınmış bir büyücü kadın, imparatora açıkça sokakta «tahtından in ve yerine senden daha yeteneklisine terk et» diye bağıyordu.

Hükümdarlığı zamanında doğu orduları komutanı Ermeni Leon'un Edirne'de kendisini hükümdar ilan etmesi üzerine Mihail (*Michail*) tahttan çekilmiş ve imparatorluğun simgeleri olan ipekten ve dikiş yerleri inci ve tepesi haç ile süslenmiş Stemma denilen taç ile sol kolu üstünde en son imparatorun resmi olan mücevherli kırmızı imparator elması ve sırma işlemeli kırmızı kunduralar ile âşâ ve haçlı küreyi göndererek şehrin kapılarının kendüsüne açık olduğunu söylemiş ve kendisini ölümünden kurtarmak için Fener kilisesine çekilmişti.

Leon İstanbul'a gelerek hükümet kolduğuna oturduktan sonra, hükümdar olmayacağını bildiğinden onu öldürmeyip, Kınalıada'daki manastıra kapatmıştır.

İmparatoriçe Prokopya'nın (*Prokopia*) da saçları tıraş edilerek kızları Korgon (*Gorgon*) ve Teofano (*Theophano*) ile beraber İstanbul'da kendi yaptırdığı manastıra kapatılmıştır.

Oğlu Teofilaket (*Theophylakte*) ve Niketas o zamanların geleneği gereğince hadım edilerek Kınalıada'da babaları Mihail'in (*Michail*) yanına hapsedilmiştir.

Mihail'in (*Michail*) rahib ismi olarak Atanas (*Athenase*) denilmiş ve yirmi yedi yıl bu manastırda sefil bir hayat geçirmiştir.

Kınalıada'daki hapishanenin penceresinden büyük bir sakinlikle İstanbul'daki sarayının yaldızlı kubbelerini seyrederdi. Kendisi burada yaşarken hükümeti işkâl eden Leon'un Mişel lö Beg (*Michel le Bégie*) tarafından öldürüldüğünü, Keke Mihail (*Mikbail*) ile Tomas (*Thomas*) arasındaki savaşı ve daha sonra resme tapınan Teofil'in (*Theophilos*) hükümetini «*ki bu imparator İstanbul surlarını tamir ettirmiş ve kiliselerin içinde kutsal resimler yerine hayvan resimleri yaptırmış, kutsal resimler yaparak tanınmış olan Lazar rahiblerinin avuçlarını yaktırmış ve kendisi kel*

olduğu için herkesin sanki eski Romalılar gibi sade bir duruma gelmesi için başını traş etmeyi, kamçı cezasıyla tehdit ederek emretmişti» ihtiyar Mihail (*Mikbail*) bunları hep uzaktan uzağa ıstıdiktikten sonra 840 yılında ölmüştür. Oğlarından birisi kendisinden üç yıl fazla yaşamış ve İgnatiyos (*Ignatios*) ismini alan diğer oğlu da din adamlığında ilerleyerek sonunda İstanbul patriği olmuştur.

İmparator Ermeni Leon'un yanındaki üst düzey memurlardan olan Keke Mihail'den (*Mikbail*) kuşkulananak onu idama mahkum ettirmişti. İdamından bir gece önce Mihail'in (*Mikbail*) taraftarları kilisede saklanarak birden Leon'n üzerine hücum etmişlerdi. Leon eline geçirdiği pirinçten bir haç ile kendisini korumaya çalışmıştı. O sırada bir kılıçla omuzundan yaralandı ve sonunda başı kesildi. İhtilalciler hemen Keke Mihail'i (*Mikbail*) hapishaneden zincirleriyle çıkardılar ve halk boyun eğdikten sonra zincirlerini çekiçle kestirdiler. Ve resim karşıtı olan patrik bu mezhebin aleyhine bulunarak suçlu olan Mihail'e (*Mikbail*) kendi eliyle tacını giydirdi.

İmparatoriçe Teodoji (*Theodosie*) ne olacağını bilemeden yeni imparatorun emrini bekliyordu. Keke Mihail (*Mikail*), hayatını kurtardığından onun da hayatına kastetmeyerek yalnız dört oğluyla beraber bir kayıkla Kınalıada'ya gönderdi. Fakat kayığa babalarının kanlı cesediyle dolu torba da birlikte yüklendi ve dehe sonra Romen Diyojen'in (*Romanos Diogenes*) onardığı bu manastırda gömüldü. Prenslerin çılgınlıklarına bakılmayarak hadım edildiler. En genci olan Teodos (*Theodosios*) dayanamadı öldü ve diğerleri isimlerini değiştirerek rahip oldular.

Kınalıada rahipleri Mihail'den (*Mikbail*) yaklaşık bir yüzyıl sonra İmparator Romen'in (*Romanos*) hapse getirildiğini gördüler.

Romen Lâkapen (*Romanos Lakapenos*) önce 7 nci Konstantin Posfirojenet'in (*Konstantinos Porphyrogennetos*) vasisiydi, sonra kayınpederi oldu. Hemen imparatorluğun kendinde olduğu düşüncesinde olan bu kişi Konstantin'in (*Konstantinos*) son yıllarında tahta ortak oldu. Oğulları tarafından oluşturulan bir gurup kişi gece sarayda uyurken birden bire baskın yaparak onu kalın bir keten çuvala sokmuşlar ve bir sandala koyarak Kınalıada'ya götürmüşlerdir. Orada saçları kesildi ve siyah kalın rahib elbisesi giydirilerek bir hücreye atıldı. Bu felaket onun ahlakı üzerine etki ederek, onu sakin bir rahip şekline soktu. Fakat tahttan indirildikten otuz dokuz gün sonra damadı İmparator Konstantin Posfirojenet (*Konstantinos Porphyrogennetos*), Romen'in (*Romanos*) kızı olan karısının kışkırtmasıyla, kendi kayın biraderleri ve Romen'in (*Romanos*) oğulları «*ki her zaman imparator karşıtı gizli çalışmalar yaptıklarından kuşkulanılmaktaydı*» yemek yerken yakalattırmış ve babası gibi saçlarını kestirerek, birini Burgaz diğerini Andrevitos (*Andervithos*) adasına gönderilmiştir. Bunlar giderken babalarını görmek için izin almışlardır. Babalarıyla kendisini bu druma getiren iki oğlunun gene aynı dini elbiseyi giymiş olarak birbirleriyle görüşmeleri çok acıklı bir manzara oluşturmuştur.

Konstantin (*Konstantinos*) her üçünü de bir manastıra koymak istğinde bulunmuş ise de Romen (*Romanos*) kendisini çekemiyerek çocuklarıyla birlikte yaşamının çok büyük bir işkence olduğunu söyleyerek, ayrı bir

yere götürülmelerini istemiştir.

Romen (*Romanos*) burada 4 yıl yaşamıştır. Ölmeden önce bir gün bütün adalarda ki rahipleri toplayarak onların önünde hatalarını açıklama töreni yapmış ve üzerinde bir gömlekle olduğu halde bütün yaptıkları cinayet ve günahları anlatarak bütün rahiplerden dua etmelerini dilemiştir. Öldükten sonra Konstantin Posfirojenet (*Konstantinos Porphyrogennetos*) onun cesedini İstanbul'da kendisinin yaptırdığı bir manastıra gömdürmüştür.

Kınalıada'daki ikinci manastır birincisinden daha küçük olup adanın tepesindeydi. Şimdiki manastırın önünde birkaç temelden başka kalıntısına rastlanılmamaktadır. Bu manastır İmparator Dördüncü Romen Diyojen (*Romanos Diogenes*) tarafından yapılmıştı. Romen (*Romanos*) yapmış olduğu gibi kendisi de burada korkunç şekilde öldü.

Romen (*Romanos*) Kiseriyalı bir askerdir. Önce komutan, sonra vali olmuştu. İmparator Konstantin Döka'sın (*Konstantinos Dukas*) ölümünde isyancı olarak tutuklanmış ve ölen imparatorun karısı İmparatoriçe Evdoksi'nin (*Eudokia*) huzuruna çıkartılmıştı. İmparatoriçe bunu affederek kendisine koca olarak seçmiş ve böylece imparator olmuştu. Halbuki Evdoksi (*Eudokia*) ölen kocası Konstantin'e (*Konstantinos*) karşı bir daha evlenmeyeceğine yemin ederek devletin yönetimine getirilmiş ve üç çocuğuna vasi olmuştu.

O sırada Tuğrul Bey'in yerine geçen Alparslan Asya'da her taraftan Bizans topraklarına hücum ediyordu. İmparator ülkesini koruyabilmek için Romen (*Romanos*) gibi güçlü ve cesaretli bir komtana gereksinme duyarak halkın dedi-kodusnu önemsememişti. Romen Diyojen (*Romanos Diogenes*) imparator olunca ordusuyla hemen Anadolu'ya geçti ve moralini kaybetmiş olan orduda düzeni sağlamayı başardı. Karadeniz kıyısından Suriye'ye kadar iki yıl düşmanla savaştı. O sırada çok az İstanbul'a gelip gittiğinden bunu Evdoksi'nin (*Eudokia*) gözünden düşürmek için aleyhine birçok düzenler çevirmeye başladılar. Kendi aleyhindeki gurubun başında ölen imparatorun kardeşi Sezar Jan Döka (*Sezar İoannes Dukas*) bulunurdu. Jan (*İoannes*) devletin kendi elinden böyle bir sonradan görmeye geçmesini bir türlü çekemiyordu.

Romen (*Romanos*) Türklere karşı galip geldikçe bu düzenlerin bir değeri olamıyordu, fakat tâlih artık kendisine yardım etmedi. Türklerle bir savaş sırasında Sezar'ın oğlu Andronik Döka (*Andronikos Dukas*) ismindeki komutanın kışkırtmasıyla asker firar etti. Kaçakları toplamakta başarılı olamadı. Atı vuruldu, kendisi de birçok yerinden yaralanarak esir düştü. Alparslan onu esirler içinden tanıyarak kendisiyle bir antlaşma yapmak koşuluyla serbest bırakmaya razı oldu.

İmparator, Alparslan'a 150 bin altın kurtulma bedeli ve yıllık 360.000 altın da vergi vermek koşulnu üstlendi. Bu para o zaman için çok büyüktü. Romen (*Romanos*) esirlikten kurtulduktan sonra yaralarını tedavi için yolda uzun süre kaldı.

Onun düşmanı olanlar imparatoru ölmüş sanarak rahatladılar ve Sezar Döka'da (*Sezar Dukas*) Bursa'daki çiftliklerinde avlanırken, onn sağ olduğunu haber alır almaz, imparator intikam alır korkusuyla İstanbul'a koştu ve hile ile gizli tedbir almaya başla-

di. Saray askerini ayaklandırarak imparator Konstantin'in (*Konstantinos*) büyük oğlu ve kendi yeğeni bulunan Mihal'i (*Mikhail*) imparator ve devlet yönetimini vasileyle eline alarak Romen'i (*Romanos*) asî ilan ettirdi.

Sarayda askerlerin oluşturduğu korkunun etkisiyle imparatoriçe de saltanatı terk ederek Boğaziçi'nde yaptırdığı Piper manastırına çekilmeye razı oldu. Manastıra girdiğinde saçları kesilerek dünyadan elini ayağını çekmesi için oğlundan bir emir geldi. Bu imparatoriçe bu şekilde hapis olarak yirmi beş yıl yaşadı. Kendisi yazar ve edebiyatçı olduğundan çok bilinen İoniade adındaki eserini burada yazdı.

Daha sonra Botonyat (*Botaneiates*), Evdoksi (*Eudokia*) ve Konstantin'in (*Konstantinos*) oğlu yedinci Mihal'den (*Mikhail*) hükûmeti elde ettiği zaman bu edebiyatçı imparatoriçeyle evlenmek istemişse de siyasi nedenlerden dolayı bu isteğinden vaz geçmiş, fakat o zamandan sonra Evdoksi (*Eudokia*) manastırdan çıkarılarak serbest bırakılmıştır. Kendisine İstanbul'da büyük bir saray verilmiş ve ilk haçlı ordusunun İstanbul'a gelişine, yani İmparator Aleksi Komnen'in (*Aleksios Komnenos*) on beşinci saltanatına zamanına kadar yaşamıştır.

Gelelim Diyojene'ye (*Diogenes*), Diyojen (*Diogenes*) tahttan indirildiği haberini alınca kendini savunmaya karar vermiş ve Anadolu'ya çekilmiştir. Kendi ülkesiyle yabancıardan çok sayıda asker elde ederek savunmaya başlamış ve nerede ise galip olacak düzeye gelmiştir. Kendisine barış için gelen öneriyi kabul etmemiş, fakat sonra Andronik'in (*Andronikos*), beraberindeki komutanları birer birer dağıtması üzerine durumu kötüleşmiş ve sonunda dünyadan elini eteğini çekeceği koşuluyla dokunulmayacağına dair imparator tarafından veriylen söz üzerine saçları tıraş edilip bir iple bağlı rahip elbisesini giyerek Atina kalesinden dışarı çıkmış Andronik'in (*Andronikos*) huzuruna götürülmüştür.

Andronik (*Andronikos*) onu herne kadar saygı ile kabul etmişse de İstanbul'a imparatorun huzuruna kadar gitmesi gerektiğini söyleyerek, onu bir katır üstünde günlerce yollarda sürüklemişlerdir. Yolda zehirlemek istediklerinden çoğu kez hastalanmış ve çok sefillik çekmiştir. Sonunda yaralarının tedavi edilmemesi ve gözlerinin çıkartılması için İstanbul'dan emir gelmiştir. Herne kadar dini bir söz verildiğini bağırarak anlatmak istemişse de kimse dinlememiş ve gözleri çıkartılmıştır. Bir taraftan gözünün yarısı diğer taraftan diğer yaraları, o yolun güçlüğüyle sıcakın etkisi altında zavallının vücudunu enkaz haline sokmuştur. Bir öküz arabası üstünde sürükleyerek İzmit körfezine getirmişler ve oradan bir kayıkla kendi yaptırdığı Kınalıada'daki manastıra götürüp kapatılmıştır.

Karısı Evdoksi (*Euudokia*) bunu duyunca hemen gelmiş ve ağlayarak zavallı eşini tedaviye çalışmıştır. Fakat kocası çok yaşamayarak birkaç gün sonra ölmüş ve cesedi Kınalıada'ya gömülmüştür.

Kınalıada'dan sonra Antigoni (*Burgaz*) Adası gelir. Bu iki ada arasındaki uzaklık bir çeyrek kadardır. Antigoni Adasına eskiden Panorm (*Panorme*) derlerdi. Antigoni ismi İskender'in eski generallerinden Antigon'un (*Antigone*) oğlu Demetriyus Po-

liorset (*Demetrius Poliorcete*) milattan 298 yıl önce boğazların serbestliği için savaşmak üzere Lizimak'le (*Lysimaque*) savaşa geldiği zaman babasının ününün devamı için koyduğu sanılmaktadır. Burgaz'ın tepesinde büyük bir manastır vardı. İstanbul'un fethi sırasında yıkıldığı söylenmektedir. Bugün yerindeki küçük bir kiliseden başka bir şey bulunmayan bu manastır Makedonyalı İmparator Vasil (*Basileios*) tarafından dokuzuncu yüzyılda yapılmıştı. Bu imparator, o zaman İstanbul'da yüz kiliseden fazlasını onarmış ve yapmış, bir çok hastane, manastır, sarnıç yaptırmıştı. Üçüncü Mihal'i (*Mikhail*) öldürdüğünden halkın affetmesi için böyle şeyler yaptırmıştı.

Burgaz Adası'nın ismini tarihte meşhur eden acıklı olayların en önemlisi Patrik Metodiyus'dur (*Methodius*). Bu patrik resimlere ibadeti kaldırmak isteyen Leon zamanında İtalya'ya kaçmış ve Keke Mihal (*Mikhail*) tahta çıkınca imparatora papadan bir mektup getirerek gelmişti. Bir süre sonra Mihal (*Mikhail*) de resimlere karşı olanların arasına girerek papanın mektubunu istemeyerek kabul etmiş ve Metodiyus'a (*Methodius*) bir nedenle yediyüz kamçı attırmıştı. Metodiyus (*Methodius*) yarı ölü bir durumla Burgaz Adası'na götürülerek, taş mahzene konuldu. Orada yedi yıl yaşadığı anlatılır. Kendisiyle birlikte mahzene atılan diğer iki eşkiyadan biri öldüğü halde cesedi yanında bırakılmış ve bu çektiği azaplarla aziz derecesine çıkarılmıştır.

İmparator Mihal (*Mikhail*) ölüp de yerine yerine Teofil (*Theophilos*) imparator olunca, her ne kadar o da resimlere ibadeti karşısında idiyse de bir sorununun çözümü için Metodiyus'un (*Methodius*) bilgisi ve kültüründen yararlanmak için onu hapseden çıkartmış ve serbest bırakmıştır. Metodiyus (*Methodius*) bir süre sonra gene resimlerin kutsallığı hakkında nasihat ve kışkırtmalara başladığından gene kamçı ile dövülerek, bu kez sarayın zindanlarına atılmıştı. Fakat patrikin dost ve taraftarları gizlice kendisini oradan kaçırmışlardı. Sonunda gene affedilmiş İmparator, Metodiyus (*Methodius*) ile dini tartışmaları çok sevdiğinden zamanla Ortodokslar'a da izin vermeye başlamıştır. Üstelik ölüren Hazret-i Meryem'in resmini öptüğünü bile anlatıyorlar.

Bizans'ta bir yüzyıldan çok süren resim karşıtlığının dini yönden tartışılması Teofil'in (*Theophilos*) ölümüyle son bulmuş sayılabilir.

Karısı Teodora (*Theodora*), oğlu Mihal'e (*Mikhail*) vekil olarak hükümet ederken eski dini geri getirerek resimlere saygı ve ibadeti oluşturmaya çalışmış ve başarılı olmuştur. O zaman Metodiyus (*Methodius*) yeniden patrik olmuştur.

O zaman Ortodokslar için büyük bir dini ayin yapılmış ve daha önce resimlere tapındıklarından dolayı cezalandırılmış olan papazların hepsi her taraftan gelerek bu merasimde hazır bulunmuşlardır. Rumlar şimdi bile o gün yortu yaparlar.

Resim karşıtı olan eski patrik hapsedildiği manastırda kızgınlığından deli gibi olup bütün resimleri kırardı. İmparatoriçe onu cezalandırmak için daha önce kurşunlu derilerden yapılmış bir kamçı ile iki yüz kamçı attırdı. Bu patrik, kendi taraftarları aracılığıyla, patrik Metodiyus'un (*Methodius*) ahlak-

sızlığını ilân ederek intikam almak düşüncesi vardı. Fakat bu konuda oluşturulan bir mahkemede Metodiyus (*Methodius*) aklandı ve bir dinsel bir duygu ile düşmanı affetmeğe kalkıştı. Bütün resim karşıtları affolundu. O şartla ki, her yıl yortu günü gömlekle ellerinde bir meşale ve ayakları çıplak olduğu halde sıranın önünde yürüyüp kilisede diz üstü oturarak mezhepleri karşısındaki suçlamayı dinlemeye bütün yaşamları süresince katlanmak zorundaydılar.

Metodiyus (*Methodius*) öldükten sonra Sen Japuter (*Saints Apotres*) kilisesine gömüldü ve bir aziz olarak kabul edildi.

Burgaz'da günümüzde var olan Saint Jean Baptiste kilisesinin ilk binası, eşi resim karşıtı Teofil'in (*Theophilos*) ölümünden sonra İmparatoriçe Teodora (*Theodora*) tarafından yapıldığı söylenir.

Bu kilisenin, eskiden Metodiyus'un (*Methodius*) hapsedildiği yerde yapılmış olduğu sanılmaktadır. Kilisenin ilk şekli Sen Teodos (*Sainte Théodosie*) kilisesi olan Gül Camisi-ne benziyordu. Makedonyalı İmparator Vasil (*Basileios*) bile bu adada bir manastır yaptırmıştı.

Konsantin Posfirojenet (*Konstantinos Porphyrogennetos*) İmparator Romen Lakapen'in (*Romenos Lakapenos*) oğlu Etiyen'i (*Etienne*) bu manastıra hapsedilmiş. Rum patriki Konstantiyus (*Constantios*) 1832 yılında patrilikden çekildikten sonra Antigoni'ye gelmiş ve orada ölünceye kadar (1850) oturmuştur. İstanbul'u anlatan meşhur *Constantiniade* isimli eserini burada yazmıştır. Bu eserde diyor ki: "Bizans zamanında burada bulunan küçük köy yeniçeriler tarafından yıkılmıştır". Patrik Metodiyus'un (*Methodius*) hapsedildiği yeri gösteren bir yazının da bulunduğunu anlatıyor.

Bu adadan sonra Heybeliada gelir. Buraya Rumlar Halki (*Halky*) derler. Chalcitis, Bu isim ise oradaki bir bakır madeninden dolaydır. Bu madenin tarih öncesinden beri işletildiği ve Moda'da sonradan bulunan bakır külçelerinin buradan çıkartıldıkları pek olasıdır.

Heybeliada'daki manastırlara diğer iki adadaki manastırlar gibi ünlüler hapsedilmiştir. Bu adanın doğal manzarası nedeniyle sürgün yeri olarak kullanıldığı ve prenslerden buraya çekilenler olsa bile kendi istekleriyle gelmişlerdir. Heybeliada'nın tanınmış manastırlarından biri yedinci Yani Paleolog (*Ioannes Palaiologos*) ve eşi Mariya (*Maria*) tarafından yaptırılan Meryem Manastırıydı ki şimdi Rum Ticaret Oklunun yerindeydi.

1672 yılında yanan bu manastırın yerinde şimdi Rum Ticaret Okulu vardır. 1680 yılında Yüce Divan Tercümanı Sakızlı Nikosiyos Panayotaki (*Nicosios Panagiotaki*) Efen-di tarafından yaptırılmıştır. Rumlar'a pek çok hizmetlerde bulunan bu kişi Tuna'da savaş sırasında ölmüş ve cesedi törenle buraya gömülmüştür.

Tekrar yanıp 1196'da imparator Komnen (*Komnenos*) soyundan olup Bâb-ı Âli tercümanlarından olan ve Ulah Beyi denilen Aleksandır İpsilanti (*Alexandre İpsilanti*) tarafından onarıldı.

1828 yılındaki Rus savaşında Rus esirleri buraya konuldu. Bir taş üstünde subaylarının isimleri yazılıdır. 1831 yılında ise bu manastır okula dönüştürüldü ve İmparatoriçe Mari Komnen'in (*Maria Komnenos*) kilisesi korundu. Kilisede çok eski ve değerli eşya

ve kitaplar bulunuyormuş. Çevrede birçok eski patriklerin mezarları ile Sultan Üçüncü Murat'ın devrinde İngiltere'nin İstanbul sefiri bulunan ve 1598'de Heybeliada'da ölen sefir Edvar Barto'nun (**Edouard Barton**) mezarı bulunmaktadır.

Heybeliada'nın Anadolu kıyısı karşısında olan bir çıkıntı üstünde ve tepede Aya Taryada (**Aya Triada**) manastırı vardır. Bu manastırı yaptıran, İstanbul patriklerinin en bilgilisi sayılan ve 857 yılında büyük din ayrılığını ortaya çıkaran Patrik Potiyus'dur (**Photios**).

Mösyö Şelomberje (**Schlumberger**) eserinde «Bu manastırın Bizans zamanındaki tarihine ve gerek o zaman ve gerekse Osmanlılar'ın hükümlerine ait tarihte açıklamalara rastlanıldığını» söylüyor. 1821'de yanmış ve Patrik Jermain (**Germain**) tarafından 1844 yılında tekrar yapılmış ve Rum Ruhban Okulu'na çevrilmiştir. Heybeliada'da diğer bir manastır daha vardır ki ismi Aya Yorgi'dir. Deniz Harp Okulu'nun arka tarafına rastlar. Burası eskiden Kadıköy metropolitliğine bağlı iken daha sonra Kudüs'e bağlı olmuştur.

Yerleşik olan adaların şehirden en uzak olanı Heybeliada'dan biraz ileride bulunan Prenkipos (**Prinkipos**) denilen Büyük Ada'dır. Adalar içinde en büyük ve en önemlisi bu adadır. Bir boyun ile ayrılan iki yüksek tepeden oluşmuştur. Sekiz kilometre kare kadardır ve kıyılarında ve çamlıklarında çok güzel yerler vardır.

Adanın kzey-doğu tarafında Kamaraya (**hücreler**) denilen İrene manastırı vardı. Eskiden İmparator Jüsten (**İstinianos**) ve daha sonra İmparatoriçe İrene tarafından yaptırılan bu manastırın günümüzde maden tarafında harap ve kemerlerden oluşan bazı kalıntılara ve yol kenarında yuvarlak bir kule ya da sarnıç kalıntısına rastlanılmaktadır.

Rumlar'ın İrini dedikleri İmparatoriçe İrene Büyük Ada'nın içerdiği târihi isimlerin en önemlisidir.

Batıda Şarlman (**Charlemagne**) ne ise doğuda da İrene oydu. Bu kadar büyük bir yere sahip olan İrene halktan bir kızdı. İmparator Konstantin Kopronim (**Constantinos Copranyme**) bu kızı veliahtı olan Dördüncü Leon'a eş olmak üzere seçmişti. Kocasının zamansız ölmesiyle çocuklarına vasi yapıldı. Önce bu şekilde saltanat etmekteydi. İrene, Araplar'a, Şarlman (**Charlemagne**) ve papaya karşı gösterdiği cesaret ve dayanıklılık ve resim karşıtları mezhep gurbu kaşısında sertliği ile tanınmıştır. Fakat saltanata hırsı o kadar çok ki oğlu Altıncı Konstantin (**Konstantinos**) erişkinliği ulaştığı zaman İrene hükümeti kaybetmek korkusuyla onu ortadan kaldırmak istemiştir. Zaten bir kez daha hükümeti ele geçirmek için dolap çeviren oğlunun ahlaksız ve zayıf olması nedeniyle hükümeti yönetemeyeceğini bahane ederek sanki ülkeyi korumak için oğlunu fedaya kadar gidip onu öldürtmek istemişti.

Oğlu bunu anlayarak Marmara'nın Anadolu kıyısına kaçmış ise de İrene'in düzeni sayesinde Konstantine (**Konstantinos**) beraber olanlar kendisini bağlayarak İrene'e teslim etmişlerdi. İrene bir daha oğlunun hükümeti elinden alamaması için gözlerini çıkarttırmıştır.

Zavallı Konstantin (**Konstantinos**) uyku da iken birden gözlerine çekilen milin acısı

ile annesine lanetler ederek güçsüz kalmıştır. Birkaç saat cannavar gibi bağırarak yerlerde yuvarlanmış ve yaralarını tedavi ettirmek istememiş ve günlerce ağzına bir lokma ekmek koymamıştır. Fakat yavaş yavaş bu hayata alışmış ve hapiste kalmıştır. O zaman yirmi yedi yaşındaydı ve on yedi yaşından beri hükümet ediyordu. İrene onun kızı Afrozin'i (**Euphrosyne**) de Büyük Ada'daki kızlar manastırına kapattırmıştı.

İrene, eski büyük imparatorların merasimini taklit eden alaylar yaptırmış, hemen batıda Şarlman (**Charlemagne**) ve doğuda İrene isimleri dünyanın her tarafına yayılmıştı.

Paskalya haftasında eski adet gereğince Sen Aputer (**Saints Apotres**) kilisesine giden İrene elinde hükümet asası, başında taç ve taşlar ve inci ile süslü kırmızı elbise ile iki tekerlekli bir zafer arabasında ayakta durarak dört beyaz at tarafından çekilen ve atların yularlarında iki düğ ve iki patris tarafından tutulmuş olduğu halde geçerek iki tarafına paralar saçtırmıştır. Kendisine saray şairleri yeni Semiramis derlerdi. Şarlman (**Charlemagne**) ile evlenmek istediğine ait bir söylendi varsa da bu o kadar doğru olmasa gerektir. Fakat çok geçmeden bir saray hilesi ile o da tahttan indirildi. Aslında Bizans'ta küçük bir saray entrikası yaklaşık olarak dünyanın yarısına hükmeden bir imparatoru tahttan indirmeye yeterliydi. Birleşen birkaç saray subayı imparatoru tutup başını tıraş ederek bir manastıra attılar mı halk hemen yerine geçeni alkışlardı.

İşte İrene de böyle oldu. Yaptığı iyilikler ve verdiği paralarla cinayetinin unutulduğuna ve Rumlar'ın sevgisini kazandığına emin olduğu bir zamanda kendi nedimi olan Akağa (66) Aetiyos'un (**Aetios**) hazırladığı düzenle bazı memurların duygusal öc almalarını sağlayarak saray askerlerinin komutanı olan diğer Akağa Niketas ve öbür yedi Akağa ile birleştiler. İrene bir gün Marmara kıyısındaki Eloter (**Elethere**) (**Kalamış**) sarayında otururken muhafızları aldatarak Nikefor'u (**Nikhephoros**) büyük saraya sokup onun hükümlerini tanıdılar. İrene'ye giden askerler onu bir kapalı destgire (67) ile saraya getirdiler ve orada hapsedtiler.

(66) Akağa: Hadım ağası. (Osmanlı saraylarında hizmet gören beyaz hadım ağası.)

(67) Destgire (Teskere, Tahtirevan): İki tarafa koşulmuş hayvanların sırtına konularak veya insanlar tarafından taşınan kapalı gezinti sedyesi.

İrene moralini bozmayarak sonucu bekliyordu. Yeni imparator İrene'ye önce çok büyük bir nezaketle davranarak veli-nimeti (68) olduğunu unutmayacağına ve amacının ülkesine hizmet olduğunu söyleyerek devlet hazinesinin yerini göstermesini rica etti. O da Ealoter (**Elethere**) sarayında oturmasına izin verilmek koşuluyla söyleyeceğini bildirdi. Fakat hazineyi ele geçirdikten sonra İrene gibi bir rakibi şehirde bırakmanın uygun olamayacağını düşünerek, onu Büyük Ada'ya gönderdi ve saçlarını kestirerek tarik-i dünya (69) elbisesi giydirtti. Sarayın yumuşak yataklarından ayrılıp bu katı tahtalar üstünde yatınca, gözlerini çıkarttığı çocuğunun duygusal acısını anlamaya başladı. Halk gide-rek Nikefor'dan (**Nikhephoros**) hoşlanmama ya başlayınca imparator İrene'nin bu kadar

yakında olmasını uygun görmedi. Bir akşam Büyük Ada kıyısına bir kadirge yanaştı, içinden askerler çıktı ve İrene'yi alarak Midilli'ye götürdüler. Hiç kimse ile görüştürülmedi. Orada ekmeğini iplik bükerek kazanmak zorunda kaldı. Bu sefaletle tahammül edemeyerek sekiz ay sonra öldü.

(68) Veli-nimet: Çok büyük iyiliği görülen kimse.

(69) Tarik-i dünya: Dünyayı terketmiş, dünya işlerinden elini ayağını çekip bir köşede oturan;

Yazarlar cesedinin tekrar Büyük Ada'ya götürülüp kendi manastırına gömüldüğünü söylemektedirler. Zeyrek kilise camisinin dışarısında İmparatoriçe İrene'nin olduğu söylenilerek gösterilen mezarın onun olmadığı sanılmaktadır.

İrene'den sonra başa geçen Nikefor (**Nikhephoros**) daha sonra Mişel Rangabe (**Mikbail Rangabe**), daha sonra Ermeni Leon'un her biri de bir şekilde tahttan indirilmişti. Bunlardan sonra Keke Mihal (**Mikbail**) Hükümeti ele almıştı.

Mihal (**Mikbail**), İrene'nin küçük kızı olan Ofrozin'i (**Euphrosyne**) görerek sevmiş ve onu almak istemiştir. Fakat kendisi evli olduğu gibi Tekla (**Thekla**) ismindeki karısından da bir çocuğu vardı. Bir de Ofrozin (**Euphrosyne**) dünyadan elini eteğini çekme yemini etmişti. Kilise bunu kötü olarak görüyordu. Mihal (**Mikbail**) ise çevirdiği dolaplar sayesinde bunda başarılı oldu. Ofrozin (**Euphrosyne**) kraliçe oldu. Mihal (**Mikbail**) öldükten sonra yerine Teofil (**Theophilos**) geçti ve Ofrozin'i (**Euphrosyne**) gene manastıra kapattılar.

Büyük Ada'da hapsedilen diğer bir tanınmış kişi de imparatoriçe Zoe'dir.

Sekizinci Konstantin'in (**Konstantinos**) kızı olan «Zoe» Romen Argir (**Romanos Argyros**) ile evlenmişti. Dostu olan Mihal'i (**Mikbail**) almak için yavaşça etki eden bir zehir ile kocası olan imparatoru zehirledi ve hamam içinde boğdurdu. Kendisi elli üç yaşındaydı. Dostu Mihal (**Mikbail**) Dördüncü Mihal (**Mikbail**) omak üzere başa geçti. Fakat imparator olduktan sonra vicdan azabı içinde hasta olarak kiliseden kiliseye koşuyordu.

O zaman bütün hükümet Dördüncü Mihal'in (**Mikbail**) kardeşi sarayın Akağası Yani'nin (**Ioannes**) elindeydi. Zoe onu da ortadan kaldırmak istedi. Fakat başarılı olamadı. Gerek kocası Mihal (**Mikbail**) ve gerekse Akağa Yani'nin (**Ioannes**) ısrarıyla kocasının yeğeni Mihal'i (**Mikbail**) veliaht ve manevi evladı olarak almıştı. Babası kalafatçı (70) olduğundan dolayı Kalafat Mihal (**Mikbail**) denilen bu kişi Dördüncü Mihal'in (**Mikbail**) ölümüyle, yani 1041'de başa geçince, Yani'yi sürgün ettiği gibi yeminini tersine Zoe'yi Büyük Ada'daki İrene manastırına hapsedti. Fakat daha sonra Makedonyalı sülalelerinin iktidara geçmesini gerektiren 1042 ayaklanması Zoe'yi hapisten çıkartıp gene iktidara geçirmiştir. Zoe ihtiyar yaşında eski dostlarından Konstantin Monomak (**Konstantinos Monomakhos**) ile evlenmiş ve onu imparator yaparak ölünceye kadar onunla yaşamıştır.

(70) Kalafatçı: Gemi ve kayıkların tahtalarının aralıklarını üstüğü gibi malzeme ile dolurup üzerine zift süren kimse.

(Devam Edecek)

Yüksek Ökçeler

Ömer Seyfettin

Kaynak: Ömer Seyfettin Külliyyatı, Cilt:3, Sayfa: 3-6
Muallim Ahmed Halid Kitabevi 1938

Hatice Hanım pek genç dul kalmış zengin bir hanımcağızdı. On üç yaşında iken altmış altı yaşında bir kocaya vardığı için izdivaç denen şeyden nefret etmişti. İşte.hemen hemen on sene vardı ki erkeğin hayali zihnine romatizma, balgam, pamuk, vandoz, tentürdiyot yığınlarından yapılmış pis, abus, lanet bir heyula şeklinde gelirdi.

— Gençler başkadır! Diyenlere :

— Aman, aman, onlar da bir gün olup ihtiyarlamazlar mı? Sonra dertlerini kim çeker?

Diye haykırırdı. Başlıca merakı temizlikle namusluluktı. Göztededeki köşkünün hizmetçisi Eleni ile, evlâtlığı Gülter'le her sabah beraber temizler, aşçısı Mehmed'i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden tırnağa kadar beyazlar giymeğe mecbur ederdi. Eleni de, Gülter de son derece namusluydular. Kileri kitlemezdi, paraları meydanda dururdu. Hele Mehmed'in namusuna diyecek yoktu. Konuşurken gözlerini kaldırıp insanın yüzüne bile bakmazdı. Hatice Hanım köşkten hiç bir yere çıkmadığı için işi gücü adamlarını teftişti. Habire odaları dolaşır, tavan arasına çıkar, mutfağa inerdi. Derdi ki:

— Benim gibi olun! Ben kimse ile görüşüyor muyum? Sakin siz de komşuların hizmetçileriyle, usaklariyle konuşmayın. El, insanı azdırır!

Mehmet bile bu nasihati noktası noktasına tutmuştu. Arka bahçedeki mutfağında ona misafir hemşeri filân, hattâ yabancı bir kedi bile girmiyordu. Hatice Hanım belki günde on defa iner, onu yapayalnız tenceresinin başında bulurdu. Hatice Hanımın temizlik, namus merakından başka bir de yüksek ökçe merakı vardı. Güzeldi, tombuldu, cıvıl-cıvıl bir şeydi. Fakat boyu çok kırsı olduğu için evin içinde de bir karışa yakın ökceli iskarpinler giyerdi. Adetâ bir cambaza dönmüştü.

Bu yüksek ökçelerle merdivenleri takır ta-

kır bir hamlede iner, ayağı burkulmadan bir aşağı bir yukarı koşar dururdu. Nihayet bir baş dönmesine uğradı. Çağırdığı doktor ilaç filân vermedi :

— Bütün rahatsızlığınıza sebep bu ökçelerdir! Hanımefendi, dedi, onları çıkarın. Rahat yünden yumuşak bir terlik giyin. Hiçbir şeyiniz kalmaz.

Hatice Hanım doktorun tavsiye ettiği bu yünden terlikleri aldırdı. Hakikaten rahat-tı, iki gün içinde başının dönmesi falan geçti. Dizlerinde, baldırlarında sızı kalmadı. Fakat böyle tam vücudu rahat ettiği sırada ruhu derin bir azap duydu. Dokuz senelik adamlarının iki gün içinde birdenbire ahlâkları bozulmuştu. Eleni'yi kendi diş fırçasıyla ağzını yıkarken, Gülteri kilerde reçel kavanozunu boşaltırken görmüştü. Mehmed'i, et günü olmadığı halde bol bir sahan külbastısı yerken yakaladı.

— Ne oldu bunlara Yarabbim? Bunlara ne oldu bunlara ?

Diyordu. Bir hafta içinde adamlarının on beşten fazla hırsızlığını, yolsuzluğunu tuttu. Hele Mehmed'i komşu paşanın neferleriyle koca bir lenger pirinç pilâvını atıştırırken görünce hiddetinden, ne yapacağını şaşırdı. O gün her tarafı kilit kürek altına aldı.

— Bakalım şimdi ne çalacaklar? dedi. Hakikaten çalınacak bir şey kalmamıştı. Ertesi gün biraz geç kalktı. Aşağıya indi, Gülter'le Eleni meydanda yoktu. Yürüdü, mutfağa doğru gitti. Gözleri aralık kapıya ilişkince azıcık daha nefesi duracaktı. Mehmet ocağın başında kısa iskemleye çökmüş, bir dizine Eleni'yi, bir dizine Gülter'i oturtmuş. Kalın kollarını ikisinin bellerine halattan bir kemer gibi sarmıştı. Hatice Hanım bu levhanın rezaletini görmemek için hemen gözlerini kapadı. Fakat kulaklarının kapağı olmadığı için konuştuklarını duymamazlık edemedi.

Mehmet diyordu ki:

— Ülen Gülter artık sen şeker filân getirmeyon?

Gülter:

— Her taraf kilitli ne yapayım?

Diyordu. Mehmet, tuhaf bir şapırtı içinde Eleni'ye de :

— Ülen gece niçin gelmiyon? Sana halva yapıp saklayon!

Sualini soruyor. Eleni :

— Yakalanazağız vire! Sonra Hanım bizi kovacak! . Diye çırpıyordu.

Aralarında çıtır pıtır bir hasbıhal başladı.

Hatice Hanım gözünü açmıyor, yüreği çarparak merakla dinliyordu. Gülter:

— Ah o terlikler! Dedi, her işimizi bozdu. Hanımın geldiği hiç duyulmuyor. Ne yapsak yakalanıyoruz. Eskiden ne iyidi. Yüksek ökçelerin takırtısından evin en üst katında kılmıladığım duyardık.

Hasbıhal uzadıkça kendi göremediği başka rezaletlerin mufassal hikâyelerini işitiyordu. Dayanamadı. Gözelerini açtı :

— Sizi alçak, hırsız, namussuzlar. Defolun şimdi evimden! Diye haykırdı.

Bu dokuz senelik sadık hizmetçilerini hemen kapı dışarı etti.

* * *

Aşçı, işçi artık eve ne kadar adam aldıysa hepsi arsız, hırsız, yüzüstü, namussuz çıkıyordu. Tam iki sene bir adamakıllısına rastgelmedi. Malı, mülkü varken, hiçbir sıkıntısı yokken bu hizmetçi üzüntüsünden zayıflıyor, sararıp soluyordu. Baktı olmayacak! Yine yüksek ökçeli iskarpinlerini giydi. Hizmetçilerinin arsızlıklarını, uğarsızlıklarını, namussuzluklarını göremez oldu.

Benzine kan geldi. Vakıa yine başı dönmeğe başladı. Fakat sesi işitilmiyen ökçesiz terlik giydireceğini düğüşüerek doktora kendini görtermiyor :

— Hiç olmazsa şümdi yüreğim rahat ya. diyordu.

